
THE LIBRARY OF CONGRESS

THE LIBRARY OF CONGRESS

ABUSKA.

CSAGATAJTÖRÖK SZÓGYŰJTEMÉNY.

TÖRÖK KÉZIRATBÓL

FORDÍTOTTA

VÁMBÉRY ÁRMIN.

ELŐBESZÉDDEL ÉS JEGYZETEKKEL

KISÉRTE

BUDENZ JÓZSEF.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KIADÁSA.

PEST,
EMICH GUSZTÁV M. AKAD. NYOMDÁSZ BETŰIVEL.
1862.

ABUSKA.

CSAGATAJTÖRÖK SZÓGYŰJTEMÉNY.

TÖRÖK KÉZIRATBÓL

FORDÍTOTTA

VÁMBÉRY ÁRMIN.

ELŐBESZÉDDEL ÉS JEGYZETEKKEL

KISÉRTE

BUDENZ JÓZSEF.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KIADÁSA.

PEST,
EMICH GUSZTÁV M. AKAD. NYOMDÁSZ BETŰIVEL.
1862.

ELŐBESZÉD.

Taval nyáron Vámbéry Ármin úr, négy évig Stambulban a müzülmánok között lakta után, látogatván meg kedves magyar hazáját, egyéb becses török könyveken kivűl, melyek azóta részint a Magyar Akademia könyvtárában vannak, egy szép török kéziratot hozott vala magával — az Abuska csagatajtörök szógyűjteményt. Hogy ugyanakkor vele legelőször ismerkedni szerencsém lőn, szives vala azt nekem megmutatni és csakhamar meggyőzött arról, mily kivánatos dolog volna, e szógyűjteménynek magyarúl is közlése által magyar nyelvészeinknek egy legczélszerűbb segédeszközt adni kezökbe, melylyel az oszmanli-török nyelv könnyebben hozzáférhető és megszerezhető készületével a keletitörök nyelv és irodalom tanulmányozásához foghatnak. Örömünkre meg is valósithatá ebbeli szándékát, a M. Akademia nagylelkű készséggel a munka kiadását magáévá tevén, s igy Vámbéry úr addig hosszabbitá köztünk mulatását, míg az Abuska szógyűjtemény leforditásával elkészűle, s azután rám marada annak revisiója, valamint sajtó alá készítése és a kinyomatása fölött való gondviselés.

A kézirat, mely most megint Vámbéry úrnál Stambulban van, oszmanli-török nyelven van írva, a mennyire ezen adatik a csagatajtörök szók magyarázata; ezenkivül legtöbb szónál egy vagy több vers van idézve Mir ʿAli Sîr költeményeiből, melyekben a tárgyalt szó előfordúl. A magyarázott csagatajtörök szókat, melyek a kéziratban is kissé vastagabb és nagyobb írással és fölibe húzott vonallal vannak kitűntetve, szükséges vala épen úgy közölni, mint a török kéziratban vannak, annyi fölül és alúl való pontozással a mennyi ott van, hogy az olvasó maga is eligazodhassék az olvasásban

vagy jobban mondva, a hogy és mennyire olvashatást megítélhesse. Ebben az authentikus hűségre és pontosságra volt főtekintetünk és csak erre nézve is utólagosan még egyszer szorosan egybevetettem magát a török kéziratot. Azért ne csudálkozzék az olvasó, ha egyik szón ki van téve a pontozás, a másikon nincs vagy csak félig kitéve, mert így van ez a kéziratban, a melyet e tekintetben tökéletesen vissza akartunk adni, noha a pontozás legtöbb helyt az olvashatás kára nélkül bátran elmaradhatott volna, a mi még a szedőnek is jóval megkönnyítette volna munkáját.

„Az Abuska szógyűjtemény (így nevezik az első benne magyarázott szóról) — keltéről és szerzőjéről — írja nekem a minap Vámbéry barátom — csak szájbeli hagyományokat közölhetek; a mí példányunkban és más kezemben forgott példányokban arról semmi említés nem tétetik. Egy tebriszi tudós, Haszan Efendi, beszéllé nekem, hogy azt az ő hazájában, valamint egész éjszaki Perzsiában *Szengilakh* (سنکیلاخ)-nak hívják. *Szengilakh* perzsa tulajdonnév; tehát nagyon valószínű, hogy ez a név a szerző nevéről ragadt reá. Keltét pedig az említett tudós 1120—1140 köré (1708—1727) teszi, és ugyancsak a kézirat czímlapján való szokásos irkafirkák között egyik tulajdonosa azt már 1167-ben (= 1753/54) magáénak mondja." — Ezek szerint mégis csak annyi bizonyos, hogy a másolati példány, melynek Vámbéry birtokában van, nem újabb 1753-nál, tehát magától értetőleg maga a szógyűjtemény eredetileg megírása sem újabbkoru; azonban azt nem tudjuk, min alapszik tudós Haszan Efendi véleménye, hogy az a múlt század elején keletkezett volna; mert meglehet, hogy az ennél még sokkal régibb és már a 16. századból való, ha oszmanliságában előfordúló némely régies formákra akarunk súlyt fektetni, s azokat nem csak annak tulajdonítani, hogy szerző kisázsiai török volt, kinek nyelve az ilyeneket még jobban megtart. Meg kell tehát elégednünk azon egy biztos adattal, mely magában az Abuskában (lásd 6. lapját) találtatik, s mely ha nem is szerző nevéről s mikor éltéről írtáról, de legalább a munka hogy keletkeztéről mond valamit.

Az Abuska-féle vagy ehhez hasonló csagatajtörök szógyűjteménynek eddig is már némi híre volt Eurápában, noha kiadása még nem létezik. *Abel Remusat* „Recherches sur les langues tartares", tome I, 251. l. azt mondja: „Il existe aussi dans plusieurs bibliothèques ([1]) des dictionnaires indiqués comme mongols, et qui appartiennent veritablement au dialecte turk du Tchagatai; mais aucun d'eux non plus n' a été à ma disposition." És ugyanott jegyzetben ([1]): „Mir Ali Schir, Lexicon Tartarico-Turcicum a prima voce (qua mulier tartarica maritum suum compellat) *Abouska* dictum. Catal. Biblioth. Lugd. Bat. mss. 1400. Ibid. 1401. — Lexicon Mogullicum, cujus voces persicis, arabicis et turcicis explicantur. Clauditur opus carmine turcico. Ibid. 1382."

Ez utóbbinak, a mint már a czíméből is kitűnik, a miénkhez semmi köze nincsen. De még egy másikról tesz említést *Berezine* E., Recherches sur les dialectes musulmans. Première partie: système des dialectes turcs. Kazan 1848., a 36. lapon, a csagatajtörök szókincsnek sok egyéb török dialectusokban már nem használt szók által kitűnését hozván föl s ehhez ezt jegyezvén meg: „on trouve la plupart de ces mots dans le *dictionnaire djagataien-osmanly* (manuscrit de la Bibliothèque publique de Petersbourg). Je donne le contenu de ce dictionnaire avec les extraits et la traduction russe dans ma *Description des manuscrits turc-tartares, qui se trouvent dans les bibliothèques de St. Petersbourg* (Journ. du minist. de l'instr. publ. Mai 1847).— E csagataj-oszmanli „dictionnaire", melynek tehát kézirata Sz. Pétervárott volna meg, alkalmasint nem más mint ugyan a mi Abuskánk, s kivánatos vala, legalább orosz kivonatát egybevethetni, ha ugyan hozzá juthattunk volna.

Így tehát csak az egy kéziratunkból veszi a magyar nyelvész közönség, a mi az Abuskában ránk nézve fontos van: a csagatajtörök szókat authentikus hűséggel az eredeti írás szerint visszaadva; a szók magyar helyesírás szerint átírását, melyről mindjárt meg többet kell szólanom; végre a szók oszmanli nyelven adott s ebből magyarra fordított magyarázatát — ezt is teljes hűséggel, nem kerülve még az eredetinek némely ügyetlenségeit sem, hogy p. o. néha a szónak

csak tőértelmét adja, nem alaki viszonylását is, mire azonban helyenként jegyzet tétetett. El maradtak csak a legtöbb szókra fölhozott versek, melyek azon kivűl, hogy a szó a magyarázat szerint való jelentésben csakugyan előfordúl, semmi egyéb tanulságot nem nyújtanak, s ezenfelűl még, mint öszszefüggésükből kiszakítottt töredékecskék, sokszor kevésbbé érthetők is. Ez tehát csak moles inutilis vala, melylyel se a könyv terjedelmét haszontalanúl nevelni, se az egyedűl fontos és tanulságos tartalmának átnézhetőségét megrontani nem vala szabad. De azért tekintetbe vétettek, hol a' magyarázatban valami nem eléggé világosan vala kifejezve, néhutt az átírás vagy olvasás meghatározására is — a rímek miatt.

Már most valamit a csagataji szók ezen átírása vagy olvasásáról.

Az Abuskabeli szók, minthogy Mir 'Ali Sîr (Nevai) műveiből vannak kiszedve, hangbeli alakjok szerint nem a mai keleti török nyelv szavai, hanem azéi, mely a 14-dik században volt meg; pedig négy öt száz év alatt — azt bíztosan elvárhatjuk — beállanak akármely nyelv ejtésébe kisebb nagyobb változások, a miért is legelőször nem foghatjuk rá feltétlenül a mai keleti törökség ejtését, még ha legrészletesebben s legbíztosabban ismernők is, az Abuskabeli szókra, épen úgy a mint a mai magyar nyelv ejtését, melyet ugyancsak jól ismerhetünk, nem foghatjuk rá egyenesen a Régi magyar Nyelvemlékek nyelvére. Az Abuska szógyűjtemény e tekintetben szintén régi török nyelvemlék, és a ki olvasni akarja, nem teheti másképen, mint a hogy bármely más nyelvbeli régi emléket olvasna, t. i. az abban használt írásrendszerhez ragaszkodó következetességgel, azt igyekezvén kitudni és meghatározni, mit akar mondani és kifejezni ugyanazon írás, azon korbeli használata szerint. Ámde nem lehet tagadni, hogy az így olvasni akaró többféle nehézségekbe ütközik, jelesen kétféle nehézségbe: abba, hogy valamely korban valamely nyelvben használt írás nem mindenkor ugyanazon kor ejtésének felel meg, hanem egy régibb kor ejtésének — szóval, a mint mondani szokták, hogy az írás azon korra nézve már sokban csak historikus, nem pedig phonetikus; meg másodszor abba, hogy az írás magában is lehet tökéletlen, azaz se azon nyelv-

beli se azon korbeli ejtést határozottan és tökéletesen vissza nem adható — vagyis általában semmi korra nézve nem eléggé phonetikus. Elég írásrendszert ismerünk, mely az egyik vagy a másik bajban, vagy mindkettőbben van — amabban p. o. az újnémet, újgörög, franczia, de leginkább az angol, emebbe még a' magyar is — mert az p. o. hogy a magy. *e* mind *ä*-t, mind *é*-t tartozik kifejezni, merő írásbeli tökéletlenség, a milyen még több van a régi magyar mindenféle írásrendszerben. Az írásrendszer historikus volta természetesen mind jobban eltűnik, mennél tovább a jelenkorból vissza megyünk, és azon írásrendszer elsőben lett alkalmaztatásának korához közeledünk — mert magától értetődik, hogy valamely írás első alkalmazása phonetikus akar és tartozik lenni, habár magában tökéletlen lehet is e mellett; s ha tehát valamely nyelvnek írásrendszere jelenleg csak kevéssé historikus — azaz az ejtésnek változásához nem alkalmazott, még jobban kell hogy — tökéletessége határai között — a régibb korbeli ejtést adja vissza, úgy hogy ezt ugyan csak kivehetjük azon írás következetes olvasásából, a miben ha csakugyan még hiba találna lenni — az ejtésnek mégis már akkor történt elváltozását határozható egyéb segédadatok (p. o. más ismert írásrendszerben történt egykorú átírások) hiánya miatt — ez a hiba legkevésbé káros volna a nyelv régiségét kutató nyelvészre nézve, mert csak abban állna, hogy valamivel későbbi ejtés helyett valamivel régibbet nyerne, melynek még jobban vehetné hasznát. Teszem ha valóban már Sophocles korában meglett volna a görög *αι*-nak *e*-féle ejtése; tehát hibásan hinnők, hogy Sophokles tragoediáit *aj*-féle *αι*-vel szavatták: de a görög nyelvet fejtegetni akaró nyelvészt semmit sem akasztaná, ha csak az *αι*-nak bár Sophoclesnél régibb *aj*-ejtését tudná, söt kára volna abban, ha csak a későbbi *e*-félét tudná. — A másik nehézség, az írás magában tökéletlen volta, megvan kisebb nagyobb mértékben valamennyi írásrendszerben; de különösen ott szokott mutatkozni, hol egyik nyelv írásrendszere legelőször egy másikra alkalmaztatik, melynek nagyon különböző hangejtési természete vagyon; de hosszasabb alkalmazás után az ilyen ráfogott tökéletlen írásrendszert többnyire tökéletesbíteni, és az illető nyelv hangbeli természeté-

nek megfelelőleg kiszokták fejleszteni, minek példáját megint a' latin nyelvtől átvett magyar írásrendszerben látjuk, mely most már jóval tökéletesebb és alkalmasabb a' magyar nyelvhangokra mint a Halotti Beszéd leirásakor. Különben az ejtés igazi mivoltát csak az illető írásrendszeren kivül eső positiv tudás adhatja, melynek szintén többféle módjai és forrásai vannak.

Az imént érintett kétféle nehézség nehezíti az Abuska szógyűjteménynek is, mint régibb korból való nyelvemléknek, olvasását; lássuk, miben és mennyire, és mint lehet mégis e nehézségeken is segíteni.

Az arab betűjegyekkel való török írásrendszer, melyet a törökök azonban nem egyenesen az araboktól, hanem a perzsáktól vettek át, nem annyira csak historikus volta miatt az igazi hangejtést ki nem fejező, mint egyik másik tekintetben magában való tökéletlensége miatt nem alkalmas. Tapasztalunk ugyan p. o. a mai oszmanli ejtésben írásától, t. i. attól a mit ez eredeti alkalmazása és rendszere szerint akart kifejezni, némi eltéréseket, de másrészint ugyanazon írásnak egyes esetekben az elváltozott ejtéshez alkalmazkodását is. Ha az oszmanli még ma و-val írt *u ü* helyett megelőző vocalis szerint *ï*, *i*-t ejt, p. o. الور *(alur) alïr*, سويليوب *(szöjlejüb) szöjlejib*, vagy ى-vel írt *ï*, *i* helyett *u*, *ü*-t, p. o. قولى *(kolï) kolu*, كوردى *(gördi) gördü* s némely még szintén ى-vel írt *i* helyett *e*-t, p. o. ويرمك (írás szerint *virmek*) *vermek*, ايتمك *(itmek) etmek*, vagy némely ك-vel írt *g* helyett *j*-t, p. o. دكنك *(degenek) dejenek, dejnek*, كتمكه *(gitmege) gitmeje* — ezek mind már historikus írásba tartoznak; de eléggé számos eset van, mely az írás alkalmazkodását is mutatja: az *ï*, *i*-nek ejtett *u*, *ü* helyett iratik is *ï*, *i* és megfordítva, valamint az نك *ng*-ből eredt és ك (ڭ)-vel írt *n* helyett találkozik nem ritkán ن-nal való írás is. Másrészről pedig láthatjuk részint még ma is az elváltozott ejtés mellett még helyenként fentlevő és az írással egyező ószerű ejtés előfordúlásából, p. o. ديو *dejü* nem *deji*) és többféle európai átírásokból, melyek egybevető kritikával tekintve mégis eligazíthatnak, hogy magában az oszmanliban is a mi eltérése észrevehető az ejtésnek az írástól, az nem lehet még nagyon régi, aligha két századnál ré-

gibb, és mégis csak nagyon csekély részletekre szorítkozó — távolról sem hasonlítható az írásrendszernek azon csak-historikus voltához, melyet a francziában vagy angolban vagy újgörögben szemlélhetünk. Ha tehát — nem egy mai oszmanli textussal, hanem egy olyan korból való csagatajtörök nyelvemlék olvasásával van dolgunk, mely az arab-török írásrendszer első alkalmazasától még nem is távol áll, bátran az olvasást megakasztható azon nehézséget alig is létezőnek tekinthetjük, mely az akkori ejtés netalán már az írásban kifejezett ejtéstől eltávoztából keletkezhetnék, kivált miután, a mint fentebb jegyzém meg, az így netalán előálló csekély hiba korántsem volna czélunkhoz képest kárunkra, mert nem egy általában meg nem volt, hanem csak egy még akkor nem levő, de már annak elötte megvolt ejtést nyernénk vele.

Nem oly könnyen lehet az arab-török írásrendszert átsegíteni a másik nehézségen — az írás magában való tökéletlenségen. E tökéletlenség mutatkozik különösen a vocalisok nem eléggé megkülömböztetett kifejezésében, de egyik másik mássalhangzón is. A török nyelvekben van egyszerű rövid magánhangzó nyolcz, négy mélyhangú, és négy magashangú:

a, ï, o, u — *e* (= *ä*), *i, ö, ü*, melyek az oszmanliban csak rövidek; a kojbáltatár és jakutban pedig ezek hosszújai is előfordúlnak, a miszerint valószinű, hogy ezek egyéb arab írású török dialectusokban is legalább megvoltak, vagy tán még most is vannak, noha az írásból arról semmit sem tudhatván, azokat tökéletesen mellőzni kell, valamint az *e* (*ä*) mellett, némely dialectusban előfordúló *é*-t is. De ha csak a fent kiírt nyolcz rövid magánhangzóra szorítjuk is a kifejezni való magánhangzókat, az arab betűírásban magánhangzót minőség szerint külömböztető jegy csak három van: *fetha* a megelözö mássalhangzó fölibe írt ´, eredetileg *a*, *keszre* alólírt ˏ, eredetileg *i*, *zamme* fölül írt ’, melyek egyszersmind következő ا ى و-val a hosszú *â î û*-t is kifejezik. Tehát minőség szerint csak három külön magánhangzónak van megkülönböztető jegye. A török átvevén e jegyeket, kénytelen volt egyszersmind eredeti rendeltetésüket némileg megváltoztatni, a mennyiben az vala törekvése, hogy minden vo-

calisának egy olyan betűjegyet adjon, a milyen a mássalhangzóknak is jutott. Azért kezdé az ا ی و jegyeket a hozzájárúló, de a betűsoron kivüleső *fetha*, *keszre* és *zamme* jegyekkel együtt vagy ezek nélkül is, *rövid* önhangzóinak kifejezésére használni, noha eredeti rendeltetésük csak a hosszú *â î û* kifejezése volt. Nyolcz magánhangzóját e három jegyre úgy kellett aztán fölosztania, hogy az ا-nek jutott kettő *a* és *e*, a ی-nek szintén kettő *ï* és *i*, a و-nak pedig négy *o*, *u*, *ö*, *ü*. E mellett pedig az arab és perzsa írásrendszert még abban követte, hogy rövid vocalisait csak a fetha, keszre, zamme jegyekkel jelölte meg, vagy általában meg nem jelölte, a mi leginkább az oszmanli írásrendszernek szokása lett, a csagataji régibb írás túlnyomóan a bár kissé nehézkesebb vocalbetü-írással élvén, ott is, hol az oszmanli azt mellőzi. A csagataji p. o. így ír: بیلماك *bilmek*, az oszmanli بلمك, elhagyván a ی (ﯿ) és ا (ﺎ)-et, természetesen nem az olvasás könnyebbítésével.

A töröknek szükségképen éreznie kellett ilyen határozatlan vocalírásnak alkalmatlanságát, a melylyel két-két és egyszer épen négy hangzót csak egy-egy jegygyel jelölhet vala meg. Iparkodott tehát a bajon némileg segíteni. Segítségűl használta azért nyelvének azon sajátságát, mely szerint annak hangzóji egymásnak megfelelőleg mélyhangú és magashanguakra oszolnak, és ugyanazon egy szóban — ha csak nem két különhangú és még át nem hasonúlt szóból össze van téve — csak egyféle, vagy mély, vagy magashangú hangzó fordúlhat elő. Ha tehát valamiképen a szónak mély vagy magashangúságát megjelölhette, nem lehetett többé kétséges, hogy az ا vagy fethával írt hangzó *a*-e vagy *e*, hogy az ی vagy keszre *ï*-t jelent-e vagy *i*-t, és a و és zamme is legalább annyira volt meghatározva, hogy *o*, *u*-e vagy *ö*, *ü*. Ily megjelölés sikerült leginkább oly szókban, melyekben *k* vagy *g* mássalhangzó fordúl elő, a mennyiben amazt mélyhangú szóban ق-val, magashangúban ك-vel, emezt pedig, hol غ-vel, hol szintén ك-vel írván, ezáltal egyszermind a szónak valamennyi magánhangzóinak mély vagy magashangúsága ki van tüntetve (kivéve a csagatajiban az نك = *ng*-t, és az oszmanli ك = ڭ = *ng*-ből eredt *n*-t, melyek mélyhangú szókban

is állhatnak). Így a csagataji اولوق és اولوك kétféleképen írt *k*-t mutatnak, amaz mélyhangú *uluk*, ez magashangú *ölük*; oszmanli قول *kol*, كول *göl*, cst. بيلكان *bilgen*, بولغان *bolgan* (ك, ݣ és غ, ݝ) stb. Ily megkülönböztető jellemet aztán egymaga az oszmanli még más mássalhangóknak igyekezett legalább részben tulajdonítani: azért *sz*-szel kezdődő mélyhangú szókat ص-dal ír, magashangúakat س-nel p. o. صور *szor*, ellenben سور *szür* (a csagataji egyaránt csak سور); a ط-nak valamely szóban előfordúlása hasonlóképen annak mélyhangúságára mutat (a csagataji a ط-t általában igen keveset használja, s inkábbb a ت, ث-vel él). A mássalhangzó-jegyek ezen válogatásán kivűl sokhelyt a *medda* jegyet használják, hogy az ا csakugyan *a* és nem *e*-féle ejtését tüntessék ki آ (noha e jegynek eredetileg egész más jelentése volt, valamint az ا mellett járó s különösen szó végén használtató ه, ة = *a*, *e*-nek is) míg másrészint az ا elhagyása, hol mégis fethával kell olvasni, magashangúságra mutat; sőt egy oszmanli kéziratban már azon egyébiránt követésre nem talált kisérletet vettem észre, hogy a و fölibe írt ـ által annak magashangúságát akarták megjelölni így اوٚلدی *öldi (öldü)*, mert különben *oldï (oldu)* is lehet. Mindezekkel csakugyan sok szónak határozottan ki lehet jelölni mély- vagy magashangúságát, és a hangzók minőségét, kivéve az *o* és *u*, meg az *ö* és *ü* közt való különbséget, tisztán megértetni, de mégis sok szóra e segítő eszközök nem alkalmazhatók, és positiv tudás kell számtalan egyes esetre nézve. Hogy a' ييل (év) magashangú *jïl* és nem *jil*, hogy التی (hat) mélyhangú *altï* és nem *elti*, azt és egyéb ilyeneket épen tudni kell. Azért köszönettel lehetünk az Abuska szerzője iránt, hogy e tekintetben annyiban segített, hogy sok szó mellé tüzetesen kiteszi, hogy اماله „imâle"-val olvastatik, azaz magashangúlag, a mint ez legjobban látható a 27. lapon való ezen példából: اولتوردی üle, és ugyanazon írással, de hozzátéve „imâle": öle; amaz = oszm. *oturdu* és *olturdï*-nak akar olvastatni, emez oszm. *öldürdü* és *öltürdi*-nek olvasódik, minthogy amúgy is a magashangú *öl* hal-ni gyök származéka.

Megérintém már, hogy bár tudva is a magas- és mély-

hangúságot, a török irás semmi módot nem nyújt az *o*, *ö* az *u*, *ü*-től megkülönböztetésére, és ez tökéletesen az iráson kivűl eső positiv tudásra van hagyva. Ilyen tudást bírunk az oszmanlira nézve, bírunk a kojbal és karaga sz-tatár dialectusokra (kár, hogy a Trojanszki-féle tatár-orosz szótár nincsen legalább egy orosz transcriptióval), s bírunk végre a törökség legkeletibb végén álló jakutra nézve, az utóbbiakat igen gyakorlott és élesfülü nyelvészektől, Castrén és Böthlingktől, kikről csak el kell hinnünk, hogy *o*-t *u*-tól, *ö*-t *ü*-től meg tudtak különböztetni. De nem bírunk szintén a csagatajtörökre nézve, élő hallás után ismertetve. — Miképen lehet mégis lehető bíztossággal az iránt eligazodni?

A szorosabban török nyelvnek, kivált az oszmanlinak azon sajátsága van, hogy az *o*, *ö* hangzókat általában csak gyökszótagban alkalmazza, a képzők és ragokban csak *a*, *e*, *ï*, *i*, *u*, *ü*-t használván. Az *o*, *ö* egyszersmind az *a*, *e*-hez áll legközelebbi párviszonyban, és mind a kettő átellenében az *ï*, *i* és *u*, *ü*-nek, a melyek is, az előbbi hangzó szerint, egymással váltakozhatnak. Nagyon érdekes példa az *o*, *ö*-nek *a*, *e*-hez való ezen viszonyára, valamint a gyökszótagban (vagy a mi egyre megyen — a szó előtagjában) nem kedveltetésére a *szekszen* és *dokszan* (nyolczvan, kilenczven), melyek *szekiz-on* (nyolcz×tíz), *dokuz-on* (9×10)-ból erednek, és mégsem lettek *szekszön*, *dokszon*. A csagatajtörök is elismeri ezen sajátságot, azáltal hogy a gyökszótagan kivűl álló ﻭ vocalist *ï*, *i*-vel váltakoztatja, a miszerint az ott csak *u*, *ü* lehet, nem *o*, *ö*. — Ebből már annyi következik az ﻭ-val írt magánhangzóra nézve, hogy az a' gyökszótagon kivűl előfordúlván általában csak *u*, *ü* nem *o*, *ö*-nek ejthető. Kell tehát még csak az iránt eligazodnunk, hogy a gyökszótag- vagy a szó első tagjában előforduló egyaránt ﻭ-val írt hangzó, mikor *o*, *ö*, s mikor meg *u*, *ü*? Ezt tudnunk kell, és a mint már mondám, nem a török írásból tudhatjuk meg; de azért tudjuk elég bíztosan az oszmanliban, kojbaltatárban és jakutban, mely gyökszók *o*, *ö*-vel valók, melyek *u*, *ü*-vel, a mely külömbség nagyon is nyomatékos, minthogy gyakran csak ez által válnak el egymástól egész különböző jelentéssel való gyökszók; p. o. *bolmak* lenni : *bulmak* találni, *dojmak* satiari : *dujmak* érezni,

észrevenni (tudni), *kol* kar : *kul* szolga, *göl* tó : *kül* hamu, *on* tíz : *un* liszt stb. — De egyszersmind igen érdekes látnunk, mennyire egybejárók ezen *o*- vagy *u*-ságra nézve még igen messze egymástól álló török dialectusok, milyenek a legnyugatibb oszmanli, a még Sziberiában lévő kojbal-karagasz tatár, és a jakut nyelv. Erre nézve kérem a szives olvasót a következő mind a háromból vett szók egybeállítását tekinteni, a jakutra való elöleges tájékoztatásúl csak azt jegyezvén meg, hogy *uo*, *üö* hosszú *ô*-val felérő kettőshang, mely *o*, *ö*-ra nem *u*, *ü*-re rövidül, rendesen oszmanli *o*-nak felel meg, s legjobban a' latin *o*-ból eredt olasz *uo*-hoz hasonlítható (p. o. *buono*, lat. bonus, fr. bon ; *uomo*, lat. homo, fr. homme).

1) *Szók, melyeknek elsö tagja **o**, **ö**-vel van :*

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
ojun, játék	*ôjen*, kr. *o'en*	*ojnû*
ok, nyil	*ok*	*okh*
ol, ő, az	*ol*	*ôl*
oghlan, fiú, gyermek	*olgan*	*uolan*
oghru, orv, orzó	kr. *ôro*	*uor*, orozni, lopni
orak, sarló (arató)	*orgag-aj* (sarló-hó) arató-hó	—
orta, közép	*ôrte*	*orto*
on, tíz	*on*	*uon* ; *on-usz*, tizedik
oturarïm, ülök (*oltur*- helyett)	*ôderben*, kr. *olerarmen*	*olorobun*
od, tűz	*ot*	*uot*
ot, fü	*ot*	*ot*
otuz, harmincz	*ôtosz*, *otèsz*	*otut*
ordu, tábor	—	*ordû*
öje (öge) ana, mostoha anya	*öj idjä*	—
ökszüz, árva	*ökszesz*, *ökszüsz*	—
öküz, ökör	—	*oghusz*
ölürüm, halok	*ölerben*, kr. *ölermen*	*ölöbün*

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
öjrenirim (ögrenirim) tanúlok, szokom	kr. *öränermen*	*üöränäbin*
öd, epe	kr. *öt*	*üösz*
öz, velő, medulla	—	*üösz*
kojun, juh	*koj*	—
koju, vastag	*kôjèkh, kojokh*	*khojû*
kojun, kebel	*kojen*	—
kol, kar	*kol,* kéz	—
koltuk, hón	*koltok, koltuk*	*khonnokh*
korkarïm, félek	*kôragarben,* ijedek	—
konurum, megszállok, hálok	*konerben* kr. *konarmen*	*khonobun* —
konsu, szomszéd	*kondjoge*	—
kosmak, hozzá csatolni, mellé adni	*kôzerben*	—
kopuz, koboz, lant	*kômèsz* kr. *kobèsz,* hárfa	—
gök, kék	*kök*	*küökh*
gönül (göngül), szív, kedv	—	*köngül,* kedv, akarat
göjüsz (kögüz), mell	*kökszü*	—
göl, tó	*köl*	*küöl*
—	*kölerben,* béfogok	*kölüjäbin*
görürüm, látok	*körerben*	*köröbün*
—	*köne,* kr. *khöne* egyenes	*könö*
göt, posticus	*kötän, kötjäk*	—
göcserim, költözöm	*kötjerben,* kr. *kösermen*	*köszöbün*
köprü, híd	*köbergä,* kr. *köfürüg*	—
kömür, szén	kr. *khömür, hömür*	*kömör*
gömerim, temetek	*kömerben*	*kömöbün*
köpük, hab, spuma	*köbök,* kr. *köfük, köpük*	—
tok (tojak h.), satiatus *doj-mak* satiari	kr. *todok*	*tot; tot*=osz-*doj-mak*
tokhtarïm, megállok, maradok	*toktïrben*	*tokhtûbun*
tokmak, tők, tönk	*tokpak*	—

cszmanliban:	kojbal-karagaszban:	jakutban:
dokuz, kilencz	*togosz*	*toghusz*
dolu, jégeső	—	*tolon*
don (dong), fagy, fagyott	kr. *tong*	*tong*
dolu, tele	kr. *tolo*	*tolu*
—	*tôra,* kasul	*tuora*
doru, barna (ló)	*tôrokh*	—
—	*tôrga,* selyemszövet	*torgho*
don, ruha	*ton,* suba	*szon*
toprak, por, föld	*tôberak,* kr. *tôferak*	—
dökerim öntök	kr. *töhärmen*	*toghobun*
dört, négy	*tört*	*tüörd; tördüsz* negyedik
dönerim, visszatérek	—	*tönnöbün*
—	*tjôkor,* tarka	*csuoghur*
jok, nincs; *jokszul* szegény	*tjokh,* szegény	*szuokh*
jokarï, fent	*tjogar*	—
jol, út	*tjol*	*szuol*
jorgan, takaró	*tjôrgan*	*szuorghan*
joghurt, jourt, tarhó	*tjôrt,* túró	*szuorat*
—	*tjon,* nép	*dson*
joghun, vastag	*tjôn*	*szuon*
szon (szong), vég, utó	*szôn-da* utóbb, kr. *szong*	—
szouk, hideg	*szôk*	—
szokarïm, döfök, dugok, szúrok	*szogarben,* toszok, török; *szogak* mozsár (törő)	*szoghobun; szoghokh* mörserkeule
szokur, vak	kr. *szogur*	*szokhkhor* félszemű
szojarïm, vetköztetek, fosztok	*szojerben*	—
szol, bal	*szol*	—
szökerim, fölfejtek	*szögerben,* kr. *szöhärmen*	—
szöjüd (szögüt), fűzfa	*szöt*	*üöt*

oszmanliban:	kojbal-karagaszban:	jakutban:
szöz, szó	*szösz*	*ösz*
szöjerim (szög-), szidok	—	*üöghäbir*
boghaz, torok	kr. *boksze*	—
olurum, leszek	*bolerben*	*buolabïn*
borszuk, borz	*borszak*	—
—	*mojderak*, gallér	*mojturuk*
bojun, nyak	*mojèn*	*mojun*
böjrü (bögrü), görbe	—	*bökcsöghör*

2) *Szók, melyeknek első tagja* **u, ü**-*vel van:*

ujurum, alszom; *ujku* álom	kr. *udurmen; ujgu*	*utujabïn; u* álom
ujat, szégyen	*ujat*	—
ulu, nagy	*ulukh*	*ulu*
ulurum, ordítok	kr. *ulûrmen*,	*ulujabïn*
—	*ultung*, talp	*ullung*
ucsarïm, repülök	kr. *usarmen*	—
un, liszt	*un*	—
unuturum, felejtek	*unuderben*	*umnabïn* (tő: *umun)*
utarïm, nyerek, győzök	*uterben*	—
uds, vég	*utju*, kr. *udju*	*uszuk*
uzun, hosszu	*uzun*, kr. *uszun*	*uszun*
—	kr. *uba* néne	*ubaj*
ücs, három	*üsz*, kr. *üjs*	*üsz*
ujluk, czomb, femur	—	*ulluk*
ürürüm, ugatok	*ürerben*	*üräbin*
—	*üsz*, hiúz	*üsz*
üszt, pars superior	*üsztü*	*ürüt*
üzerim, szegek, török	*üzerben*	—
kughu, hattyú	*kû*	*kuba*
—	*kujga*, kr. *kujha*, fejböre	*kujakha*
kul, szolga	*kul*	*kulut*
kulak, fül	*kulak*	*kulgâkh*
—	*kur*, öv	*kur*

oszmanliban:	kojbal-karagaszban:	jakutban:
kuru, száraz	*kurakh*	*kûranakh*, *kûrung*
kuzu, bárány	*kuragan*	—
kurt, féreg	*kurt*	—
kusak, öv	—	*kuszakh*
kuju, kút	*kuduk*	—
kujruk, fark	*kuzuruk*, kr. *kuduruk*	*kuturuk*
kudsak, öl; *kudsmak* ölelni	*kudjak*	*kûszabïn*, öl-elek
kus, madár	*kus*	*kusz*, récze
kuzgun holló	*kuszkun*	—
kuszarïm, köpök	*kuzerben*, kr. *kuszarmen*	*kutabïn*
—	*kubulerben*. átváltozom	*kubulujabïn*
kum, homok	*kum*	*kumakh*
kunduz, hód	*kumdusz*	—
gür-lemek, mennydörögni	vö. *kügürt*, mennydörgés	—
kül, hamu	*kül*	*kül*
gülerim, nevetek	*külerben*	*küläbin*
gülesirim, küzködöm bírkozom	*kürezerben*	—
kürek, lapát	*kürdjäk*	*kürdsäkh*
gün, nap	*kün*	*kün*
güds, erő	*küsz*, kr. *küs*	*küsz*
güz, ősz (autumnus)	*küsz*	*küsz*
kücsük, kicsi	—	*kucscsuguj*
jumurda, tojás	*numurtka*	—
jumruk, ököl	*numzuruk*, kr. *njuduruk*	*szuturuk*
tul, özvegy	*tul*	*tulajakh*
durarïm, állok	*turerben*	*turabïn*
turna, daru	*turna*	*turuja*
tutarïm, fogok	*tuderben*, kr. *tutarmen*	*tutabïn*
tuz, só	*tusz*	*tûsz*
dus, ellenében, szemközt	*tus*	*tusz*

oszmanliban:	kojbal-karagaszban:	jakutban:
duzak, tőr (fogó)	*tuzak*	*tuszakh*
tujnak, ló körme	*tujgak*	*tujakh*
tüj, szőr, toll	*tük*	*tűl*
tüküriirüm, köpök	*tüküräırben*	—
—	*tüngür*, dob	*düngür*
—	*tülej*, siket	*dsüläj*
dün, tegnap, éj	*tün*	*tűn*
düs, álom (somnium)	*tüsz*, kr. *tüjs*	*tűl*
düserim, esem	*tüzerben*	*tüszäbin*
jurum, mosok	*tjûrben*	*szûjabïn*
jügrük, futó, gyors	*tjügürärben*, futok	*szüräbin*
jürek, szív	*tjüräk*	*szüräkh*
jüz, száz	*tjüsz*	*szűsz*
jüzük, gyürü	kr. *tjüsztük*	—
szu, víz	*szukh*, *szug*, *szû*	*û*
—	*szügä*, fejsze	*szügä*
szüd, téj	*szüt*	*üt*
bugha, bika	*buga*, kr. *buha*	—
bughdaj, búza	*bugdaj*	—
bütün, egész	*büdün*	*bütün*
bulut, felhő	*bulut*	—
bularïm, keverek, zavarok	*bulgîrben*	*bulûbun*
burun, orr	*burun*	*murun*
bud, czomb	*but*	*bût*
buz, jég	*busz*	*bûsz.*

Úgy hiszem, már ennyi összeállított gyökszóból — és bizonyosan még sokkal többet lehetne összeállítani, ha a kojbal és jakut nyelvek szintoly bő szótárát bírnók mint az oszmanlinak, — de már ennyiből is meg kell ismerni, hogy a török nyelvek gyökszavaikban az *o*, *ö* hangzót az *u*, *ü*-től egymással egybetalálkozóképen különböztetik meg, a miből azon fontos eredmény következik, hogy a csagataji gyökszók *o*, *ö* vagy *u*, *ü*-hangúságát, mely az arab-török írásrendszerben nincsen megkülönböztetve megjelölve, bátran az oszmanli, kojbal és jakut szerint dönthetjük el, ha ezekben az illető csagatajtörök szóknak megfelelőji megvannak. És leginkább

vehetjük által a csagatajiba az oszmanli vagy *o*, *ö* vagy *u, ü* hangzókat, minthogy különben is hangtani alakúlásánál fogva a csagatajtörök mégis valamicskével közelebb áll az oszmanlihoz mint a jakut, mely mindazonáltal az *o*- és *u*-hangúságra nézve evvel megegyez. Az ily eljárásban netalán megeső hiba oly ritka és csekély lesz, a milyen csekély a fentebb összeállított egyezési esetekhez képest azon esetek száma, melyekben gyökszótagbeli *o*, *ö* hangzó *u*, *ü*-nek felel meg. Ezeket is fölhozom: kojb. *ong*, jak. *unga* dexter; k. *öremä*, jak. *ürümä;* kojb. *kôsztè*, jak. *kusztuk;* osz. *kükürd*, k. *kübür*, kr. *köhür* kén; osz. *gölge*, k. *kölätkä*, kr. *hölägä*, jk. *külük;* osz. *dolarïm*, *dolanïrïm*, kr. *tolganderarmen*, jk. *tulabïn* kerülök; k. *tözîrben*, osz. *düserim;* osz. *bu*, jk. *bu*, kr. *bo;* k. *môlat*, jk. *bolot*, osz. *pulad* aczél; osz. *böjük*, k. *bűzök*, *bözek* nagy; osz. *bojnuz*, jk. *muosz*, k. *müz*, *műz* szarv; osz. *gömüs*, jk. *kömüsz*, k. *kümüsz;* k. *korgandjel*, jk. *khorgholdsun*, osz. *kursun* ólom; osz. *öjrenirim*, k. *ügüränerben* tanúlok; osz. *ölesirim*, k. *üläzerben*, jk. *ülläsztäbin* osztozom; osz. *ördek*, kr. *öderäk*, k. *ürtäk;* osz. *jonarïm*, k. *tjûnerben* faragok: osz. *jolarïm*, k. *tjularben* tépek, nyüvök; osz. *szorarïm*, k. *szurerben* kérdezek; osz. *szonarïm*, k. *szunerben*. — Még akkor is csekély e szám, ha keresve még annyit találnánk hozzá, különösen miután a fentebbi hangzóegyezési esetekhez még — hogy úgy mondjam — másodrendbeli egyezések is járúlnak, melyek az *a*, *ä* és *o*, *ö*-nek meg ezeknek ellenében az *ï, i* és *u*, *ü*-nek egymás között való szoros érintközési viszonyán alapulnak. Magát e viszonyt mutató egykét példa: osz. *kavmak* és *kovmak* kergetni; *kauk* és *kouk*, jk. *khabak*; osz. *arka* hát, kr. *orha;* osz. *onlar* és *anlär* azok: osz. *artïk*, jk. *orduk* több; *szerin* jk. *szörün;* osz. *tilki (tülkü)*, k. *tülgü* róka; osz. *dib*, k. *tüp* fenék; *bulut*, jk. *bïlït* felhő; osz. *kücsük* és *kicsik*, k. *kitjik;* osz. *jumurda*, k. *numurtka*, jk. *szïmït* stb. — Ebből megint a csagatajtörök و-val vagy csak zamme-val írt gyökhangzóra azon további eligazító szabály következik, hogy hol annak az oszmanliban, kojbal- vagy jakutban *ï, i* felel meg, ott *u, ü*-nek, hol pedig *a, e* (ä) felel meg, ott *o, ö*-nek kell olvasni, tehát p. o. ezt بوتمك (Ab. 34. 35) *bütmek*, mert oszmanliban *bit-mek;* توپه *töpe*, mert = osz. *depe* csúcs, tető, különben jakutban is *töbö.*

Az imént megjelölt eligazító elvek szerint határoztatott meg Abuskánkban a „mazmûme" rovatok alatt való szók olvasása; nem ajánlkozott azonban mindenik szóra az oszmanli- vagy jakutból vehető eligazító kriterium, úgy hogy a zamme-val írt gyökszótagnak *o*, *ö* vagy *u*, *ü*-hangúságának eldöntetlennek kellett maradni, a hol aztán a még lehető másféle olvasás zárjel között egészen kiírva vagy rövidítve mellé van téve a némileg valószinübbnek látszott olvasás mellé; a csillagozás (*) meg ott alkalmaztatott, hol meg a szó mély vagy magashangúsága sem levén tudva, a lehető olvasások száma egész négyre rúg vala, valamint néhány más helytt, melyre eligazítható kriterium nem vala. — E helyen még arra is figyelmeztethetek, mit a t. olvasó már a fent közölt szók lajstromából vehet észre; hogy t. i. azon három török nyelv egyszersmind a szók mély- vagy magashangúságára nézve is *legtöbbnyire* egyező, a miért megint ugyanazoknak egybevetése e tekintetben meghatározhatja oly csagatajtörök szók olvasását, melyek írásában nincsen meg valamelyike a fentebb (l. X) említett ismertető jeleknek. — Itt például még csak némelyeket az a fentebbiek szerint meghatározott olvasások közül akarok fölhozni. Ab. 21. *ötmek* átmenni, *ot* menj, olv. *öt* stb. *ö*-vel, mert van kojbal *öterben* átmegyek, és az oszm. *öte*, túl ugyanez *ötmek* származéka, azt jelentvén tulajdonképen: átmenve (utólálló viszonyitóul használt gerundium p. o. a *tigrü*, -ig, usque is, = érve, *tig*-mek igétől, kojb. *djiterä*, a *djit* = oszm. *jet*, cst. *jit* hasonjelentésű igetörzstől és egyebek); Ab. 28. *omak* néptörzs, v. ö. jk. *omuk* nép-, nemzetbeli; Ab. 28. *oj* ház olv. *öj*, mert oszm. *ev* magashangú, v. ö. kr. *ög* sátor; Ab. 35. *burnagï* első, előbbi, v. ö. kojb. *burungo*. Ab. 50. *tüzmek (tüz, tüzmeding)* olv. *töz-mek* v. ö. kr. *tözerben* tűrök; Ab. 59. *csog* izzó parázs, v. ö. jk. *csokh; csolban*, hajnalcsillag, v. ö. jk. *csolbon;* Ab. 58. *csöp* egyenes, igaz, v. ö. jk. *szöb* (ezenfelül a rímszava: *köp* sok); Ab. 94. *köjdi* ége, v. ö. kojb. *köjerben* égek; Ab. 97. *mung* baj, v. ö. jk. *mung;* Ab. 107. *jokar* érint, ráhat, mert váltakozik evvel: *jakar* (Ab. 100); Ab. 28. *ündsü* gyöngy, mert oszm. *indsi* *i*-vel van, v. ö. kojb. *nindji;* Ab 14. *ïsz* büz, szag, mélyhangú, mert oszmanliban is van: *jïz*, jk. *szït;* Ab. 21. *utru* átellenében, v. ö.

jk. *utärï*, kr. *uturu*; A. 22. *utkuzdï* meggyőzeték, v. ö. oszm. *utmak* superiorem fieri, kojb. *utèrben* nyerek, elnyerek; *öcsük* elóltott, olv. *ücsük*, v. ö. kr. *utjurarmen* elóltok; Ab. 23. *ürtenür* ég, *ürtedi* égete, v. ö. kojb. *ürterben* elégetek, ellenben jk. *ördüö* rétet leégetni, a miért az *ürtenür* mellé zárjel között az *ö*- is van kitéve; Ab. 51. *tüzek* egyenes, *tüzetti* egyenessé tőn, v. ö. oszm. *düzmek*, *düzetmek* egyenlíteni, kojb. kr. *tüsz* egyenes; Ab. 54. *tünglük*, ablak, v. ö. kojb. *tümnük*, kr. *tüngnük*, jk. *tünnük* füstnyilás; Ab. 86. *kojï*, *kojan*, olv. *kujï*, *kujan* lefelé, v. ö. kr. *kudu* lefelé (hozzá tudva a szorosabb törökben a *j*-nek nem egyszer *t*-hangból keletkeztét, p. o. oszm. *kuju*, kút, kr. *kuduk*; *kujruk*, kr. *kuduruk*, jk. *kuturuk* stb.); Ab. 86. *kujun* forgószél, v. ö. kojb. *kujun* stb. stb.

Meg kell jegyezni azt is, hogy az átírásunkban használt *e* betü az *a*-nak magashangú megfelelőjét *ä*-t jelenti. Az *ï* mélyhangú *i*, mely a magyar ejtés szerint való magashangú *i*-hez úgy áll, mint *a*, *o*, *u* az *ä*, *ö*, *ü*-hez. Minthogy azon szók melyeknek gyökhangzója *ï*, *i*, a „mekszûre“ rovatok alatt vannak fölsorolva, már azon okból sem olvashatunk egyiket sem *e*-vel, mert e betűjegy nekünk a magashangú fethát jelenti *(ä)*. Igaz, hogy az oszmanli sok a csagatajiban *i* (készre)-vel írt gyököt már *e*-vel azaz fethával ejt; de ez legkevésbbé nem alkalmazható a 14. századbeli csagatajtörökre, és maga az Abuska írója mintegy tiltakozik az ő keszréjének ilyen olvasása ellen, ha p. o. *tir* (44. l. izzadság) mellé fethával írt oszmanli *der*-t (دَرْ) teszen; a csagataji تير fölibe sehogy sem tenne fethát, mert másképen akarja ejtetni, azaz nem *e*-vel hanem *i*-vel. Ha mindazonáltal némely csagatajitörök szók is már az *i* és *e* ejtés között ingadoznak, épen az hogy mind a mekszûre mind a meftûhe rovat alatt vannak fölhozva, mutatja, hogy a mekszûre ejtés más akar lenni mint a meftûhe ejtés, s hogy nekünk a mekszûre rovatokbeliek egyikét sem szabad *e*-vel olvasnunk. V. ö. Ab. 11. *eje* gazda, úr (elif meftûhe alatt) és 16. *ige-szi* gazdája, 20. *ije-ledi* gazdájává lőn, magaévá tőn (elif mekszûre alatt); Ab. 7. *ekedsi* néne (meft.) és 17. *igedsi* (mekszûre).

A mássalhangzók olvasása nem jár nehézséggel; a غ

(غ, ڠ, ڭ) rendesen csak *g*-nek olvastatott, bár lehet hogy némelykor *gh* (خ-nak lágyja) kellene. De tekintetbe véve ق *k*-val gyakori váltakozását, valamint azt, hogy a kojbal a csagataji غ-nak megfelelöleg szintén csak *g*-vel él, ezen *g*-féle olvasásban semmi esetre nagy hiba nem lehet. A ك (ك, ک, ک) a török írásban lehet *g* és *k* (a csagatajiban t. i.; a mai oszmanliban még *j* is némihelyt, meg *n*, mely *ng*-bül eredvén különben ڭ-vel is iratik, mi helyett a csagatajiban még نك van). Hogy ebből is olvasásunkra baj ne támadjon, az Abuska szerzője szépen gondoskodott értünk, kitévén tüzetesen majdnem mindenütt az egyes magyarázott szók után, melyekben egy vagy több ك fordúl elő, hogy a kef *arab kef*-e, azaz *k*-ejtésü, vagy *perzsa kef*, azaz *g*-ejtésü (mert a perzsák tulajdonították először a csak *k* ejtésü arab ك-nek a lágy ejtést, ilyenkor azt három ponttal is különböztetvén meg ڭ), így: kefje arab, kefje perzsa kef; vagy az első kef arab kef, a második perzsa, a harmadik arab; vagy a kefek arab kefek, perzsa kefek stb. Kiadásunkban ezen — különben is igen becses tudatások — rövidítve így vannak kitéve az átírt szók után: p. *g*, a. *k* (perzsa kef, azaz *g*; arab kef, azaz *k*). Hasonló, noha kevésbbé szükséges jegyzet van az Abuskában néha a *perzsa dsim* ج, azaz چ *cs*, és *arab dsim*, azaz *ds*-re nézve, valamint perzsa és arab *be* ب-re (پ *p*, ب *b*)-re nézve; de már a perzsa írásnak volt gondja a *p*, *cs*-t három ponttal megjelölni (پ چ) s ezek nem is úgy hagyatnak el mint a perzsa ڭ, *g*-ről. Végre az olvasást eligazító jegyzetekhez járúl még a *tesdid* kettőztetés néha tett említése, mely azonban ki is van téve (ّ). Az „*imâle*"-ről már fentebb (l. XI.) vala szó. Ki van téve rövidítve, így: (im.).

Így veheti immáran a t. magyar nyelvész olvasó az „Abuska (szóval kezdő) csagatajtörök szógyűjteményt", mint a nyelvtudományunkra oly igen fontos keleti török nyelv tanulmányozására segítő eredeti kútforrást; vegye annak mentűl több és jobb hasznát is!

Pesten, 1862 januárius havában.

Budenz József.

Elif meftûhe, azaz **a, e**-vel kezdődő szók:

ابوشقه *abuska:* a nő férjét nevezik így, tehát: *férj*-et jelent.

اباغه *abaga:* az atyának akár nagyobbik, akár kisebbik testvére (oszm. *karïndas*). A Muhâkemet-ül-lugetejnben[1]) ezt találjuk: „Az atyának nagyobbikát és kisebbikét (t. i. testvérét) *abaga*-nak mondják."

آت *at:* háromféle értelemben fordúl elő: 1) *név;* 2) *ló;* 3) = *vess, vesd* (oszm. *at, atmak* ige).

آتالدی *ataldï: hírnevessé lőn, elhíresülle, neveztették*[2]); azután: valamiért *rendelteték, megbízaték* (mintegy: *kineveztették* valamire).

آتغادی و آتادی *atgadï* és *atadï: nevet ada.*

آتاب *atab: nevet adván.*

آتیغیب *atïgïb: híresülvén, hírnevessé levén.*

---

[1]) Ez a híres csagataji költő Mir ʿAli Sîr-nek egyik munkája: „A két szó, azaz nyelv (török és perzsa) megbirálása", melyben főleg a perzsában is divatozó török eredetű szókat tárgyalja, s azokat mindenek előtt a török nyelvnek vindicálja. Olvashatunk valamit róla alantabb is (5. l.) az *aga* szó alatt.

[2]) A' *dï*, *di*-féle török praeteritumot, melyet V. barátom magyar tud-*ott* igealakkal fordít, elváltoztatva mindenkor tud-*a* alakkal adom vissza, minthogy a *magyar* igeidők jelentése szerint főkép ez felel meg neki mint történetbeszéllő praeteritumnak; meg azért is, hogy a néha előforduló *mïs*, *mis*-féle praeteritumnak a magyar tud*ott* alakot állíthassuk ellenébe. B.

اتاغيل *a t a g ï l : tégy hírnevessé , adj nevet , nevezz ki* (hivatalra).

آتيب *a t ï b : vetvén* (oszm. *atïp) ;* azután : *nevezvén,* azaz nevet adván *(ad kojup).*

آتارلار *a t a r l a r : vetnek;* meg : *névvel említenek* (oszm. *adlarlar).*

آتاى *a t a j : vetnék* (oszm. *atajïn*) ; meg *száguldozás* jelentésével jár ; meg : *nevet adnék.*

آتاقليق و آتاغليغ *a t a k l ï k , a t a g l ï g : meg-* vagy *kineveztetett* (nominatus).

اتاليغ و اتاغليق *a t a l ï g , a t a g l ï g : híresség.*

آتليغ و اتليق *a t l ï k , a t l ï g : híres neves ,* híresség ; *lovas* (oszm. *atlï*).

آتكه **a t a g a* (p. *g.*) : *nevelő mester, nagy bátya.*

آجون *a d s u n : világ* (mundus). Némely kéziratban *u d s u n* is találkozik ; Lutfi könyveiben ez van többnyire.

آجرغيندى *a d s ï r g ï n d ï : a zsaroltat sajnálva megszánva zsarnokot bántani.*

آجيغ و آجيق *a d s ï g , a d s ï k : keserű;* meg : *fájdalom, bú, sohaj.*

آچقونك *a c s k u n g* (a ك perzsa = g) : *meg kell nyít-* [*nod.*

آچاى *a c s a j : nyítok,* nyító.

آچماى *a c s m a j : nem nyítok,* és : *nem nyítnék,* nem nyitó.

آچقالى *a c s k a l ï : mióta nyít ;* meg : *nyítás végett.*

آچلمايين *a c s ï l m a j ï n : mivel megnyílik, megnyít-* [*tatik.*

آختچى *a k h t a c s ï : lovászmester.*

آخسوم *a k h s z u m ,* lásd : *a k s z u m.*

اَدَاق *a d a k: adakozás, ajándék, adag;* másutt megint: *idő, évszak.* — Ezenkivül Türkesztânban egy helységnek neve. — Azt is teszi hogy : *sziget* (oszm. *ada*).

آرْدِی *a r d ï : elfárada.*

آرْمَایْ *a r m a j : el nem fáradó; el nem fáradok.*

اَرَالی *a r a l ï : fáradjunk; fáradás végett; mióta fárad.*

آریب *a r ï b : elfáradván;* meg : *elválván.*

آریلمای *a r ï l m a j : szakadatlanul sínlödő betegről* mondatik.

آریق و آریغ *a r ï k, a r ï g : sovány; tiszta, csinos.*

آریغ و آریق *a r ï k, a r ï g : vízvezeték, árok.*

اَرَكْ *e r e k : várakban való meredekség; városokban való magas hely;* szintén : *padisáhi palota.*

اَرْكه *e r k e : enyelgés, merészség.*

اَرْمَانْ *a r m a n : akarat, ohajtás, kivánság.*

اَرْلَاتْ *a r l á t :* egy csagataji néptörzs neve.

ارلاس *a r l a s z* : ez is, valamint *arlat,* egy csagataji néptörzs neve.

آرْغادِی *a r g a d ï : megcsala.*

آرْغَادَایْ‌دیرمین *a r g a d a j - d i r m i n : megcsalnék.*

ارْغِدَالْ *a r g ï d a l : hegyek tövénél való emelkedések; ugyanott találkozó völgyek és leshelyek.*

آرْتَایِبْ و آرْتَانیبْ *a r t a j ï b, a r t a n ï b : túljárván, túlkelvén, áthágván.*

آرْبَاغ *a r b a g: varázsmondóka, melyet a kígyó lyukába szoktak mondani.*

ارَا *ara : közt, között.*

آرتُوتىلیق [1]) *artuklïk;* a Nazm-üz-zevâhir-ban *több-ség* értelmében fordúl elö; meg *öregbítő*-t jelent.

آزیقیب *azïkïb* : tévedvén; azaz *útról tévedvén.*

آزیتقَانْ *azïtkan : tévedő, bujdosó.*

آزیققان *azïkkan* : ez is *útról tévedt*-et jelent.

آزغوردونك *azgurdung : tévesztél, rossz útra vezetél.*

آزغُورغُونك *azgurgung : tévesztened kell, rossz útra vezetned kell.*

آسْرُو *aszru : igen, több; sok.*

آسْرا *aszra : őrizz.*

اسرابان *aszraban : őrizvén.*

آسراتای *aszrataj : őrizném.* — Van ilynemü még több szó is, p. o. *örgetej* : tanítaném, *korgataj : ijeszteném,* s több effélék.

اسراغولوق *àszraguluk : őriztetendö; a kinek vagy minek őrizni kell, őrizendő.*

آسْرَاغانی *aszraganï : (az ő) őrizte, őrzötte.*

آسْراغُوجی *aszragudsï : őrző, őr.*

آسْروككنه *eszrük-gine* (p. *g*, a. *k) : részegecske.*

آسْرُوكغنه *eszrük-gine* : ugyanaz, mi az elöbbi.

آسْتی *asztï : alja* valaminek (tör. *alt-ï).*

---

[1]) Kétség nélkül javítva ارتوق‌لیق-ot kell olvasnunk, mint-hogy a szó nem lehet más mint oszm. آرتقلق *artïklïk.*

آس *a s z : akaszsz, fügeszsz* föl.

آستی *a s z t ï : akaszta, fölfüggeszte.*

آسیغلیق *a s z ï g l ï k : fölfüggesztett ;* meg : *hasznos.*

آسیغ و آسیق *a s z ï g , a s z ï k : haszon.*

اساپقور *a s z a p k u r : juh hátgerinczének csontja.* Csagataji életszokás szerint a becsült ételek közé tartozik. Díszlakománál, bármennyi mindenféle étel vagyon is, azon gerinczcsontnak, melyet némely helyeken egészen sütnek, ott kell lennie.

آشوقتی *a s u k t ï : siete, megijede.*

آشوقتوم و آشوقدوم *a s u k t u m , a s u k d u m.* A' *dal* (د, d) és té (ت, t) egyaránt használható, úgy mint fentebb a' *kaf* (ق, k) és *gajn* (غ, g) és szó végén az *elif* (ا) és *hé* (ه) váltakozása jegyeztetett. Jelentése : *megijedék.*

آشوققان *a s u k k a n : siető.*

آشوق *a s u k : sark,* meg : *könyök csontja.*

اشكك *e s g e k* (p. *g*, a. *k*) : *evező lapát.*

آغا *a g a : nagyobbik (öregebbik) testvér, bátya.* — A Muhâkemet-ül-lugetejn-ben Nevai [1]) e szót így magyarázza : A perzsák mind a nagyobbik mind a kisebbik testvért egyaránt *birâder*-nek (frater, bruder) nevezik ; de a törökök a nagyobbikat *a g a*, a kisebbiket *i n i*-nek mondják. Azonban az hogy a Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai ő kegyelme e szót így magyarázta meg, ne értessék úgy, mintha ez olyan könyv volna, melyben Nevai saját anyanyelvének szavait megmagyarázta volna. Koránt sem. Azon könyv azt tárgyalja, hogy a török nyelvet a perzsa fölött becsülik, minthogy a perzsában sok szó vagyon, mely tiszta török ugyan, de a perzsák, ha azok értelmét vissza kell adniok, mégis

[1]) A híres Mir 'Ali Sîr.

csak török szókkal adják vissza. Erről ő sok bizonyítékot hoz, valamint itt az *aga* szóról, úgy máshelyen is egyebekről. Azomban meg kell jegyezni, hogy a tárgyalt szók egy részét meg is magyarázza, másik részét pedig nem, a minek oka csak az, hogy az ő idejében erre nem vala szükség. — Immáran én — szegény nyomorúlt és értéktelen — midőn e gyűjtemény összeírásához fogtam, Nevainak csak tizenöt müvét gyüjtöttem vala, melyekbül a szókat és kifejezéseket kivontam. Ezen felül még Khoraszân, Szamarkand és Csagataj-ból való néhány más törökűl beszéllő férfiak divânjait és mesznevi-jeit szedtem vala össze. Ekkor történék, hogy egy előkelő ember — áldott legyen emléke — ezen törekvéseimet és fáradozásaimat látván, nekem Nevainak minden munkáival kedveskedék, egész 29 darab könyvvel. Úgy valék akkor, mint a koldus, ki kincset talált. Azonnal minden egyéb foglalatosságomat és kötelességemet abba hagyván, kevés idő alatt, a 14 darab könyvet lemásolám s így Nevai minden munkáinak birtokába juték. Ezek egyenként és névszerint: Münâdsât nâme, Csihl hadîsz, Nazm-ül-dsevâhir, Szerâds-ül-müszlimîn, Szâim-ül-muhabbet, Liszân-ut-thajr, Mahbûb-ül-kulûb, Tevârîkh-i enbijá, Hajret-i ebrâr, Ferhâd ve Sîrîn Medsmûn ve Lejla, Szeb'a szejjâre, Szedd-i Iszkenderi, Négy divân, Garâib-üsz-szïghar, Nevâdir-üs-sebâb, Bedâi'-ül-vaszath, Fevâid-ül-kübr, Mezân-ül-evzân, Münsiât, Muhâkemet-ül-lugetejn, Vakfije, Menâkib-i Mir Szejd Haszan, Menâkib-i Pehlevân Muhammed, Szâki nâme, 28. Fârszi divânlar, 29.*) Fârszi münsiât. — Ezeken kivül még más munkája tudtomra nem volt.

آغارغوديك *agargu-dik*, (a. *k*) : *mintegy nehezít, mintegy fáj, fájóképen.*

آغاردى *agardï*, ez is : *nehezíte, fája* (fájni).

آق اوى *ak-oj, ak-öj* : sátor.

---

*) A két utolsónál ki van téve a szám 28 és 29. a kéziratban; azomban a lajstromból kettő elmaradt, mert egészben csak 27 van fölsorolva.

آقسوم *a k s z u m : megbánó, megbánás.*

آقتوردونك *a k t u r d u n g* (perzsa ك = *g*) *: folyatál.*

آققالی *a k k a l ï : folyás végett ; mióta foly* (oszm. *akalï*).

آقزدی *a k ï z d ï : folyata.*

اَكاك *e g e k* (p. *g*, a. *k*) *: ráspoly.*

اَكبجی *e k e d s i* (a. *k*) *: nagyobbik leánytestvér, néne.* A Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai e szót így magyarázta : A perzsák a nagyobbik és kisebbik leánytestvért egyaránt *khaher*-nek (soror) mondják ; ezek pedig (a törökök) a nagyobbikat *ekedsi*-nek, a kisebbiket *szingil*-nek nevezik.

آلطای *a l t a j : vörös róka bőréből való prém.*

آلداغ *a l d a g : megcsalni* (oszm. *alda-mak*).

آلاخان و آلامان *a l a k h a n , a l a m a n : a ki kiraboltatott, háza jószága vesztett.*

آلداراي *a l d a r a j : megütődést és restellést érezném ; az örüléssel ellenkező állapot* kifejezésére használják.

آلنیدا و آلیدا *a l n ï d a , a l ï d a : előtte* (oszm. *önünde*).

آلّی *a l l ï : ez is : elül való rész* (oszm. *ön*).

آلوق *a l u k : szomorú ; szétszórt ; eszében megháborodott.*

آلاقتی *a l a k t ï : földúlaték, összevissza hányaték.*

آلقامیش *a l k a m ï s : áldást adott, megáldott.*

القادی *a l k a d ï : áldást ada, megálda.*

آلیغ و الیق *a l ï g , a l ï k : venni, vétel* (oszm. *almak*).

الغالی *a l g a l ï : mióta veszen ; vevés végett.*

آلقولوق *a l k u l u k : vevés* (oszm. *alma*) *), *vétetendő.*

---

*) Ez aligha helyes az eredetiben, hanem *almalï-t* akart írni ; mert fentebb is ugyanezen összetett képzővel (-ku-luk , gu-luk) való *aszra-*

آلقوم *a l k u m : vennem kell.*

آلميشانك *a l m ï s a n g : vettél.*

آلماغين بولسه *a l m a g ï n b o l s z a : ha nem vevő lenne.*

الغانغه *a l g a n g a : vevőnek.*

الغامو *a l g a - m u : venne-e? veszen-e?*

آلمايين *a l m a j ï n : a nélkül hogy veszen v. vőn; nem vevén.*

آلماى *a l m a j : nem vesz, nem vevő; nem veszek;* de sokhelytt még egy másik szóval kötetik össze nem tehetés kifejezésére, így : *kïla-almaj = nem tehetek,* meg : *nem tehetvén,* meg : *nem tehet, nem tehető; ajta-almaj* (آيتا آلماى) *nem mondhatok; nem mondhatván.*

آلمانك *a l m a n g* (p. *g*) *: ne vegyetek,* parancsolólag; *nem veszesz;* sokszor még egy másik szóval használtatik, így : *dej-almang = nem mondhatsz; kïla-almang = nem tehetsz; tapa-almang = nem találhatsz.*

آلاَر *a l a r : azok, ők* (oszm. *anlar.*)

التاو و التاولا *a l t a u, a l t a u l a : (mind a) hatjával, mind hatan.*

آلاى مُو بولور *a l a j - m u b o l u r : úgy lesz-e?*

آلْمَه‌باش *a l m a - b a s,*

الەلوغه *a l a l u g a,*

الەيكەكان *a l a - j e k e k e n* v. *i k e k e n* (a. *k*). Mind a három szó a *kácsának, réczének egy nemét* jelenti.

امكاك *e m g e k* (p. *g,* a. *k*) : *fáradság, munka* (oszm. *emek).*

انكديب و انديب *a n g d ï b, a n d ï b* (p. *g*) : *rejtőzve keresgélni, leselkedve hallgatódzni* (tkp. -ván, -vén alak).

---

guluk szót *szakla--malï* meg *szaklan-adsak* által magyarázza, mint itt *alïn-adsak* által, de nem szintén *alm lï*-által is, a mi ezt tenné : *a kinek minek vennie kell.* B.

انكاك *engek* (p. *g*, a. *k*) *: áll* (főnév).

انك *ang : orcza* (oszm. *jangak*).

انبه **anba (amba) :* néminemű gyümölcs, mely a baraczkhoz hasonló s Indiában terem.

انكيردى *engirdi :* (p. *g*). *csavara, forogtata.*

انكلاتقوسى *anglatkuszï* (p. *g*)*: neki említenie kell.*

انكاجا *angadsa* (p. *g*) : *addig.*

انكا تيكرو *anga tikrü* (p. *g*, a. *k*) : *addig.*

انيقتى *anïktï : növekedék, nagygyá növe* [1]).

انيقيب *anïkïb : növekedvén, nagygyá növén.*

اَنِن *anïn :* azért.

او **eü : egy valaki;* így is : *bir-eü.*

اَوُشْقَه *avuska*, ugyanazt jelenti, a mit *abuska* : a nő *férje.*

اَوُنْجَاق *avundsak : kivánatos valami, óhajtott valami.*

آيارْ *ajar : tilt, akadályoz, visszatart, megtagad.*

آينديم *ajïndïm : akadályoztatám, megtagadának tőlem.*

اَيَامَاىْ *ajamaj : meg nem tagad v. tagadó, nem tilt v. tiltó;* szintén : *én nem tagadok meg, nem tiltok, nem akadályozok.*

آيهمين *ajamïn : én tiltanék, akadályoznék; elmondanék.* — De egyszersmind : *meg nem tagadok, nem tiltok.*

اَيَاب *ajab* [2]) *: megtagadván, tiltván.*

آيَامَا *ajama*, parancsolólag*: ne akadályozz, ne tagadj.*

اَيْمَنْ *ejmen*, megszólítólag : *szégyeld magad, pirúlj!*

اَيَالْقُو *ajalku : éneklő s harmoniát tartó hang; a fül-*

---

[1]) Oszm. böjümek ; lehetne tán büjümek is, mely *bögni.*

[2]) Írási hibából a kéziratban van اپاب *apab.*

mile hangja; jó hanggal való dalolás, mely az ember szivét gyönyörködteti.

ايْلاندى *ajlandï: kerüle, megfordúla, körül forga;* valamivé *változék* vagy *hasonló lön.*

اَيْلاَىْ آلْقُونْكْ *ejlej-alkung* (p. *g*) : *tehetned kell, kell hogy tehess.*

اَيْلاَى آلْقُوسى *ejlej-alkuszi: tehetnie kell, kell hogy tehessen.*

اَيْلاَىْ آلْمَادينك *ejlej-almadïng: nem tehetél.*

ايلاكاج *ejlegeds: tevén,* mihelyt teszen v. tett.

اَيْلاَكُوم *ejlegüm: tennem kell.*

اَيْلاَكُوسى *ejlegüszi: tennie kell.*

اَيْلاَرْكَا *ejlerge* (p. *g*) : *tevés végett, tevésért.*

ايلاماككا *ejlemekge* (a. *k*, p. *g*); ez is : *tevés végett, tevésért, tevésre.*

ايلاكونك *ejlegüng* (p. *g*, *g*) : *tenned kell.*

ايلالى *ejleli: tegyünk.*

ايلاكاى *ejlegej* (p. *g*) : *tenne,* meg : *tennék.*

اَيْلاَمَايْدُورَايِرْدِى *ejlemej-dur-irdi: nem teszen [vala.*

ايلاى *ejlej: tennék.*

ايلامايين *ejlemejin: nem tevén; nem tevő (?).*

اياقچى *ajakcsï: poharász* (vulgo : *pohárnok*).

اياق و اياغ *ajak, ajag: pohár;* meg : *láb.*

اياقتى *ajaktï: ismeretlen lön, elmene.* De ha holdról vagy napról használtatik, azt jelenti hogy *lenyugovék, lealdozék* (azaz tkp. *eltünék*).

آيِقْ *ajïk: okos, józan.*

آييغ *ajïg: medve.*

ايتمان *ejtmen: nem mondok.*

ايتيب *ejtib : mondván.*

آيتيق *ajtïk : mondánk.*

ايتكالى *ejtkeli* (arab *k*-val) : *mióta mond.*

آيتالى *ajtalï : mióta mond.*

آيتلمايين *ajtïlmajïn : nem mondatván* *).

آيرلمايين *ajrïlmajïn : el nem válván.*

ايا *eje : gazda, úr.*

آيروم *ajrum : a víznek visszatéregető, kerülő folyása; bátorság, fürgeség, ügyesség.*

ايكاندور *ejgen-dür* (p. *g*) : *kedvel, szeret.*

آيريشتى *ajrïstï : elvála.*

Elif mekszûre, azaz ï, i-vel kezdődő szók:

ايتاماس *itemez : nem tehet;* meg : *nem lesz éles; nem lesz meleg, izzó.*

ايتوروركا *itürürge* (p. *g*) : *élessé tenni, élesíteni.*

ايتيك *itik* (a. *k*) : *éles; erős, gyors.*

اتينك *itting :* (p. *g*; a *t tesdîddel,* azaz kettőztetve) : *tevél.*

ايتاسال *ite-szal : tégy meg* (oszm. *edi-ver*).

ايت *it*, parancsolólag : *tégy;* ezenkivül : *hús;* meg *kutya.*

ايتّى *itti* (a *t* tesdîddel) : *elmene.*

ايتوركوم *itürgüm* (p. *g*) : *el kell mennem.*

---

*) Ezen öt szó : *ejtmen* — *ajtïlmajïn* a török *ejtmek* (mondani) igéhez tartozik, melynek egyszersmind mélyhangú páralakja is létezik : *ajtmak.* Kéziratunk írása szerint *ejtkeli* a magashangú alakhoz csatlakozik ; *ajtïk* (helyesebben : *ajttïk) ajtalï, ajtïlmajïn* határozottan a mélyhangúhoz ; az *ejtmen* és *ejtib*-re nézve az írás nem dönt ugyan, de valószinű, hogy a magashangú *ejtmek* alakhoz állanak ; különben tán még sem hagyattatott volna el a kezdő *elif* fölött való ~. B.

ایتّی *itti : elvesze, fogya.*

ایتیب *itib : elfogyván, eltűnvén (elmenvén).*

ایتاردین *iterdin : elfogyás-, eltűnés-, elmenés-ből.*

ایتکان *itken* (a. *k*) : *elfogyó, eltűnő.*

اِیتالیك *itelik* (a. *k*) : ez is az előbbi szó értelmében; meg : *ruhaszegély* (oszm. *etek*).

اتّی *itti*: (*t* tesdîddel) : *tőn.*

ایتکومزدور *itkümüz-dur* (a. *k*) : *nekünk kell tennünk.*

ایتکان *itken : tevő.*

ایتکوسی *itküszi : tennie kell.*

ایتمای *itmej : nem teszen, nem tevő;* még : *én nem teszek.*

ایتارسین *iterszin : teszesz.*

ایتماکنك *itmeking* (a. *k*, p. *g*) : *a te tevésed.*

ایتای *itej* : *tennék* (én).

ایتنك *iting* (p. *g*) : *tegyetek.*

ایتالی و ایتالینك *iteling, iteli* (p. *g*) : *tegyünk.*

ایتایمو *itej-mü : tennék-e* v. *tegyek-e?*

ایتشتیلار *itistiler : megilletének, hozzá nyúlának.*

ایتکالی *itkeli* (a. *k*) : *mióta teszen ; tevés végett, tevésre.*

ایتکوم *itküm : tennem kell.*

ایتاك *itek* (a. *k*) : *ruha szegélye.*

ایتاکلاب *itekleb* (a. *k*) : *a ruhaszegélyt fölszedvén s megtöltvén.*

ایچین *icsin : benn, közepett, köztük.*

ایچْکُولُوكْ *icsküllük* (a. *k, k*) : valami *inni való ;* meg : *ittas* embert neveznek így.

ایچلی *icseli : valami inni való ; ivás végett, ivásra.*

ایچکی و ایچکو *icskü, icski : ivó társaság.*

ایچکی *icski : belső.*

ایچقیندی ïcskïndï : *bámula, megijede.*

ایرکن *irken* (a. *k*) : még egy másik szóval (igével)

használtatik, így : *bolmadï irken* (oszm. *iken*) : *a mint nem vala* = oszm. *olmadï gibi.*

ايركان *irken* (a. *k*) : ez ugyanazt jelenti, a mit az előbbi.

ايردى *irdi* : *vala* (oszm. *idi*).

ايرتاكى *irtegi* (p. *g*),

ايرتاكيچكان *irte-gicsken* (p. *g*, a. *k*),

ايرتا وايرتاچاقدا وايرتاك *irte*, *irte-csakda*, *irtek* (a. *k*) : *az ennek előtte való időből való*, *az elmúltak*, *régiek.* — *Irte* azomban a *holnapi nap* és *holnapi reggel* jelentésével is jár.

ايرك *irek* (a. *k*) : *öreg*, *koros.*

اِيرْكَه *irke* (a. *k*) : *orsó* (oszm. *öreke*).

اِيرْدِيكْلَارْ *irdikler* : *valátok* (sic! oszm. *idingiz*, *idiniz*).

اِيرْوَامْ *ïrvam* (*irvem*) : *lovagiasság*, *fegyverkezelésben való ügyesség*, *erő*, *bátorság* ; *gyors forgás*, *örvény.*

ايرن *iren* v. *irin* : *alsó ajak.*

ايرْكينُورْ *irkinür* (a. *k*) : *utána törekszik*, *kedvel*, *szeret.*

ايرْكَنَه *irkene* (a. *k*) : sátorbeli szerek v. holmik.

اِيرُورْ *irür* : *lesz.*

ايرْمَاس و ايماس *irmez*, *imez* : *nem* (van, non est).

ايرْكينْدى *irkindi* : *korán reggel fölkele.* — Más értelme még : *haraguvék*, *böszüle.*

ايريك *irig* (p. *g*) : *nagy*, *vastag*, *öreg* (p. o. öreg pénz).

ايريب *irib* : *érkezvén*, *elérvén* ; meg : *olvadván* (oszm. *eri-jip*).

ايرْغَانيب *ïrganïb* : *indítván*, *buzdítván*, *ébresztvén.*

ايرْسَا *irsze*, még egy másik szóval használtatik, mint : *bar irsze*, *jok irsze* = oszm. *var-ïsza*, *jogh-usza* : *ha van*, *ha nincsen.*

ایر *ir : érkezzél, érj el; legény, fiatal ember; férfi.*

ایران و ایرکان *iren, irgen* (p. *g*) : *elérő, érkező.*

اِیرْلِیكْ و اِیرَانْلیك *irlik, irenlik : férfiasság, vitéz-*
[ség.

ایریكلیك *iriklik* (a. *k, k*) : *érettség.*

ایسكارما *iszkerme* (a. *k*) : *ne tartozkodjál, ne gondolj vele, ne végy magadra.*

ایسكیردی *iszkirdi* (a. *k*) : *öregedék, avula.*

ایسیرغه ïszïrga : *fülbe függesztett gyűrű, fülbe való.*

ایس ïsz : *bűz, szag.*

ایسلانور ïszlanur : *szaglik, nedves lesz.*

ایس *isz* (v. *ïsz*) : *ész.*

ایسلاب ïszlab : *szagolván, büzölvén.*

ایسْتی و ایسْلَادی ïsztï, ïszladï : *szaglék.*

ایستیم ïsztïm : *szaglám* (szaglik).

ایسْلادی *iszledi :* szó ragada (rajta), *szót fogada.*

ایسیغ و ایسبق ïsszig, ïszïk : *hő, forró, izzó.*

ایسیتّی ïszïttï (tesdî des *t*) : *láz fogta (őt), hideglelésben vala; forraszta.*

ایستقان ïszïtkan : *forró lázban, hideglelésben való* ember.

ایسیتقالی ïszïtkalï : *mióta forró lázban, hideglelésben van; azért, hogy hideglelésben van.*

ایسیتمیش izïtmïs : *láz, hideg lelte* (öt).

اِیسیرْغَانْماقْ ïszïrganmak : *hogy valakinek szégyenlésből elpirúl az arcza, elpirúlni.*

ایستی *iszti : szél fuva* (oszm. *esz-mek*).

ایستورای *isztürej : szelet fuvatnék.*

ایسكای *iszgej* (p. *g*) : *fúna* (szél).

ایسكان *iszgen* (p. *g*) : *fuvó* (oszm. *eszen*).

اِیسْتَالی *iszteli : akarjunk, kivánjunk.*

ایستای *isztej : kivánna; kivánnék.*

ایستایدور *isztej-dur : kiván* azaz : *most*, benne van a kivánásban, oszm. *isztejor.*

ایسُوراَن و ایسُورغَان ïszuran, ïszurgan : evő.

اِیسنادی *isznedi : álma jöve, álmosodék, ásítozék.* (oszm. *esznedi*).

ایش *es* és *is* [1]) : *ügy, dolog* (oszm. *is*); *társ, pajtás, egyenlő társ* (oszm. *es*); meg : *két* (edény)-*fülnek egymással való összeköttetéséről* mondatik, s annyit jelent, mint : *két kötél végét egymásba kötni.*

ایشیلْکَانْ *isilgen* (p. *g*) : *a mi egymással összekötetett.*

ایشانما *isenme* : ugyanazt jelenti.

ایشلاکان *islegen : dolgozó, dologtevő; egymáshoz csatlakozó, társalkodó.*

ایش *is : harcz*-ról is mondatik [2]).

اِیدیش *idis : tevés.*

اِیشْنَار *isner (ïsnar) : valami fénylő; tavaszkor éjjel röpülő „csillag férge“* (fénylő bogár, sz. Mihály bogara).

ایشاك *isek : szamár.*

ایمیشتوکسین *imis-tük-szin : voltál* (v. *voltál vala?*)

ایشتان *iseri : a földet kaparja, ássa, v. kaparó, ásó* [3]).

ایشاری *ïstan : gatya* [4]).

ایشیتکوجی *isitküdsi : hallgató.*

ایشتمالی *isitmeli : ne halljunk.*

ایشیك *isik* (a. *k*) : *kút, üreg.*

ایکان *igen* (p. *g*) : többnyire még egy másik szóval használtatik : valami *levén* (oszm. *iken*).

---

[1]) Csak *is*. B.

[2]) A perzsa *kiâr* dolgot és *harczot* is jelent. V.

[3]) A mint a kéziratban idézett versből kitetszik, a' szó végén való *i* rag, tehát csak *iser* = oszm. *eser (esmek)*. B.

[4]) Alkalmasint = oszm. *ics don*, belső gatya. V.

ایکن *i g e n* (p. *g*) *: hát.*

ایکین *i k i n* (a. *k*) : még egy másik szóval = oszm. *iken* (*levén*).

ایکین *i k i n* (a. *k*): *vetés* (gabna vetése, oszm. *ekin*).

ایکین *i k i n* (a. *k*) : *kettejét, mind a kettőt.*

ایککان *i k g e n* (a. *k*, p. *g*) : *magvető.*

ایکالاسی *i k e l e s z i* : *mind a ketten.*

ایکاولا و ایکاولان *i k e ü l e*, *i k e ü l e n*; ez is : *mind ketten*, mind a kettő együtt.

ایکاولامیز *i k e ü l e m i z*: *mind kettőnk.*

ایکاکو *i k e g ü* (a. *k*, p. *g*) : *mind a kettő.*

ایکاو *i k e ü* : ugyanaz.

ایکاوکا *i k e ü g e* (a. *k*, p. *g*) : *mind kettőnknek*, meg : *mind a kettőnek.*

ایکالادی *i g e l e d i* (p. *g*) : *gazdává levén birtokba vőn* vmit, *bíra* vlmit mint gazdája.

ایکاسی *i g e s z i* (p. *g*) : *gazdája.*

ایکار *i g e r* (p. *g*) : *nyereg.*

ایکارکوجی *i g e r g ü d s i* (p. *g*, *g*) : *fordúl, fordító, visszatérítő.*

ایکیرماک *i g i r m e k* (p. *g*, a. *k*) : *fordúlni*, *visszatérni.*

ایکارناك *i g e r n e k* *) : ugyanaz.

ایکریك ایکریم *i g r i m*, *i g r i k* (p. *g*, a. *k*) : *a víznek visszatéregető folyása, ugrása, keringése, örvény.*

ایکری *i g r i* (p. *g*) : *görbe.*

ایکیرور *i g i r ü r* : *visszatér, fordúl.*

ایکاك *i g e k* (p. *g*, a. *k*) : *vas metszésére való ráspoly.*

ایکاج *i k e d s* (a. *k*) : még egy másik szóval használtatik, úgy a mint oszm. *iken.*

---

*) Itt az infinitivus képzője *nek* = *mek*; érdekes példa annak a viszonynak földerítésére, melyben a magy. *ni* a török : *mak*, *mek*-hez áll. V.

ایکاجی *igedsi* (p. *g*) : *nagyobbik leánytestvér*, *néne.* (Lásd : *ekedsi*).

ایکمه *igme* (p. *g*) : *meggörbült, meghajtott* (valami).

ایکنج *ikinds* (a. *k*) : *második* (oszm. *ikindsi*).

ایلیك *ilik* (a. *k*) : *kéz.*

ایلیکیکا *ilikige* (a. *k*, p. *g*) : *kezének, kezébe.*

ایلیکیدا *ilikide* : *kezében.*

ایلیكلای *iliklej* (a. *k*) : *kézre hozna; kézre hoznék, kerítenék.*

ایلیكلاب *ilikleb* : *kézre hozván, kerítvén.*

ایلّیك *illig* (p. *g*, tesdîdes *l*) : *ötven.*

ایل *el* [1]) szintén : *kéz.*

ایل *il* : *az emberek, nép* (arabúl : khalk).

ایل *ïl* : *év.*

ایلغی *ïlgï* : *évi bér, évre való.*

ایلغی و ایلقی *ïlgï*, *ïlkï* : *csorda* (ló), meg : *marha.*

ایلیغ و ایلیق *ïlïg*, *ïlïk* : *langyos, meleg.*

ایلکاردی *elgerdi* [2]) (p. *g*) : *kézre hoza.*

اِیلْدَامْ *ïldam* : *ijedtség, sebes mozgás; nyári napokban a mezőkön átvonuló fények* (déli báb?); *a villámok gyors* [*futása.*

اِیلاَییمدَا *ilejimde* : *előttem.*

ایلمای *ïlmaj* : *nem rezzen meg szeme;* meg : *nem rezzen meg szemem.*

ایلمان *ïlman* : ugyanaz [3]).

ایلماق *ïlmak* : *megilletni, megtisztelni.*

ایلغابان *ïlgaban* : *futást, száguldozást tevén.*

ایلباراتیب *ïlbaratïb* v. *elbaratïb*: ha meleg víz

---

[1]) Olv. *il.* B.

[2]) Olv. *ilgerdi.* B.

[3]) De csak az első személyről, a mi az előbbiben a 2-dik jelentés. B.

(valami edénybe) öntetik s újra fölforr. (Tkp. *fölforratván*, újra *buzogtatván*, v. ö. magy. abárlani).

ايلبارار *ïlbarar : újra buzog, forr*[1]).

يلينسام *ïlïnszam : ha elsorvadok, tehetetlen leszek.*

ايليندیم *ïlïndïm : bútól elsorvadék, elgyengüllék.*

ايليندی *ïlïndï : elgyengüle.*

ايلينقاج *ïlïnkads : elsorvadván, gyengülvén.*

ايلنيتّی *ïlnïttï : melegíte.*

ايلتّی *iletti : vive.*

ايلتوركا *iletürge* (p. *g*) : *vevésre s elvivésre, hozzányúlásra.*

ايلتوركوم *iltürgüm : vinnem kell.*

ايلتا آلور *ilete-alur : vihet, tud vinni.*

ايلكاررك *ilgerirek* (p. *g*, a. *k*) : *előbbre.*

ايلكاری *ilgeri : előre.*

ايلترار *ïltrar : villog.*

ايلترارقوجی *ïltrarkudsi : villogó.*

ايلباسون *ïlbaszun : récze, rucza.* — A Muhâkemetül-lugetejnben Nevai e szót így magyarázta : Egy madárra találánk, mely ott *ïlbaszun récze* néven ismeretes. A *Szart* سارت [2]) azon *ïlbaszun*-t nem ismeri, de a hegységen lakó török a hím réczét *szona*-nak, a nöstény réczét *borcsïn*-nak nevezi. (Lásd : *borcsïn*). A *szart* ennek nem is ád nevet, hanem mind a kettőt egyaránt *murgabi* (perzsa : vízi madár, *récze*)-nek nevezi.

ايماس *imez : nem* (non est).

ايمانك *imeng* (p. *g*) : *nem vagy.*

ايمان *imen : nem vagyok.*

ايماق *emak*[3]) : egy faluról mondatik, *melynek sok juha van.*

---

[1]) Oszm. *khas-lanmak*, azaz *khas khas*-féle hangokat adni. V.

[2]) Törökül nem értő perzsa. [3]) Olv. *ïmak*. B.

ایمکاکلاکان *e m g e k l e g e n* [1]) (p. *g*, a. *k*, p. *g*) : *csecsemő gyerek.*

ایمکاک *e m g e k* [2]) : ugyanaz.

ایمکاک *e m g e k* [3]) (p. *g*, a. *k*) : *munka*, viszontagság.

ایمکان *e m g e n* [4]) (p. *g*) : *szopó, csecsemő.*

ایمکانده *e m g e n d e* [5]) : *szopó helyén*, azaz : azon helyen, hol csecset szopott.

ایمجاک *e m d s e k* [6]) : *szoptató nő.*

ایندادی *i n d e d i* : *meghíva.*

ایندام *i n d e m* : *hívj meg*, parancsolólag [7]).

ایندab *i n d e b* : *meghíván.*

ایندوردی *i n d ü r d i* : *meghíva, leszállíta, leereszte.*

ایندورماسانك *i n d ü r m e s z e n g* (p. *g*) : *ha meg nem* [*hívsz.*

اینی *i n i* : *kisebbik testvér, öcs.*

ایناك *i n e g* (p. *g*) ; ez is : *öcs.*

ایناکاسی *i n e g e s z i* : *az öcscse.*

اینکرندی *i n g r e n d i* (p. *g*) : *keservesen lassan sírni, sírdogálni.* E szót a Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai így magyarázta : *ingrenmek* és *szingrenmek* a. m. *keservesen lassan sírni.* — Megint *i n k r e n m e k* (a. *k*-val) : *a szamár ordítását* nevezik így.

اینچو *i n c s ü* : *egy ember, ki saját ösztönéből egy másiknak szolgálatába lép, inas.*

اینچی *i n c s i* : *asszony, függöny alatt ülő.*

اینچو و اینچی *i n c s ü*, *i n c s i* : *gyöngy.*

اینچکه *i n c s k e* (a. *k*) : *vékony, finom.*

اینچکیرماك *i n c s k i r m e k* (a. *k, k*) : E szót Nevai a Muhâkemet-ül-lugetejnben így magyarázta, hogy „*sírni, rivalgani, ordítani*" helyett van *incskirmek* is. — E szó ezen országban (a szerző honában) is használtatik : ï *n c s k* ï *r* ï [8]) a. m. *síra.*

[1]) *imgeklegen.* [2]) *imgek.* [3]) *imgek.* [4]) *imgen.* [5]) *imgende.* [6]) *imdsek.* B.

[7]) Ezen magyarázat föltetsző, noha így van az eredetiben. Ezt várnók hogy *inde.* B.

[8]) Irásbeli hibát lehet itt sejteni ; *ïncskïrdï* kellene. B.

اینکاك *i n g e k* (p. *g*, a. *k*) : *áll, állcsont.*

ایناغ *ï n a g : czeremonia nélkül való társ, lelki barát.*

اناق *ï n a k : helyettes, közelálló.*

ایناولی ï *n a u l ï :* a vadak fogására ásott *verem.*

اینك ï *n g* v. *e n g* [1]) (p. *g*) : *orcza.*

اینکینك ï *n g ï n g* (p. *g*, *g*) : *orczád.*

اینك *i n g* (p. *g*) : *vörös festék, melylyel a nők arczukat mázolják.*

ایونك *i v ü n g : siessetek.*

ایویرردی *i v i r i r d i : fordíta.*

ایورشمانك *i v i r ü s m e n g* (p. *g*) *: hozzá, melléje ne menjetek, ne találkozzatok vele szembe.*

ایورکاج *i v i r g e d s : fordítván.*

ایوروْلدی *i v r ü l d i : fordúla.*

ایووروْنك *i v ü r ü n g* (p. *g*) : parancsolólag : *fordítsatok.*

ایوروْلوْب *i v r ü l ü b : arczát fordítván* (megfordúlván). Megint *forgó (csevrik)* értelmében is fordúl elő.

اییالاب *i j e l e b : gazdájává, urává levén, magaévá tevén.*

اییلادی *i j e l e d i : magaévá tőn.*

Elif mazmûme, azaz **o**, **u**, **ö**, **ü**-vel kezdődő szók:

اوپچین **o p c s ï n* [2]) : hadi szerszámok közül való, *pánczél.*

اوپرماس *o p a r m a s z : el nem szakad, nem avul* v. [*kopik.*

اوت *o t : tűz.*

---

[1]) Csak : *ïng.* B. [2]) Nem ajánlkozik biztos kriterium az olvasás meghatározására ; lehet még : *öpcsin, upcsïn, üpcsin.* B.

اوت *o t : földön termő fű.*

اوت *o t : menj*[1]. Nevai e szót a Muhâkemet-ül-lugetejnben úgy magyarázta : *ot* = *megégett valami ;* meg : *ot* = *átmenés elhaladás* (a. mürûr), *út ;* 2) = *legelj*, az *otmak* = *legelni* igéből ; 3) *menés, eljárás ;* p. o. *otdï* = *elmene, átmene, áthata*[2].

اوتكون *ö t k ü n* (a. *k*) : *átható, beható, elmenő.*

اوتا اوتا *ö t e ö t e : egyre menve, szakadatlanúl járva.*

اوتماى *ö t m e j : nem megyek át ; nem menő, nem megyen el* v. *át ;* az idő *múlásá*-ról is mondatik.

اوتتى *o t t i : megszűnék, felhagya.*

اوتكاردى *ö t k e r d i* (a. *k*) : *átmenete, átkeltete ; mulaszta ;* اوتكاركايسين *ö t k e r g e j s z i n : átmenetnék* stb. — اوتكارو *ö t k e r ü*, parancsolólag : *keltess által ;* اوتكاركالى *ö t-k e r g e l i* (a. *k*, p. *g*) : *átmenetés, átkeltetés végett.*

اوتورماى *ö t ü r m e j : én nem mulasztok,* azaz : időt *nem mulasztok.*

اوتكانور *ü t k e n ü r : hasonlít* (vmihez) ; اوتكانكاى *ü t-k e n g e j : hasonlítana, -ítson.*

اوتوك *ö t ü k : elmúlt, átment ; lábbeli ruha.*

اوتمك *ö t m e k : elmenni, átmenni* ; meg : *kenyér* (oszm. *etmek*).

اوتروك *ötrük* (a. *k*) : *hazug szó ;* اوتروككنه *o t r ü k - g i-n e*, kicsinyítéssel : *hazug szócska, kis hazugság.*

اوترو *u t r u : átellenében, szemközt.*

اوتلوغ و اوتلوق *o t l u k, otlug : tüzes.*

اوتقانيب *u t k a n ï b : magát szégyenelvén, elszégyenedvén, restelvén.* اوتقاندى *u t k a n d ï : szégyenle, szégyent érze.*

[1]) Az otmak = utazni, menni igének parancsoló módja. V.

[2]) Olv. *öt*, menj át ; ugyanaz a mi „átmenéssel" magyaráztatik, de azért csak ige ez, nem névszó ; meg ugyanaz a mi 3) alatt van , olv. *ötti.* B.

اُوتقوزدى و اُوتُوزْدى *utuzdï, utkuzdı : meggyözeték; a kezében levőt el engedé ragadni.* اُوتُوزاَى *utuzaj : meggyözetném, el engedném nyerni.* اوتوزماى *utuzmaj : nem győzetik meg, nem nyerik rajta* (a játékot).

اوتلاش اوتلاش **otlas, otlus : fokonként, szakonként.* (Tör. *gide gide*, nach und nach.)

اوچقون *ocskun (u-) : tüzből kicsapó láng.*

اُوچْرو **ocsru : elmúlt, közel múlt idő.*

اوچرادى *ocsradï : mutatkozék, találkozék, szembe jöve.*

اوچراماى *ocsramaj* (alkalmasint م helyett ت kell : *ocsrataj) : szembe juttatnék, találkoztatnék.*

اوچراديم *ocsradïm : találkozám.*

اوچاولا *ücseüle : mind hármával, mind hárman*

اُوچَالاَسى *ücseleszi,* ugyanaz.

اوچونچ *ücsünds : harmadik.*

اوچاكو *ücsegü* (p. *g*), szintén : *harmadik* (sic!). اوچار *ücser : hárma* (három-három); اوچاركا *ücserge : hármának* (három-háromnak).

اوچماغ و اوچماق *ucsmag, ucsmak : mozogni, sietni, hirtelenkedni.*

اُوچُوكْ *öcsük*[1]) *(ucsuk) : elóltott* gyertyáról mondatik; اوچتى *ücsti :* valami *eltűnék, láthatatlanná lön.*

اُوچُورْسَا *öcsürsze*[1]) *: ha elólt.*

اُوچُورْدى *öcsürdi*[1]) *: elólta; ucsurdï : levegőbe elszóra, szélnek ereszte.*

اُوچُورْقُونْك *ucsurkung : röpítened, röpülésnek eresztened kell* (madarat).

اوجار *ucsar : hírtelen, ijedtséggel mozog.*

---

[1]) Olv. *ücsük, ücsürsze, ücsürdi.* B.

اوجا *ocsa : hát; a hát közepén való gerinczcsont.

اوجامدا دور ocsamda-dur : az én oltalmamban van, mellettem van.

اوجكو öcskü : kecske.

اوخشار okhsar : hasonlít. اوخشاسی oksaszï: hasonlítása, hasonlósága; اوخشاش okhsas : hasonlóság.

اُورْكُورَارْ örkürer (ü-) (a. k) : szundikál; اُورْكُورَابْ örküreb : szundikálván.

اُورُوقْ قَايَاشْ uruk kajas. Minthogy e két szó nem igen használtatik egymástól elválasztva, azért itt együtt is magyaráztatik. Uruk v. urug kisi (ember)-nek a maga fiát, testvérét, egyéb rokonságát szokás nevezni (tehát: családbeli, rokon); kajas olyan milyen a (perzsa) khîs, khîsâvend = rokon.

اُورْنْ و اُورُونْ orun, orn : hely, helység, lakó- vagy nyugvóhely.

اُورْنْ orn : annak helyébe, csere értelmében (ornï-ga t. i.).

اُورَانْ üren v. oran[1]) (ö-) (im.) : éjjel az útról eltévedt társakat hívó kiáltás, kiabálás.

اورتانور ürtenür (ö-)[2]) : ég (ardet) valami, úgy hogy az égésből nyoma se marad, el-ég; اورتادی ürtedi : égete; اورتاديم ürtedim : égeték (én).

اورت ürt : láng, tűz; mezőégetés, midőn t. i. egy mezőbe tüzet vetvén, s ez mind előre hatván mind végig égeti.

اُورْتَانْكُوجی ürtengüdsi (p. g) : égő; اورتانكای ürtengej : égnék; اورتاكان ürtegen : égő; اورتاركا ürterge (p. g) : égetésre, égetés végett.

اورتاكالی ürtegeli (p. g) : égessünk; égetés végett.

اُورْتُوكْ ürtük : elégett; meg: örtük : rejtett, befödött.

---

[1]) Az „imâle" miatt : üren v. ören. B.

[2]) Az اورت-et mindenütt ort-nak kell olvasni. V.

اوُرْتُوُكْلُوُكْ *ö r t ü k l ü k* (a. *k*, *k*) : *a mi befödetett.*

اوُرْكُوُنْ *ü r k ü n (ö -)* (a. *k.*) : *lázadás.*

اورکاندى *ö r g e n d i* : *tanúla, hozzászokék.*

اوُروُكْ *ö r ü k* : *szilva, gyümölcs;* tulajdonképen a *zerdâlu* baraczk; valami *fölfúvott* dolog.; valahol *megszállott*, *időző ember*, ki p. o. mikor a hadsereg megáll, az nap időzik s pihen.

اوُروُنميش [1]) *ö r ü n m i s* (im.) : valahol *megállapodott, megmaradott.*

اورکامجى *ö r g e m d s i* (p. *g*) : *fonó pók.*

اوُروُشْ *u r u s* : *verekedés-*, *harcz*-ról mondatik. (A versben van : *urus-szun verekedjék*, tehát *urus.mak* ige van itt).

اوُرْكْ و اوُرْ *ü r k*, *ü r* : *fölhágás, fönt valóság.*

اوُرْلَابْ *ü r l e b* : *fölhágván, magosra fölmenvén.*

اوُرْلَانْدى *ö r l e n d i* : *fonaték, füzeték; befödeték* (oszm. *ört-mek*).

اوروم * *ö r ü m* : *vitézség*, *katonai ügyesség s bátorság*ról mondatik. (A versből kitetszik, hogy nem abstract, hanem concret értelmű : *vitéz* stb.)

اوُرْنَاشْتى *o r n a s t ï (u -)* : valamit *doba* valamely *helyre, erősen bédöfe, szegze.*

اوُرْنَاشيبْ *o r n a s ï b* : *elhelyezkedvén; erősen megállván* valamiben.

اورار *u r a r* : *ver;* meg : *ö r e r* (im.) *(orar) metsz, arat;* اوُرْ *u r* parancsolólag : *verj; ö r (o r)* : *mess, arass;* اوُرْغَاجْ *u r g a d s* : *mihelyt vere, vervén; o r g a d s* : *mihelyt metsze, metszvén.* اوُرْغَالى *u r g a l ï* : *verjünk; verés végett.*

---

[1]) Nem vehetni jól ki, hogy ن van-e írva vagy ذ; a szó beható jelentése miatt az utóbbi valószinübb.

اُورْغُوشْتَكْ *o r g u s t e k : néminő hangmód a muzsiká-[ban.

اُوزْ ö z : *maga;* اُوزْكَا ö z g e (p. *g*): *magának.*

اُوزْكُو ö z g ü, szintén : *maga.*

اُوزْ u z [1]) (im.): *száz*, számnév (*jüz* helyett); ö z (?) : *ősz* (a színről, p. o. ősz-haj); u z [1]) parancsolólag : *úszszál, a vízben.*

اُوزَه ü z e : *reá, fölibe* (*üzerine* helyett).

اُوزُوكْ ö z ü k (a. *k*) : *sátorbeli eszközök, szerek;* meg : ü z ü k : *gyűrű, pecsétgyűrű.*

اوزاتتى u z a t t ï : *külde.*

اُوزَاغُو كُونْ o z a g u (u -) k ü n (a. *k*) : *a tegnapi nap.*

اوزاليب و اوزاله u z a l ï b, u z a l a : *hosszabbodván, nagyobbodván; kinyújtózva fekvén.*

اوسال * o s z a l : *hanyagságból haszontalankodni, hivalkodni.*

اُوسْرُوكْ ö s z r ü k : *részeg.*

اُوسُورْكَانْ ö s z ü r g e n : *részeg levő, megrészegedő.*

اوستيغه u s z t ï g a : *fölött, fölibe, reá.*

اوشوقتى o s u k t ï (u -) : *háborodtan siete, hírtelenkedék.*

اُوشَاتْمَاقْ *usatmak : aprítani, apróra vagdalni.*

اُوشُولْ u s o l : *amaz* (dolog vagy ember). اوشال u s a l : ugyanaz.

اُوغَانْ و اُوغُونْ o g a n, o g u n (u -) : *felséges úristen.*

اُوغْ o g : *sátorbeli szerek, eszközök.*

اوفرانور u f r a n u r (o -) : *kopik, avul, elszakad.*

[1]) Olv. mind a kettőt : *üz.* B.

اوقولدی *okuldï : olvastaték.* اوقوی *okuj : olvasnék.*

اوقوب *okub : olvasván.* اوقوش *okus : olvasás.*

اوقار *okar : magas.*

اوق *ok : készpénz; azonnal, egyszersmind.*

اوكولكان *ükülgen (ö-) : a mi összegyűl, rakásra gyűl.*

اوكسا *üksze (ö-) : ha egybe gyüjt, rakásra gyüjt.*

اوكار *öger* (p. *g*) : *gabonát őröl; dicsér.*

اوكون *ögün* (p. *g*) : *más, egyéb, -n kivül.*

اوكته *ökte* (a. *k*) : *erős harag; elkeserítő szó.*

اوكتی *ögti* (p. *g*) : *dicsére.*

اوكتاك *öktek* (a. *k*, *k*) : *haragos, dühös.*

اوكسوك [1]) *ökszük : hiány, kevesebb.*

اوكسوب *ökszüb : kevésbedvén.*

اوكسولور و اوكسونور *ökszülür, ökszünür : kevésbedik.*

اوكسودی *ökszüdi : kevésbedék.*

اولجار *olcar* (im.)[2]) : *hír, tudósítás;* de tulajdonképen a padisâh részéről a sereghez küldött tudósításról mondják.

اولچك *ölcsek : vélemény.*

اولچاش *olcsas :* ha valaki egy másik előtt féltérden állva, kezét fejére teszi, aztán hozzája menvén kezet csókol és köszönt.

اولنك *olnag*[3]) (p. *g*) : *rét, gyepes hely.*

اولاندی *olandï : hozzájuta, elérkezék.*

---

[1]) Így az idézett versben van írva; a czímszóban az írás nem tiszta.

[2]) Olv. *ülcser* v. *öleser,* az „imâle" miatt. B.

[3]) Olv. *ölneg* v. *ülneg.* B.

اُولْ *öl, ül* (im.) : *nedves.*

اُولْكَه *ölge* (p. *g*) : *hübértelek, kerület.*

اُولْدِيكْلَارْ *öldikler* (a. *k*) : *haljanak.*

اُولُوغْ و اُولُوقْ *ulug, uluk : nagy.*

اولتانك *ultang* (p. *g*) : azon bőr, melyet a csizma vagy bocskor, papucs stb. alá varrnak, csizma-*talp.*

اُولُوكْ *ölük* (a. *k*) : *holt.*

اولكن *ölken* (a. *k*) : *haló, halálózó.*

اُولْغَانْغَانْدَا *ulganganda : midőn nagyobbodik, midőn nő.*

اولغانيب *ulganïb : növén.*

اُولْغَانْسَه *ulgansza : ha nő, ha nőne; ha nagy, öreg [lesz.*

اُولْغَايْدى *ulgajdï : növe.*

اولغاتيب *ulgatïb : növesztvén, öregbítvén.*

اُولْغايْغُونْجَا *ulgajgundsa : míg nő.*

اُولَالْدى *ulaldï : nőle.*

اولغانغا *olganga : levőnek.*

اُولْغُونْك *olgung : lenned kell.*

اُولْغَانِينْكدِينْ *olganïngdïn : léted* v. *voltad végett, miatt* stb.

اُولْتُورْدى *olturdï: üle, leüle.*

اُولْتُورْدى *öltürdi* (im.) : *öle, megöle.*

اُولْتُورْكُوسى *öltürgüszi* (p. *g*) : *ölnie kell.*

اُولْتُورْكَانىكَا *öltürgenige* (p. *g, g*) : *a megöltének, annak kit megölt.*

اولور و اولار *ölür, öler* (im.) : *meghal.*

أُولَارْ *o l a r : azok, ök.*

اولچه *o l c s a : azon dolog, azon valami* (oszm. *ol sej*).

أُولُوبْ *u l u b : nagygyá levén, növén.*

أُولْغَابِيز *o l g a b ï z : lennénk, legyünk.*

اولاغ و اولاق *u l a g , u l a k : ló, futó.*

أُولُوشْ *ö l ü s : mennyiség, csapat (osztály), adag ;* meg : *rész, osztályrész.*

أُولُوسْ *u l u s z : nép.*

اوماق *o m a k : néptörzs.*

أُونَارْ *o n a r (u -) : megelégszik ;* أُونَابْ *o n a b : megelégedvén ;* اونامان *o n a m a n : meg nem elégszem.*

أُونَاتْقُونْجَا *o n a t k u n d s a : míg kielégít.*

اونداdى *ü n d e d i (ö -) : meghíva* (vkit) ; اوندار *ü n d e r : meghív.*

اوندور *o n d u r (u -) : magas.*

اونچو *ü n c s ü : gyöngy.*

اونجو *o n d s u : ott.*

أُونْدى *ü n d i* v. *ö n d i : meghajla.*

أُونْك *ö n g* (p. *g*) *: első, először ; u n g : jobb oldal.*

أُويَالْغَانْ *u j a l g a n : magát szégyenlő.*

أُونْتُوجْ *ö n t ü d s : kölcsön.*

اووالاتيب *u v a l a t ï b : gördítven, hengerítvén* (oszm. *juvalatïp,* v. *-nïp*).

أُويْكُو *ö j k ü* (a. *k*) *: hanyagság, hivalkodás.*

أُويْ *oj* [1]) *: ház.*

[1]) Olv. *öj*. B.

اُویْلوك *öjlük* (a. *k*) : *házzal bíró, házigazda.*

اُویْ *öj* (im.) : *ökör, marha.*

اُویَالْدى *ujaldï* : *szégyenle.*

اُویَالْغایْمین *ujalgajmïn* : *szégyenlenék, szégyeneljek.*

اُویَالْمای *ujalmaj* : *nem szégyenelvén.*

اُویَاتْ *ujat* : *szégyen, szemérem.*

اُویَاتیبْ *ujatïb* : *szégyenelvén.*

اُویَاتْلیق *ujatlïk* : *szégyenlés.*

اویاقتی *ujaktï* (*ojaktï*) : *lemene, leáldozék* — nap, hold, és egyéb csillagokról (oszm. *dolunmak*).

اویغاغ *ojgag* : *éber, ébredt.*

اُویَاغْ *ojag* : ugyanaz, mi az előbbi szó.

اُویُوبْ *ujub* : *alkalmazkodván, engedelmeskedvén; aluván, elaluván.*

B meftûhe, azaz ba, be, pa, pe-vel kezdődő szók:

بات *bat* : *gyors, hamar.*

بخشی *bakksï* : a türkesztâni padisâhok *írnokait* (k[i]âtib) nevezik így.

پاده *pada* : *ökörcsorda, falka* (perzsa szó).

باریش *barïs* : *menés.*

بارغانینکدین *barganïngdïn* (p. *g*) : *a te mented (menésed) végett, miatt* stb.

بارای *baraj* : *mennék, járnék.*

بار *bar* : *van, megvan; menj.*

بارْدیك *bardik* (a. *k*) : *menjen, járjon.*

بَارُو *b a r u : menj, járj.*

بارى *b a r ï : mind, mindnyája;* parancsolólag : *menj, [járj.*

بارغانجا *b a r g a n d s a : míg jár, míg megyen.*

بارغان *b a r g a n : menő, járó.*

بارغاج *b a r g a d s : menvén, mihelyt megyen v. mene,* (oszm. *varïdsak).*

بارْاَلْقُوسى *b a r - a l k u s z ï : kell hogy mehessen.*

بَارْغَاىْبيز *b a r g a j b ï z : megyünk* (oszm. *varïrïz).*

باريدا *b a r ï d a : lévén, meglevén* (oszm. *var-iken).*

بارليغ *b a r l ï g : gazdag, vagyonos.*

باريكين و باراىمو *b a r - i k i n , b a r a j - m u* [1]) *: van-e? megvan-e?*

بارچا و بارى *b a r c s a, b a r ï : mind, mindnyája ;* بارين *b a r ï n : mindnyáját.*

پارماغلارى *b a r m a g l a r ï : ujjaik;* meg : *az ő me-[nésük.*

پارو *p a r u : bőr.*

برلاس *b e r l a s z :* egy csagataji néptörzs.

باس *b a s z : nyomj* (oszm. *basz).*

باسقيچ *b a s z k ï d s : lépcső.*

باسروغ *b a s z r u g : sátorbeli szerek.*

بشق و باشاق *b a s a k : nyíl vasa.*

بَاشْتُومَانْ وبَاشْتُوبَانْ *b a s t u m a n, b a s t u b a n (t o-) : fejével lefelé.*

باشلاب *b a s l a b : megkezdvén.*

بَاشْقَارُورْسين *b a s k a r u r s z ï n :* ez is azt jelenti (t. i. *megkezdesz) ;* meg : *útat mutatsz.*

باشقارو *b a s k a r u : útat mutass,* parancsolólag.

---

[1]) Ezen szó a kéziratban csaknem egészen eltörlődött, s azért csak hozzávető olvasás után van adva. B.

باشقاريب *baskarïb : utat mutatván.*

باشقارمق *baskarmak : valamivel bírni és végére menni.*

باشقارا الماى *baskara-almaj : nem mehet végére, nem telik ki tőle.*

باغليغ و باغليق *baglïg, baglïk : kötött, megkötözött; kert; serény* (oszm. *beli baghlï* tkp. megkötött derékkal való).

باغيشدا *bagïs-da keresztbe vetett lábakkal, guggoló ülés*-ről mondatik.

باغيش *bagïs : kötél, kötelék;* meg: *sátorbeli eszközök.*

بَغَلْطَاق *bagaltak : panczél alatt viselt pamut kaftán.*

باقمايين *bakmajïn : nem nézvén,* meg: *nem nézném.*

باققونك *bakkung* (p. *g*) : *nézned kell.*

باقارى *bakarï : nézése.*

بكاوُل *bakavul* (a. *k*) : *ételkóstoló.*

پَلْپُوشْ و پُلْپُوشْ **pelpus, pülpus* : a ház fedelén való *főgerenda.*

بلاليغ و بلاليق *belalïk, belalïg : szerencsétlen* (arab. *belâ,* szerencsétlenség).

بالا *bala : madár fia.*

بالالاب *balalab :* madár és egyéb állat *fiat szülvén = költvén, ellvén* stb.

بَلْتُوتَه **beltüte : valahol megmaradni és lakni.*

بالتو *baltu : balta.*

بيلا و بَيْلَه *bajla, bejle : így, ekképen.*

بَهْلِي *behli,* a perzsával közös szó : *kesztyű, melyet a solymosok viselnek.*

بابِرى *babïri : régi.*

بيات *bajat (bejat) : isten.*

بادغیزی و بایغیزی *bajgïzï, badgïzï : falu.*

بَییكْ *bejik* (a. *k*) : *nagy*, (oszm. *böjük*).

B mekszûre, azaz bï, bi,[1]) pï, pi-vel kezdődő szók:

بیبك *bibik, bibek: szemteke.*

بیبی *bebe*[2]) : *bába asszony.*

بیجیك *bidsik : túl.*

بیتدی *bitdi*[3]) : *íra.*

بیتیتی *bititti :* valamit *írata.*

بیتیك *bitik* (a. *k*) : *írás, levél;* meg : a földből *kihajtó, kisarjadzó* (oszm. *biten*) növényekről is mondatik.

بیتكوجی *bitküdsi : író.*

بیتیتكوجی *bititküdsi : írató,* ki valamit írat.

بیتیلیب *bitilib : íratván, írattatván.*

بیتیلی *bitili : írjunk.*

بیتیریكا *bitirige* (p. *g*) : *valami* (oszm. *bir neszne*[4]).

بیتیكلیك *bitiklik* (a. *k, k*) : *a mi írattatott.*

بیتی الماغای *biti almagaj : nem írhatnék* (vmit).

بیتیلدی *bitildi : íraték* (vlmi).

بیركونی *birgüni* (p. *g*) : *(az ő) adta* = a mit ő adott.

بیریكی *biriki : adandó valami, adatandó valami;* meg : *egyike.*

بیركوسی و بِیرکِیسِی *birigiszi, birgüszi* (p. g): *adó, ki ád.*

بیرمای *birmej : nem ád, nem adó; nem adok.*

---

[1]) V. úr még a *be*-féle olvasást adja hozzá. B.

[2]) Olv. *bibi.* B.

[3]) Mind ezeket V. úr *betdi, betitti* stb.-nek olvassa.

[4]) Ezt aligha jelenti; úgy látszik, a magyarázatnak java elmaradt a kéziratban. B.

بيرى *biri : egyike;* meg : *innenső részre, óta* (oszm. *[beri).*

بيريدا *biride : egyikében.*

بيركونك *birgüng : adnod kell.*

بيروركا *birürge* (p. *g*) : *adás végett, adásra.*

بيراآلورسين *bire-alurszïn : adhatsz, tudsz adni.*

بيراآلورمين *bire-alurmïn : adhatok, tudok adni.*

بيرك *birk : erős, erősen tartó* (oszm. *berk*).

بيركيتيب *birkitib* (a. *k*) : *erősítvén.*

بيركيكان *birkigen* (a. *k*, p. *g*) : *erősödő, erőssé váló.*

بيرغنه و بيركنه *birgine,* kicsinyítéssel : *egyecske.*

بيراو **biro*[1]) : *egy valaki.*

بير يولى *bir jolï : valamely úton, módon.*

بيش *bis : öt* (oszm. *bes*).

بيشاولا *biseüle : mind öten.*

بيشالاسى *biseleszi : mind ötje, mind öten;* meg : *ötedike* (sic !).

بيك *big* (p. *g*) : *bég, fejedelem.*

بيكه *beke*[2]) (a. *k*) : *férjtelen asszony, özvegy.*

بيزنى *bizni : minket* (oszm. *bizi*).

بيزادى *bezedi*[3]) : *ékesíte.*

بيزى *bizi : ékesítnék.*

بيزاب *bizeb : ékesítvén.*

بيزاليب *bizelib : ékesíttetvén, ékesülvén.*

بيزالكان *bizelgen* (p. *g*) : *ékesülő.*

بيزينك *bizing* (p. *g*) : oszm. *bizim,* a *biz* = *mí* genetivusa.

بيكاج *bigeds* (p. *g*) : *leány.*

بيلكولوك *bilgülük* (p. *g*, a. *k*) : *tudással, ismerettel*

---

[1]) Talán : *bireü.* [2]) Olvasd : *bike.* [3]) Olvasd : *bizedi* B.

való, tudós; kinek tudnia kell; kinek minek tudatnia kell, tudnivaló.

بیلکورور *bilgürür : tudat* vmit; meg: *tudunk* (sic!).

بیلکوروب *bilgürüb : tudatván* valamit.

بیلکو *bilgü : jel, bélyeg; valami tudnivaló.*

بیلیك *bilig* (p. *g*) : *tudás, értés, értelmesség.*

بیلمانكمو *bilmeng-mü : nem tudsz-e?*

بیلدیك *bildig* (p. *g*) : *tudjon.*

بیلمای *bilmej : nem tudok; nem tud, nem tudó;* بیلماییین *bilmejin : nem tudván.*

بیلكین *bilgin* (p. *g*) : *tudjál* (= *bilgil*).

بیلكوسی *bilgüszi : tudnia kell.*

بیلكوجی *bilgüdsi : tudó.*

بیلكوت **bilküt* (a. *k*) : egy csagataji néptörzs neve.

بیلاییی *bileji : mellette, vele együtt.*

بیلاكی *bilegi* (p. *g*) : ugyanaz.

بیكین *bigin* (p. *g*) : *-ként, gyanánt.*

B mazmûme, azaz bo, bu, bö, bü, po, pu, pö, pü-vel kezdődő szók:

پوپوك *püpük (pöpük) :* némely madárnak különösen a babukának fején való *búb v. bóbita.*

بوتتی *bottu*[1]), *bütti : végbemene, befejeződék* (oszm. *bit*-mek).

بوتار *büter : végbemegyen, befejeződik.*

بوتوب *bütüb : végbemenvén, befejeződvén.*

---

[1]) Így V. szerint, és általán e gyök *bot*-nak, nem pedig *böt* v. *büt*-nek kellene olvasni. — Mí a *büt*-féle olvasást tartjuk meg mind a *bütken, bütkerü* kef-vel való írátása, mind az oszm. felhangu *bit*-mek alakbeli azonossága miatt. B.

بوتمانكز *b ü t m e n g i z : ne higyetek, ne bízzatok benne.*

بوتكارو *b ü t k e r ü* (a. *k*) : *végezz, fejezz be,* parancsolólag.

بوتكان *b ü t k e n* (a. *k*) : *végbe menő, befejeződő.*

بوتكازيب *b ü t k e r i b : végezvén, befejezvén;* meg : *befödvén.*

بوتا و بوته *b u t a (b u t e) : fiu (butam* fordúl elő a versben = *fiam).*

پوتاو *b o t a u* [1]) : *egész.*

بُوت *b u t : czomb* (oszm. *bud*).

بوترااتای * *b u t r a t a j : szétszórnék.*

بوتراتتی *b u t r a t t ï : szétszóra.*

بوتراتیب *b u t r a t ï b : szétszórván.*

پوچ * *p u c s = ostoba, buta.*

بوخسادی *b o k h s z a d ï :* a *szerelmesnek sírásá*ról mondják, mikor távol van kedvesétől; egyébféle sírásról nem használtatik.

بُودَنَه *b ü d e n e : fürj.*

بوری *b u r i* [2]) : *farkas.*

بورون *b u r u n : előbb.*

بورناغی *b u r n a g ï : első, előbbi;* بورونلار *b u r u n l a r : elsők;* بورنا *b u r n a : ugyanaz* (*első* t. i.); بورناغیجه *b u r n a g ï d s a : első.*

بُورْنَاشتی *b u r n a s t ï : egymás előtt járni, megelőzni.*

بُورْدَاغانْ *b u r d a g a n : a tojáson kotló tyúk.*

بُورْدَادی * *b o r d a d ï :* valamely állatot *nevele és hízlala.*

بورتاغ *b u r t a g (b o r t a g) : lejtős hágós, gödrös, rossz útak*ról mondatik.

[1]) Olv. *büteü.* B.
[2]) Olv. *büri.* B.

بورکوت *bürgüt (börgüt)* (p. *g*) : ragadozó madár, melyet közönségesen *tavsandsïl* (nyúlfogó sas)-nak neveznek.

بورکادی *bürkedi* (a. *k*) : fejét *borítá.*

بورکانیب *bürkenib* (a. *k*): *magát borítván, befödvén.*

بوزلادی **bozladï* : gyászolók szakadatlan szomorú hanggal való *sohajtozásá*ról mondatik. — (Az idézett versbeli *bozlab* a. m. „*sírván, sohajtozván*, s így van magyarázva a Muhâkemet-ül-lugetejn-ben“).

بوزوغ *bozug* : *puszta.*

بوز *böz* (im.) : *nagyon vastag pamut-kelme (?), posztó (?).*

بوزجین *bozdsïn* (a. *ds*) : *szarvas nöstënye.* A Muhâkemet-ül-lug.-ben Nevai magyarázza, hogy a török a' hímszarvast *ahu*, a nöstény szarvast pedig *bozdsïn*-nak nevezi.

بورچین *borcsïn* (p. *cs*) : *nöstény récze, rucza.* (Ismételtetik a Muh-.lug.-beli azon hely, mely *ïlbaszun* alatt olvasható. Lásd fentebb a 18. l.)

بوساقه و بوساغه *boszaka, boszaga* (v. *bu-*) : *küszöb.*

بوسغه *boszaga* : *a sátor (khïrkiâh) küszöbe.* (A Muh.-lug.-ben, hol az van írva, hogy a perzsák ugyanevvel a szóval élnek, noha tulajdonképen török, — úgy fordúl elő, hogy annak, a mi *ok-öj*, *khïrkiâh* nevet adnak; de annak sok részét is *bozaga*-nak hívják török nyelven.

بوستاغان *busztagan (bo-)* : *hosszú pohár.*

بوشتی *bustï (bo-)* : *haraggal heveskedék, sértődve nyugtalankodék (boszankodék).*

بوشقونجا *buskundsa (bo-)* : *míg bajlódik, míg háborgatott szívvel lesz.*

بوغنه *bu-gïna* : kicsinyítéssel *illyenke*, és (mintegy) *ígyecske.*

بوغاچی *bugcsï* : *(bo-)* : midőn az íjnak egyik része gyenge lett, a másik még erős, az erős részen egy kötelet kötnek az íjhoz, hogy mind a két része egyenlő legyen.

بوغوز *b o g u z* : *torok* (oszm. *boghaz*).

بوغو *b u g u* : *hím szarvas.*

بوکرايیب *b ö g r e j i b* (p. *g*) : *ketté hajolván.*

بوکرادی *b ö g r e d i* : *hajla.*

بولالی *b o l a l ï* : *legyünk;* meg : *b u l a l ï* : *találjunk.*

بولماغونجا *b o l m a g u n d s a* : *míg lesz; b u l m a g u n d-s a* : *míg talál.*

بولماغین بولسه *b o l m a g ï n b o l s z a* : *ha nem lett volna* (oszm. *olmamïs olsza*).

بولغاجا و بولغوجا و بولغانجا و بولغونجا *b o l g a d-s a, b o l g u d s a, b o l g a n d s a, b o l g u n d s a* : *míg leszen.*

بولونسه *b o l u n s z a* : *ha leszen.*

بولغین *b o l g ï n* : *légy.*

بُولُوریغه *b o l u r ï g a* : *levés végett; levésre, lenni.*

بُولُورْغه *b o l u r g a* : *lenni, létre, levésre.*

بولغوم *b o l g u m* : *lennem kell.*

بُولُورْدِيكْدُورْ *b o l u r - d i k - d u r* : *mintegy leszen.*

بولغالی *b o l g a l ï* : *levés végett; levén, mihelyt lesz v. lön; mióta lesz.*

بولماغونجا *b o l m u g u n d s a* : *míg nem leszen.*

بولغونکوز *b o l g u n g u z* (p. *g*) : *lennetek kell.*

بولجار *b u l d s a r* : *kitüzött egybegyülö hely*, midön valamely padisâh hadjáratra akar indúlni.

بُولْدِيكْ *b o l - d i g* : (p. *g*) : legyen.

بولغاغ *b u l g a g* : *ijesztés, prédálás, dúlás fúlás.*

بولغانجوغلوق *b u l g a n d s u g l u k* : szintén *ijesztés, szétszórás, széthányás.*

بُولَابْ *b u l a b* : *kevervén.*

بُولْغَابْ *b u l g a b* : ugyanaz.

بُولْغَاشْتى *b u l g a s t ï : keveredék.*

بُولْغَادى *b u l g a d ï : kevere, belé burkola.*

بُولَكْ *b ö l e k : azon fekete (bőrdarab), a mire az íj két végén a húrt kötik.*

پولادى *p u l a d ï : fúva* (fúni).

پُولاَبْ *p u l a b : fúván.*

بُولاَيْمُو بُولُورْ *b u l a j - m u b o l u r : így van-e? így lesz-e?*

بوياب *b o j a b :* festékkel *festvén.*

بُويَاقْچى *b o j a k c s ï : festő.*

بُويْغَالْغان *b o j g a l g a n : festődő.*

بوياتغان *b o j a t g a n : festő, festető.*

بويالميش *b o j a l m ï s : festődött.*

بويان *b u - j a n : ez oldal.*

T meftûhe, azaz ta, te-vel kezdődő szók:

تاپوق *t a p u k :* valami *a mi találtatott, találkozott.*

تاپوقچى *t a p u k c s ï : szolga.*

تَپَنْكُو *t e p e n g ü* (p. *g*) : *nyeregtartó (szíj).*

تاپمق *t a p m a k : találni.*

تاپا الماى *t a p a - a l m a j nem találhat.*

تاپاى *t a p a j : találnék.*

تَاپْمَاغُومْ *t a p m a g u m : találnom kell;* meg : *találni fogok* [1]).

تاپغانغه *t a p g a n g a : találónak.*

تَاپْقُونْكُوزْ *t a p k u n g u z : találnotok kell.*

[1]) Ez alkalmasint tévedés, a magyarázó elfelejtvén, hogy a negativ igealakot magyarázza, nem a *tapkum*-ot.

تابقوسی *t a p k u s z i : találnia kell.*

تاپیشور *t a p ï s u r : találkozik.*

تاپغالی *t a p g a l ï :* mióta *talál; találásra, t. végett.*

تاپمای *t a p m a j : nem találok; nem talál, nem találó.*

تاپر *t a p ï r : ide s tova mozog, szökdel, eviczkél.*

تَاپِرْجِیرْ *t a p ï r d s ï r :* ugyanaz.

تاپرجیلار *t a p ï r d s ï l a r :* ugyanaz (több. szám.)

تاتلیغ *t a t l ï g : édes.*

تاتای *t a t a j : kóstoló, ízlelő.*

تَاتُورْمَاسْ *t a t u r m a s z : nem ízlel, nem kóstol.*

تات *t a t : az alattvalók* egy osztálya, mely nem lakik városban; valaki mellett *szólgálatban valók; önkéntesek csapatja.*

تارتار *t a r t a r : húz, von,* p. o. kardot, íjat *húzni, meghúzni;* meg : *inni* (azaz mintegy *kihúzni, egészen kiinni).*

تار *t a r : szoros, szűk.*

تارتانکیز *t a r t a n g ï z :* (p. *g*) : *húzzatok,* parancsolólag.

تَارْتَارْدِینْ *t a r t a r d ï n : húzástól, húzás miatt.*

تارتغان *t a r t g a n : húzó;* (az ő) *húzta* valami.

تارتیمادی t *a r t ï m a d ï : nem húzaték,* azaz *azon idöig, nem mene (nem tarta addig).*

تارتیما *t a r t ï m a : ne húzz.*

تارتتی *t a r t t ï : húza;* egy ideig *tarta.*

تارتیغان *t a r t ï g a n : húzni,* azza *egyenlíteni* [1]).

تارقادی *t a r k a d ï : elszéledék, elszóraték.*

تَارْقَانْك *t a r k a n g : széledjetek el.*

تارقاتماغی *t a r k a t m a g ï : elszórása, elszélesztése.*

تاریقماغان و تارتیغماغان *t a r ï k m a g a n , t a r t ï g m a g a n : meg nem haraguvó.*

---

[1]) De azért nem infinitivus a *tartïgan*, noha kéziratunkban olyannal van megmagyarázva, hanem = *húzó* v. *a ki húzott.* B.

تاريقما *t a r ï k m a : ne haragudjál.*

تاريقغاندا *t a r ï k g a n d a : haragudtában, mikor (meg-) haragszik.*

تاريق *t a r ï k : szántóföld.*

تَارْدى *t a r d ï : magot vetett.*

تاريب *t a r ï b : magot vetvén.*

تاريغ *t a r ï g : köles.*

تارتيغ *t a r t ï g : ajándék.*

تَارْمَانْدى *t a r m a n d ï : körmölve fölkapaszkodék.*

تَرَانْكغُو , ترانغو (p. *g*) : *t a r a n g u , t a r a n g g u : atánfa, tamarik.*

تراغ *t a r a g : fésü.*

تَارَاغَانْدَا *t a r a g a n d a : haragudtában, mikor (meg-) haragszik.*

تَرْخَانْ *t a r k h a n :* egy csagataji néptörzs neve.

تَرَكْ *t e r e k* (a. *k*) : *nyárfa.*

تَسْكَرى *t e s z k e r i* (a. *k*) : *megfordítva.*

تاشلادى *t a s l a d ï : vete, (vetni), neki vete.*

تاش *t a s : kö ;* meg : *künt, kivül, kivé.*

تاشقارى *t a s k a r ï : ki, kivé.*

تاغ *t a g , hegy ;* meg : *jegy* [1]).

تاقه *t a k a : kapocs.*

تَكَاوْ *t e g e ü* (p. *g*) : *völgyben folyó víz.*

تَكْرُوكْ *t e g r ü k* (p. *g*, a. *k*) : *gömbölyü, kerekded, tekert.*

تك *t e k* (a. *k*) : csere és *-ként, képen* értelmével jár.

---

[1]) Oszm. *dagh* e két jelentéssel jár ugyan; de a jegyet azaz rásütött bélyeget jelentő *dagh* perzsa eredetü levén, a csag. *tag*-ot csak a *hegyet* jelentő oszm. *dagh*-ra érteném. B.

تالا و تلا *t a l a : rét.*

تالاه تالاه *t a l a t a l a : darab darab, diribdarab, darabonként.*

تال *t a l : ág.*

تالاج *t a l a d s : kancsalszemű.*

تالين *t a l ï n :* bőszült kutya szájából folyó *nyál.*

تالغان و تالقان و تالقا و تالغا *t a l g a n, t a l k a n, t a l k a, t a l g a : préda, prédálás, prédára hányás, rablás.*

تَالاَرْدِينْ *t a l a r d ï n : prédálástól, rablástól.*

تالاى *t a l a j : én prédálnék, rabolnék.*

تالاب *t a l a b : prédálván.*

تالغان *t a l g a n : elfáradó, ájuló.*

تالدى *t a l d ï : elfárada, ájula.*

تالقان *t a l k a n :* egy étel, mely még meg nem érett, tűzhez tartott s kézzel dörzsölt búzából készül.

تالقانكيز و تالقونكوز *t a l k a n g ï z, t a l k u n g u z* (p. *g*) : *égessetek* tűznél, parancsolólag.

تالاش *t a l a s :* akár igaz, akár hamis okból szóval s tettel *czívakodni, veszekedni.*

تالپنماق *t a l p ï n m a k : igyekezni s munkálkodni.*

تالقيب *t a l k ï b : elfáradván.*

تامور *t a m u r : ér* (vena).

تامشيماق *t a m s ï m a k : kóstolgatva cseppenként inni.*

تاموغ و تاموق *t a m u g, t a m u k : pokol.*

تامچى *t a m c s ï : csepp.*

تاميزيب *t a m ï z ï b : cseppegtetvén.*

تاميز *t a m ï z,* parancsolólag : *cseppegtess.*

تام *t a m : csepp;* meg : *födél.*

تانكيب *t a n g ï b* (p. *g*) : *körültekerve megkötvén.*

تانكاسان *t a n g a s z a n* (p. *g*) : *ha akasztasz, megkötsz.*

تَانْكديلاَرْ *t a n g d ï l a r : körül tekerének s megkötének.*

تانكيبان *t a n g ï b a n : körültekervén s megkötvén.*

تانكارغا *t a n g a r g a : körültekerésre, megkötésre, akasztásra.*

تانك *t a n g : megilletődés, megdöbbenés, bámulás* [1]).

تانكيزغاما *t a n g ï z g a m a : ne csudálkozzál, ne bámulj.*

تانكيزغاب *t a n g ï z g a b : csudálkozván, bámulván, megdöbbenvén.*

تانسوق و تانسوغ *t a n s z u k , t a n s z u g : kinek minek bámulni, megdöbbenni kell, bámulnivaló.*

تانك *t a n g* (p. *g*) : *reggel, reggeli idő.*

تانكلاييم و تانكيم *t a n g l a j ï m , t a n g ï m : az én holnapi* (holnap reggeli) *napom.*

تانكلا *t a n g l a : reggel* (= holnap reggel).

تانير *t a n ï r : tud, ismer.*

تانيشتى *t a n ï s t ï : tanakodék, ismerkedék, tanácskozék.*

تانيماى *t a n ï m a j : nem tudok; nem tud, nem tudó.*

تانيريمنى *t a n ï r ï m n ï : a tudtomat* (azaz : azt, kit v. mit én tudok).

تانما *t a n m a : ne vélj, úgy ne gondolj* (ne gyanakodjál).

تاندى *t a n d ï : tuda, véle.*

تانيب *t a n ï b : tudván.*

تَانِي آلْمَاىْ *t a n ï - a l m a j : nem tudhatok.*

تَانِيلْمَاسْ *t a n ï l m a s z : nem tudatik; a mi nem tudatik.*

تانلاب *t a n l a b : megkülömböztet; ért, gondol, vél; választ.* (Tulajdonképen *-ván -vén* alakra kell érteni.)

تانلاميش *t a n l a m ï s : tudott, gondolt; választott.*

تَنْبُولْ * *t a m b u l :* egy jó szagú levél.

تَنْقَال *t a n k a l :* a seregnek hírt adni, hogy a kitűzött helyen egybegyűljön.

تاوش *t a v a s (t a u s) : a láb hangjárél* mondják *(topogás).*

تَاوْشَالُورْ *t a u s a l u r : gyenge lesz, elfárad.*

تَاوُشْقَانْ *t a v u s k a n : nyúl* (lepus).

تواچی *t e v e c s i : bécsapó,* és : *prédát fogni* (sic!); némelyek úgy mondották hogy : *tevével száguldozó futó.*

تَاوُلْغَا , تَاوُلْغَانْ *t a v u l g a , t a v u l g a n : sisak.*

تاياق , تاياغ *t a j a k , t a j a g : bot.*

تاييلْغَاجْ *t a j ï l g a d s : kapaszkodván, mihelyt fölkapaszkodott.*

تاييليب *t a j ï l ï b : kapaszkodván.*

تاييلسا *t a j ï l s z a : ha kapaszkodik.*

تاييلُورْ *t a j ï l u r : kapaszkodik.*

تَييكْ *t e j i k :* a betegek *zavart beszédé*ről mondják, midőn gyengeség miatt eszméletüket vesztik.

T mekszûre, azaz tï, ti-vel kezdődő szók:

تيبْرَادِى , تيبراندى *t i b r e d i , t i b r e n d ï : tipra* [1]).

تِيبْرَا *t i b r e : tiporj* [1]), parancsolólag.

تِيپُوكْ *t i p ü k* (a. *k*) : *taposás, rúgás.*

تِيپتِى *t i p t i : taposa, rúga.*

تِيپه *t i p e : tető, csúcs.*

تيتيك *t i t i k* a. *k*) : valamit *keresve kereső ; ügyességgel dolgával, ügyével bírni* [2]).

---

[1]) Vajjon nem így-e inkább : *reszkete, rendüle* és *reszkess?* B.

[2]) Így a török magyarázat ; de azért a szót melléknévre kell ér-

تِيتْرَاكُوجْ *titregüds* (p. *g*) : az asszonyoknak egy ékszere, melyet nyakukra és fülükbe akasztanak.

تير *tir* : *izzadtság;* meg parancsolólag : *szedj, gyüjts egybe.*

تِيريبْ *tirib* : *gyüjtvén, szedvén, eggbegyüjtvén.*

تيركونك *tirgüng* (p. *g*, *g*) : *egybegyüjtened kell.*

تيركاك *tirgek* (p. *g*, a. *k*) : *összeszedni s megtérítni való* valami.

تيركاميش *tirgemis* (p. *g*): *összeszedvén s egybegyüjtvén birtokába vett* valamit.

تِيرَالْكَانْ *tirelgen* (p. *g*) : *egybeszedödö, egybegyülö.*

تِيرْكَابْ *tirgeb* (p. *g*) : *megvigyázván, meglesvén; egybegyüjtvén; keresve keresni.*

تِيرْكَادى *tirgedi* : *keresve kerese; birtokba vön* valamit *s örizé.*

تِيرْكَابَانْ *tirgeben* (p. *g*) : *oszlopot támasztván.*

تِيرِى *tiri* : *eleven.*

تِيرْكُوزْكُوجِى *tirküzgüdsi* (a. *k*, p. *g*) : *élesztö, fölélesztö.*

تيرى *tiri* : *bör.*

تيراجى *tiredsi* (a. *ds*) : *csatorna; egy forrásból vizet vezetö csö.*

تِيرَاكْ *tireg* (p. *g*) : *visszatartoztatás, akadályozás.*

تِيرْكَامَاكْ *tirgemek* (p. *g*, a. *k*) : *visszatártoztatni, akadályozni.*

---

teni, tehát : ügyességgel bíró. Az idézett versben : *emgekde titikrek* a. m. *munkában ügyesebb.* B.

تيرينك *tiring* (p. *g*) : *szedjetek, gyüjtsetek össze;* ezenkivül még a tenger vizének *mély*-ségéről mondatik.

تيرماندى *tirmandï : karmolkodék, körmölve kapaszkodék.*

تيرماب *tirmab: körültekervén s megerősítvén.*

تيرمابان *tirmaban* : ugyanaz; meg: *körmeivel megkarmolván.*

تيزدى *tizdi : rendeze, egyenlíte.*

تيز *tiz : rendezz;* ezenkivül még : *térd.*

تيسا *tïjsza: ha akadályoz (tilt).*

تيشوك *tisük* (a. *k*) : *lyuk.*

تيش *tis : szelj, lyukaszsz át,* parancsolólag; meg : *fog* (dens).

تيش قاداب *tis kadab : vicsorítván* (fogát).

تيش *tis : fölbontva ereszsz,* parancsolólag.

تيشكالى *tiskeli* (a. *k*) : *oldás végett; mióta old.*

تيشكارى *tiskeri* (a. *k*) : *megfordítva.*

تيشى *tisi : nöstény.*

تيكتى *tikti : ültete, valahová ragaszta, szegze.*

تيكماك *tikmek :* ugyanaz (*ültetni* t. i.).

تيكيب *tikib* (a. *k.*) : arról mondják, hogyha valaki gondolkozásábau bámúlatában nem tudván mit tegyen, (mintegy leszegezve) áll.

تيكن *tigen* (p. *g*) : *tövis.*

تيكين *tigin* : *-ig*, véghatár értelmében, p. o. *anga tigin : addig.*

تيكرو *tigrü*, szintén : *-ig (degin)*, véghatárt jelentőleg; többnyire még egy másik szóval használtatik.

تیکرا *tigre* (p. *g*): *kör, körülötte valóság* értelmében.

تیکماس *tigmez* (p. *g*) : *nem ér, nincs értéke, becse.*

تیکوردی *tigürdi* : *juttata, oda érete* valamit.

تیکدی *tigdi* : *ére* (valamit; valahová).

تیکسا *tigsze* : *ha ér*, akár érintkezés, odaragadás, akár átadás, akár érték, becs értelmében.

تیك *tik* (a. *k*) : oszm. *dik*, azaz *varrj*, *ültess;* meg: *lábadra állj, kelj föl* (tiszteletül).

ییکیل *tigil* (p. *g*) : *légy reményben s várakozzál*, parancsolólag.

تیکْشَارْ *tikser* (a. *k*) : *egybegyüjt.*

تیکیش *tikis* (a. *k*) : *beérendő; elegendő mennyiség.*

تیکیرْمَنْ *tigirmen* (p. *g*) : *malom.*

تِیلَاكْ *tilek* (a. *k*) : *kivánat, kivánság.*

تیك *til* *nyelv.*

تِیلَابْ *tileb* : *kivánván, akarván.*

تِیلَای و تیلاییِن *tilej*, *tilejin* : *én kivánnék.*

تِیلَایْ *tilej* : *kivánva, akarva.*

تیلامین *tilemin* : *(nyelvre estem =) beszédbe jutottam* (sic!); meg : *nem kivánok;* meg : *metszek, szelek, átlyukasztok*

تِیلْكُوروبْ *tilkürüb* (a. *k*) : *állván* (egyenesen, mintegy földhöz szegezve).

تِیلُوكْ *tilük* (a. k) : *lyuk.*

تِیلْمُورْدی *tïlmurdï* (*tilmürdi*) : *sütkérezék.*

تِیلْمُوروبْ *tïlmurub* (*tilmürüb*) : *sütkérezvén.*

تِیلِینْ *tilin* : valami *szeletekre darabokra metszeték*

(tkp. *tilindi*); arról is mondják, hogy ló vagy ember lábától *nyomok* (mintegy jelek) *lesznek.*

تيلبه *tilbe: bolond.*

تيلبهراكان *tiberegen* (p. *g*) : *bolondozó.*

تيلبهراكاج *tilberegeds: bolondozván.*

تيلبهراتكاج *tilberetkeds: bolondítván.*

تيلبهراب *tilbereb: bolondozván.*

تيلبهرادينك *tilbereding: bolondozál.*

تيمور *timür: vas.*

تيمور قنات *timür kanat:* a réczének egy neme (tkp. *vas-szárny).*

تيماغور *tïmagur: szánakozik* vkin, *megszán; gyenge* [*lesz.*

تيماغيل *tïmagïl: ne tilts, ne akadályoz.*

تيماغان *tïmagan: nem akadályozó.*

تيم تيم *tïm tïm: (csepp csepp), cseppenként.*

تيمسىتيب *tïmszïtïb (timszitib):* valami szagot érezni s nem is érezni; hangot, zajt mintegy hallani és nem hallani; szintén eszével valamit érteni s nem is érteni. [Tehát : *rémlik, úgy rémlik.*]

تينكاى *tingej* (p. *g*) : *orr vége.*

تينك *ting* (p. *g*) : *egyenes, sík.*

تيخ *tïkh: tő,* azt jelentvén, a mi beültettetett, erősen behajtatott (a földbe).

تيندوروب *tindürüb: eloltván (eltüntetvén), lecsendesítvén, csillapítván.*

تينكانكا *tingenge: eloltódónak, elalvónak* (tűz); *csendesülőnek.*

تيناى *tinej: eloltódnám, csendesülnék, csillapodnám.*

تينسا *tinsze: ha eloltódik, csillapodik.*

تينيب *tinib: csillapodván.*

تيندى *tindi: eloltódék, csillapodék;* szenvedés által lett *elgyengüléssel csendesülni.*

تينماغور *tïnmagur : gyönge erőtlen leszen.*

تيوروك *tijürük (tivrük)* (a. *k*) : *kötés s sürü varrás, kötél;* megint *görbült, hajtott* értelmében is fordúl elő.

تيورولوب *tijürülüb (tivrülüb) : bemerülvén, bedöfetvén.*

تيوروldi تيورولدى *tijürüldi (tivrüldi) : bemerüle.*

تيوراتاى *tijüretej (tivüretej) : hajtanék, bemeríteném.*

تيوراب *tijüreb (tivür-, tivr-) : bemerülvén.*

تيوه *tive : teve.*

تيييب *tïjïb : akadályozván (tiltván).*

تِيياَ آلْماىْ *tïja-almaj : nem akadályozhat.*

تِيسَا *tïjsza : ha akadályoz.*

تيدى *tïjdï : akadályoza.*

T mazmûme, azaz to, tu, tö, tü-vel kezdődő szók :

توپچاق *topcsak (tu-),* perzsával közös szó : *tarka ló.*

توپه *töpe : tető, fej-tető.*

توپا ugyanaz (csak írására külömböző).

توپى *tüpi : töve* valaminek.

توپ *tüp : tő,* akár fának töve, akár más valaminek a töve (oszm. *dib-i*).

توپسوز *tüpszüz : tövetlen, feneketlen.*

توتقوسى *tutkuszï : fognia, megfognia, tartania kell.*

توتماغوسى *tutmaguszï : nem kell fognia.*

توتقوم *tutkum : fognom kell.*

توتقونك *tutkung : fognod kell.*

توتاى *tutaj : fognék, fogjak.*

توتانك *tutang* (p. *g*) : *fogsz, megfogsz.*

توتقو *tutku: valami megfognivaló.*

توتوق *tutuk: valami megfognivaló; a mi megfogattatott, fogoly.*

توتاش *tutas: szemközt való, közel.*

توتوشيب *tutusïb: egymás közt neki tüzesedvén; viaskodván (fogódzván); szemközt jövén.*

توختادی *tokhtadï: megerősítteték, megálla, megmarada.*

توختاتا *tokhtata: megállítva, megmaradóvá téve.*

تُورْلُوغ *torlug (tu-): mezőbeli sátor függönye.* (Fölhozatik megint a Muh.-lug.-beli azon hely, mely *boszaga* alatt olvasható. Lásd a 36. lapot.)

توره *tora* v. *töre*[1]) *: szokás, törvény.* — De imâleval *töre:* az ember nyakába akasztott *pajzs*, melyet csatában maguk elé tartanak.

توری *torï: átellenében, szemközt.*

تور *tur: állj, állj meg; (tür): ház főhelye, ház szöglete.*

توریکا *türige (tö-): főhelyének, ház szögletének.*

تورمايين *turmajïn: nem állván, meg nem állván.*

تُورْمَاسِينْكغه *turmaszïngga* (p. *g*) *: nem állandónak, meg nem állandónak.*

تورای *turaj: állanék, álljak.*

تورار *turar: áll, álló.*

تور *tör*[2]) : (fogó) *tőr;* meg *:* halfogó *gyalom* v. *varsa*

تور *tür* (im.) *: összetekerve kötni.*

تُورْلانغان *torlangan (tu-): a mi összetekerve köttetik.*

تُورْلَادی *torladi (tu-): körülkeríte, körültekere.*

[1]) Abból hogy az „imâle“ csak a második jelentésnél különösen említtetik, úgy látszik, hogy az elsőre csak *tora*-t kell olvasni. B.

[2]) Olv. *tur (tor).* B.

تُورْمَا و تورْمَايى *t ö r m e, t ö r m e j i : az *örmek*-nek nevezett ruha.

تور t ö r, t o r [1]) : *tőr, háló.* — Muh.-lug. a تور szóról : egy annál valamivel finomabb *tur* a madárfogó fa ; még finomabb a házbeli *tur ;* mindannyi közt a legfinomabb a *t u r l u g.*

تورتاو و تورتالاسى و تورتالا و تورتاولا *t ö r t e ü, t ö r t e l e s z i, t ö r t e l e, t ö r t e ü l e : mind a négy, mind a négyen, mind négyével.*

تورتونج *t ö r t ü n d s : negyedik.*

تورتان **t ö r t e n : bőr, bőrből való.*

تُورْغُوزْمَايِين *t o r g u z m a j ï n : nem szülvén.*

تُورُوشْ *t u r u s : állás, megállás,* türelem és kitartás értelmében.

تُورْلُوكْ *t ü r l ü k* (a. *k*) : némi-*nemű*, nem vagy faj értelmében.

تُورْغُو *t o r g u :* azon színes kelme, melyet oklevelek előoldalára ragasztanak, a papiros épentártása végett.

تورغاى *t u r g a j : állna, álljon, megálljon ;* meg : a *tujgar*-nak nevezett madár *(pacsirta).*

تُورادى و تُورُودى *t ö r e d i, t ö r ü d i :* valami a mi nem volt *megtermék,* teremtődék, azaz *létre hozaték.*

توز *t ü z* (im.) [2]) : *türelem és kitartás* értelmében. (A *t ü z - m e k* [2]) ige.)

توزمادينك *t ü z m e d i n g* [3]) (p. *g*) : *nem türél, nem valál türelemmel.*

تُوزْكَايْمُو *t ü z g e j - m ü* [3]) (p. *g*) : *türne-e? türjön-e? kitartson-e?* — Nevai a Muh.-lug.-ben : A توز szó többféle értelemben alkalmazható ; először valami *kopja* v. *nyil*-félét ne-

[1]) Olv. *tur (tor).* B.
[2]) Olv. *töz, tözmek.* B.
[3]) Olv. *tözmeding, tözgejmü.* B.

veznek így; megint a. m. *egyenes vidék, síkság (tüz)*; *egyenes, őszinte* emberről is mondják; megint parancsolólag a. m. *rendezz, egyenlíts*; azonkivül két ember közt való *egyezkedés*ről használják; *tüz* egy gyülekezetnek *oka, tárgya* is; végre *tüz* [1]) (tűrj) *tűrelem és kitartás*ról mondható.

توزلوكيدين *tüzlügidin*: *egyenességétől, őszinteségétől*, v. *-ből.*

توزاك *tüzek* (a. *k*) : *egyenes, őszinte.*

توزوك *tüzük* (a. *k*) : a mi *rendeztetett*, rendben fölszerelve s fölékesítve van; *rend s fölszereltség.*

توزلوك *tüzlük* (a. *k*) : *egyenesség, őszinteség.*

توزانك **tozang* (p. *g*) : *poros, lágy föld*, a melyben nincs kő.

توزاتتى *tüzetti* : *egyenessé tőn.*

توزاتاى *tüzetej* : *egyenessé tennék* v. *tegyek.*

توزاتيب *tüzetib* : *egyenessé tevén.*

توس *tosz* : *por*; az íjakra is ragasztanak valamit, a mit *toz*-nak neveznek.

تُوشُوك *tüsük* (a. *k*) : *lyuk.*

تُوشَالْكَاچ *tüselgeds* : *kiteríttetvén.*

توشتى *tüsti* : *esék; leszálla* lóról, vagy valamely magas helyről; *megszállni* állomáson.

تُوشُوق *tosuk (tu-)* : *egy* تويوق *(tojuk, tu-)*-féle versnem.

تُوشَابْ *tüseb* : *kiterítvén* (földön).

تُوشَاليبْ *tüselib* : *kiteríttetvén.*

توش *tus* : *szemközt* (p. o. jő).

توش اولغاچ *tus olgads* : *szemközt jövén* (tkp. *levén*).

توش *tus* : *oldal, rész* (ar. *taraf*).

توشلوق *tusluk* : ugyanaz.

---

[1]) Olv. *töz.* B.

تُوشَارْكَا *tüserge* (p. *g.*) : *megszállásra.*

توش *tus: álomlátás; a „kaba kusluk"* ideje, midőn a nap erősen kezd sütni.

توغ *tog: por.*

توغغان *toggan: együtt született testvér, ikertestvér.*

توغغان و توغقان و توقغان *toggan, togkan, tokgan: születő, anyától születő.*

توغغالى *toggalï: születés végett; mióta születik v. született.*

توفراغ *tofrag: por; föld.*

توقوز *tokuz: kilencz.*

توقولغان *tokulgan: ütköző.*

توقاشمق *tokasmak: ütközni, viaskodni.*

توقتادى *toktadï: megerősítteték, megálla, megmarada.*

توكا باش *tüge bas: sírdomb fölszíne.*

يوكان و توكن *tügen* (p. *g*) : *hegy; jegy* [1]).

توكون *tügün (tö-): csikó (?).*

توكانكانيلدى *tükengenildi* (a. *k*, p. *g*) : *kerestetéк, kivántaték; bevégezteték.*

توك *tük: toll.*

توكوز *tüküz* (a. *k*) : *bevégezett, egész, teljes.*

تُوكُونْسَا *tükünsze: ha bevégződik, ha eltelik.* Ellenben ha p. *g*-vel használtatik, *tögünsze*, azt teszi : *ha magát veri.*

تُوكْكُودِيكْدور *tökgü-dik-dur: mintegy önt.*

توكوشماك *tögüsmek* (p. *g*, a. *k*) : *verekedni.*

تُوكُولْ *tögül:* az oszm. *degil, dejil = nem* (non).

تولا *tola: tele.*

تولوق *toluk: tele.*

تولقوم *tolkum: telnem, megtelnem kell.*

---

[1]) A tör. magyarázatban van *dagh*, s jóformán csak azt a dagh-ot érti, mely hegyet jelent. V. ö. fentebb a 40. l. a *tag* szót. B.

تولولوب *t o l u l u b : telvén.*

تولغانی *t o l g a n ï* : az ö *telte.*

تولون *t o l u n : tele,* p. o. *tolun aj,* tele hold. — Még az oszm. *dolunmak* értelmében is fordúl elö *(t o l u n - m a k),* a hold és nap (mintegy elteléséről) *eltünéséről, lealdozásáról.*

تولغای *t o l g a j : tele lenne, megtelnék, teljék.*

تُولُوكُومْ هَىْ تُولُومْ *t ü l ü g ü m h e j t ü l ü m* (p. *g*): azon néminemű énekről mondják, melyet Türkesztânban vigadalmak s lakodalmak alkalmával egynéhány ember, lábára kelvén és valami játékot játszván, énekel el.

تولغادی *t o l g a d ï : körüljártata, forogtata.*

تولغانیب *t o l g a n ï b : kerülvén, körüljárván.*

تولغان *t o l g a n : forogtatván.*

تولغاندوروب *t o l g a n d u r u b : körüljártatván; rászedvén, megcsalván.*

تولغاتیب *t o l g a t ï b : megkerülvén, körüljártatván.*

تولکو *t ü l k ü* (a. *k*) : *róka.*

تول *t u l : özvegy* asszony, kinek nincs férje.

تومان *t u m a n : sokaság*-ról átvitelesen; *tíz ezer* (oszman akcse).

تومشوغ *t u m s u g : hegy orra, foka.*

توموشتی **t o m u s t ï:* bámulatból vagy boszankodásból *semmit sem szólván ott üle.*

تُومُوشْ **t o m u s :* ugyanaz, parancsolólag.

توماغه *t u m a g a : sólyomkápa.*

تونقطار *t u n k t a r : padisâhi örök, testör.*

تُونْدی *t o n d ï (t ö n d i) :* szeme *káprázék*, midön az ember valami fénylöre vagy a napba néz.

تونار *t o n a r (t ö n e r) :* ugyanaz (azaz : *káprázik).*

تُونْكُلْ **t ü n g ü l* (p. *g*) : *hadd el, ne remélj.*

تونکولوب **t ü n g ü l ü b : elejtvén a reményt,* abba hagyván.

تونك *t ö n g* (p. *g*, im.) : *bor alja, üledéke, seprüje.* — Különben a *dongmak* ige parancsolója is : *t o n g.*

تونكوب *t o n g u b : hidegtől megfagyván.*

تونكار *t o n g a r : fagy, megfagy.*

تونكلوك *t ü n g l ü k* (p. *g*, a. *k*) : a sátrak tetején való *ablak.* Hideg és esős időben befödik; fölébredéskor, hogy a füst kihúzódjék, kinyítják.

تنبك *t ü m b e k (t ö -) : kis dob.*

تنبان *t u m b a n : gatya.*

تون *t o n : fölöltenivaló ruha, kaftan.*

تون *t ü n* (im.) : *éj.*

تواغ *t u a g : köröm.*

تويناق *t u j n a k :* szintén *köröm.*

تُويْغونْ *t o j g u n : fehér solyom.*

توی *t o j : jól lakjál,* lakomázás értelmében; meg : valamely madárnak a neve.

تويمايين *t o j m a j ï n : nem lakván jól, nem töltvén hasát étellel;* meg : *t u j m a j ï n : nem vevén észre.*

تويغارمايين *t o j g a r m a j ï n : nem tartván jól* (étellel); *t u j g a r m a j ï n : nem vétetvén észre, nem tudatván* valamit.

تويغاريبان *t o j g a r ï b a n : jól tartván* (étellel), *étetvén.*

تويماغور *t u j m a g u r : nem veendő észre, nem tudandó, észrevevésre nem való.*

تويغارغالی *t o j g a r g a l ï : jóltartás, étetés végett.*

Ds (cs) meftûhe, azaz dsa, dse, csa, csevel kezdődő szók:

جا *d s a :* véghatárt jelent, p. o. *fülanga-dsa* = oszm. *fülana degin,* egy némely tárgy-*ig.*

چاپقون *c s a p k u n : száguldozás.*

چاپتی *c s a p t ï : száguldoza.*

چاپيشتی *c s a p ï s t ï :* ugyanaz.

چاپتوردی *c s a p t u r d ï : száguldoztata, futtata.*

چاپیب *c s a p ï b : száguldozván.*

چاپمق *c s a p m a k :* valakinek fejét *lecsapni, fejét vágni.*

چاپارسیز *c s a p a r s z ï z : vágtok.*

چاپقان *c s a p k a n :* (az ő) *vágta, lecsapta.*

چاپان *c s a p a n : ócska, foltos ruha.*

چاپان *c s a p a n : száguldozó; fej-lecsapó.*

چلیکار *c s e l i g e r : fék.*

چَتْ *c s a t : harcz, csata.*

جَرْ *d s e r : gyerek, fiú, legény;* a hadseregben *hírvivő, futár.*

جَرْكَه *d s e r g e* (p. *g*) : arról mondják, hogy egy helyre gyűlt emberek vadat hajtanak, — *hajtó vadászat;* meg *csapat, hadosztály; dísz, pompa.*

چرچرك *c s e r c s e r e k : forrás csöve; tücsök, szöcske.*

جَارْلَادی *d s a r l a d ï : hangosan híva.*

جارلابان *d s a r l a b a n : híván, meghíván,*

چارقب *c s a r k a b :* ujjatlan felső ruhán való *kapocs.*

جشن *d s e s e n : lakoma, ünnep.*

چاغ *c s a g : idő, kor;* p. o. *ol csag = akkor* (oszm. *ol vakt); de mennyiség* (mikdâr) értelmében is fordúl elő.

چاغلین *c s a g l ï n : híres neves.*

چاغلابان *c s a g l a b a n : vélekedvén, gondolván.*

چغداول *c s a g d a v u l : hadsereg utócsapatja.*

چاقین *c s a k ï n :* kovából *kipattanó szikra.*

چاقتی *c s a k t ï : bevádla, följelente.*

چاقر قانات *c s a k ï r k a n a t :* a réczének egy neme.

چَكْمَن *c s e k m e n* (a. *k*) : *hosszú nadrág;* némelyek a *posztót* nevezik így..

چكوش *c s e k ü s* (a. *k*) : *kalapács.*

چك *csek* (a. *k*) : *biró itélet-aláírása, névvonás.*

چكيم *csekim : az én itélet-levelem ; levelkém, nyugtám.*

چنكاك *csengek* (p. *g*, a. *k*) : *köröm, ököl.*

چاكليك , چاكليغ *cseklig, csaklïg :* (a. *k*, p. *g*) : *darabokra vágott* (valami).

چال *csal :* a szakállról, hogy fele fehér, fele fekete, *szürkés, öszbevegyült.*

چالين *csalïn : aczél (tüzütö).*

جلاير **dselair :* egy csagataji néptörzs neve.

جَلْبَكْ *dselbek : néminemü* sütemény, *fánk.*

چَوُكْ *csevük : szín*, p. o. *kara csevük : fekete színü ; kïzïl csevük : vörös színü ;* az asszonyok *fejrevalója ; szövet, melynek egy színe van.*

چَاوْدى *csaudï : híres neves lön.*

چَاوُنْ *csavun :* a. m. *csavkun*, azaz *nagy esö- és hóesés, zivatar.*

چاينار *csajnar : rág (rágni).*

چايقاتتى *csajkattï : öblíte.*

چايقالدى *csajkaldï : öblítteték.*

Ds (cs) mekszûre, azaz dsï, dsi, csï, csi [1])-vel kezdődő szók:

چپن *csepen* [2]) : *légy* (musca).

چيبجان *csedsen* [3]) : *ostoba ember*, ki mégis bölcsnek tartja magát.

جيبجيغ *dsïdsïk : juh, ürü farka.*

جيدارمين *dsïdarmïn : türök, kitartok.*

---

[1]) V. úr hozzá adja a *dse*-féle olvasást is. B.

[2]) Olv. *csipen.* B.

[3]) Olv. *csïdsan* (v. *csicsen*). B.

جيداغاى *dsïdagaj : türne s kitartana.*

جيداب *dsïdab : türvén.*

جيريب *dsirib : maroknyi.*

چيراى *csirej (csïraj) : arcz, arcz színe.*

چرماش *csirmes : repkény, kerülgető.*

چيرماب *csirmeb : körültekervén, kötvén.*

چرم *csirm : szikra, tűzszikra.*

چريك *cserik* [1]) *: sereg, hadsereg.*

چيكر ايتيب *csiker itib :* arról mondják, hogy valakinek éjjel *nem jő álom a szemére.*

چيرت *csirt :* hasból való *széleresztés.*

چيرغاب *csïrgab :* madárvadászat végett, *a levegőbe nyilat lőni.*

چيرغالانكدين *csïrgalàngdïn,* hasonló jelentéssel.

جيرى *dseri* [2]) *: serény, bátor.*

چيققوديكدور *csïkkku-dik-dur : mintegy kijő, kimegyen.*

چيقغالى *csïkgalï : kimenés végett; mióta kimegy.*

چيقارغان *csïkargan : kimenető, kisegítő.*

چيقمايين *csïkmajïn : ki nem menvén; ki nem menném.*

چيكماكومدور *csikmegüm-dur* (a. *k,* p. *g*) *: húznom kell.*

چيككوجا *csikgüdse* (a. *k,* p. *g*) *: míg húz.*

جيكين *dsigin* (p. *g*) *: csikó, ló csikaja; váll* (humerus).

جيلاى *dsilej : -ként, -képen* (oszm. *gibi).*

جيلاو *dsileü (dsilev) : fék, ló féke.*

جيلدام *dsildem : gyors, hamar.*

جيلى *dsili : vaskarika,* melyet hadjáratból kikerült foglyoknak nyakukba akasztanak.

---

[1]) Olv. *csirik.* B.

[2]) Olv. *dsiri.* B.

چله *c s i l e* : a mit az íj közepére tekernek, hol a nyil hegye megyen át.

چنْكه *c s i n g e* : egy csagataji helység neve.

چينادى *c s ï n a d ï (c s ï n e d i) : vélekedék, hive.*

چينام‌لاى *c s ï n a m l a j : vélekedném, gondolnék.*

چينداوُل *c s ï n d a v u l : hadsereg utócsapatjából való.*

چيورتكا *c s i v ü r t k e : sáska.*

جيغ *d s ï g : siránkozás, rívogatás.*

Ds (cs) mazmûme, azaz dso, dsu, dsö, dsü, cso, csu, csö, csü-vel kezdődő szók:

چوپْروشوبْ *c s u p r u s u b : egymás után sorban menni* (tkp. *menvén).*

چوپوشتى *c s u p u s t ï (c s o -) : csipás vala szeme.*

چوپ *c s ö p : egyenes; illő, való, igaz.*

چوپْچوقْ *c s u p c s u k (c s o -)*: egy madár, melyet *bakana dsâdu*-nak neveznek; meg : *veréb.*

چوبولْغانْ *c s u b u l g a n (c s o -)* : valami, *a minek vége eldarabolva s átlyukasztva van;* arról is mondatik, hogy *egy kötél van körülcsavarva v. tekerve.*

جوجوكْ *d s ü d s ü k* (a. *k*) : *édes.*

چوچوركانْماكْ *c s ö c s ü r g e n m e k (c s ü -)* (p. *g*, a. *k*): oly *reményről* mondatik, mely *meg nem állhat*, mely *bizonytalan.*

چوچونْ **c s o c s u n : útból érkezett, jövevény, utas.*

چوركوكْ *c s ü r g ü k* (p. *g*, a. *k*) : a tüz *lánggal való égése.*

چوركابانْ *c s ü r g e b e n : égvén.*

چوكور *csükür* (*csö-*) : (a. *k*) : *tövis.*

چورتكه و چورتكا *csürtke* : *sáska.*

چورپه *csörpe* (*csü*) : *disznó apraja, malacz, süldő.* A Muhâkemet-ül-lugetejn szerint a hímdisznót *kaban*-nak, a nöstényt *megedsin*-nek s a malaczot *csörpe*-nek nevezik.

جورگه *csürge* (a. *ds*) : a réczének egy neme.

چوشكوردى *csüskürdi* : *prüszöge.*

چوشكورماكيدين *csüskürmegidin* : *prüszögéséből, -gése miatt.*

جوغ *csog* : *izzó parázs.*

چوق *csok* : *veréssel lyukat, gödröt törni.*

چوقونك *csokung* (p. *g*) : *verjetek gödröt*, parancsolólag.

چوقماق *csokmak* : *összegyűlni.*

چوقاردين *csokardïn* : *összegyűlésből, -lés miatt.*

چوقوغاج *csokugads* : *összegyűlvén.*

چوقتى *csoktï* : *gödröt vere*, meg : *összegyűle.*

چووك *csüvük* (*csö-*) : néminemű madár.

چوكى *csöki* (*csü-*) (a. *k*): Khoraszânban *csöki mirzâ* a királyfinak czíme.

جولگه *dsülge* (p. *g*) (*csö-*) : *hegy tövén való rét* vagy *sikság.*

چول *dsül* (im.) : *földmivelés nélkül való, puszta mező.*

جولدو **dsuldu* : *ajándék, díj*, melylyel a harczban kitűnt bátor s ügyes embert jutalmazzák.

چولبان *csolban* : *„fehér csillag“*, mely közel reggelhez az égen mutatkozik (előkel).

جُوم *d s ü m : mind, egész.*

چوم *c s o m (c s u m) : merülj vízbe*, parancsolólag.

چُومْغاىْ *c s o m g a j (c s u -) : vízbe merül* és *merülne.*

چُومْغالى *c s o m g a l ï (c s u -) : vízbe merülés végett; mióta vízbe merül.*

چُومُورْدى *c s o m u r d ï (c s u -) : vízbe meríteni, sülyeszteni.*

جُنْك *d s ü n k* (a. *k*) *: bárkahajó, bárka.*

چُونْغَزْ *c s u n g a z (c s o -) : hadsereg balszárnya.*

جُوانَه *d s ü v a n e : galambfia.*

H (ح) mazmûme, azaz ho, hu, hö, hü-vel kezdődő szók:

حُوچَكْ *h ö c s e k (h ü -) : mese, mondóka.*

Kh (خ) meftûhe, azaz kha-val kezdődő szók:

خَوبْلَا **k h a u b l a : kova, tüzütő.*

خَوْ *k h a v (k h a u) : tapló.*

خَادَه *k h a d a : hajóbeli evezőlapát.*

خلج *k h a l a k h :* egy néptörzs.

D meftûhe, azaz da, de-vel kezdődő szók:

داغى *d a g ï : is, még* (oszm. *dakhï, daha*).

دَپْقُورْ *d a p k u r : hadrend, sor.*

دپنكو *depengü : kengyel.*

داريبان *darïban : történvén, elöadván magát*

داريب *darïb :* ugyanaz.

داروغه *daruga : éjjeli örök kapitánya.*

ددك *dedek* (a. *k*) : *szolgáló leány.*

دكلا *degle* (p. *g*) : *felsö ujjas kaftan.*

تَكْلَا *tekle* (a. *k*) : ugyanaz.

دَكْ *dek :* a. m. *dik : gyanánt, -ként.*

دوّاج *devads* (testîdes *v*) : néminő *felsö ruha, köpenyeg;* perzsában a. m. *éjjeli sátor,* meg : *takaró.* Így is fordúl elő : *düvads,* testîd nélkül, mely az arab-perzsában és törökben közösen van meg.

دَادُلْغَا و دَادُلْغَانْ *dadulgan, dadulga,* meg :

دَالْغَا *dalga : jól lakottság*-ról (satietas) mondatik.

D mekszûre, azaz dï, di-vel kezdődő szók:

دِيبَانْ *diben : mondván* (oszm. *dejüben, dejüb).*

دِى آلْمَانْ *di-alman : nem mondhatok.*

دِى آلْغَايْمُو *di-algajmu : mondhat-e?*

دِيبْ *dib : mondván* (oszm. *dejüb).*

دِيبْ اِيرْدِينْك *dib-irding* (p. *g*) : *mondottál vala.*

دِيبْ اِيدِينْك *dib-iding :* ugyanaz.

دِيپْسَابْ *dipszeb : taposván, ugrálván.*

دِيپْسَارْ *dipszer : tapos, tipor.*

دِيْدُورْلَارْ *dij-durlar : mondanak* (most, vagy mondásban vannak, oszm. *dejorlar).*

دِيرْگَا *dirge* (p. *g*) : *mondás végett, mondásra.*

دِيرْنِي *dirni : a mondást.*

دِيرْمِينْ *dirmin : mondok.*

دِييِشْكَايْ *dijisgej :* (p. *g*) : *egymás közt mondunk* v. *fogunk mondani; egymásközt mondanék* (mintegy : *mondakoznám).*

دِي سُوزْ *di szöz : mondj szót, szólj.*

دِيكَايْ *digej* (p. *g*) : *mondana, mondjon; mondanék.*

دِيكِينْ *degin* [1]) : (p. *g*): véghatárt jelent = *-ig,* p. o. *fülanga digin* = oszm. *fülana degin :* valamely tárgy-*ig.*

دِيكِينْچَا *dikindse* (a. *k*) : *míg mond.*

دِيكَانْچَا , دِيكُونْچَا *digendse, digündse* (p. *g*) : ugyanaz.

دِيكُوچِي *digüdsi : mondó.*

دِيكَاچْ *digeds : mondván, mihelyt mond* v. *monda.*

دِيكَانِيمْدَا *digenimde : mondtomban, mondtomkor.*

دِيلْكُوسِي *dijilgüszi : kell hogy mondassék.*

دِيكُومْدُورْ *digüm-dur : mondanom kell.*

دِيكَايْلَارْ *digejler* : *mondanának, mondjanak.*

---

[1]) Olv. *digin.* B.

دِكَاىْسِينْ *digejszin : mondanál, mondjál.*

دِيكَالِي *digeli : mióta mond; mondás végett.*

دِيكُونْكْ *digüng* (p. *g, g*) : *mondasz; mondanod kell.*

دِيكِيلَاىْ *dikilej* (a. *k*) : *a mi ültettetett.*

دِيكْ *dik* (a. *k*) : *-ként, gyanánt.*

دِيكْ *dik* (a. *k*) : még egy másik szóval használtatik, p. o. *szor-dikler* = oszm. *szorszunlar* (kérdezzenek) *gör-dikler* = oszm. *görszünler* (lássanak).

دِيلِي *dili : mondjunk.*

دِيمَانْ *dimen : nem mondok.*

دِيمَالِي *dimeli : ne mondjunk.*

دِيمَانْكْ *dimeng* (p. *g*) : *ne mondjatok.*

دِيِي *diji : mondanék, mondjak.*

دِيِين *dijin :* ugyanaz.

دِينْ *din :* ugyanaz.

دِينْ *dïn, din :* p. o. *fülan-dïn* = oszm. *fülandan* valaki*től* valami*től* (oszm. *dan, den* = *tól, től; ból, böl* stb.):

دِيِيلْكَانْ *dijilgen : a mi mondatik* v. *mondatott.*

دِيِيَالِي *dijeli : mondjunk.*

دِىْ *dij : mondanék, mondjak.*

D mazmûme, azaz do, du, dö, dü-vel kezdődő szók :

دوپدورون *dopdurun:* a láb hangjáról, *topogás*-ról mondatik; meg : a szív *dobogásáról*.

دپقو *dopku (du-)* : azon fa (deszkapadlózat), melyen a dsellâlï szerzetesek lépnek (tánczolnak).

دورلوق *durluk: gyöngyös.*

دوكولدمامك *döküldemek* (a. *k*, *k*) : *szív dobogásának* hangja.

دلانه *dülene* : másképen *aluds*nak nevezett vadalma.

دلتو *dültü: hyaena.*

دولوغه *duluga: sisak.*

R meftûhe, azaz ra, re-vel kezdődő szók :

رجه *redse*, a perzsával közös szó : *építőmester zsinóra.*

رخ رخ *rakh rakh: darabonként, szeletenként.*

راب *rab, reb:* egy olyan szó, melynek magában nincs értelme; használtatik így : *tilbe-reb*, a. m. oszm. *delürüp*, bolond-*ozván*, *gende-reb*, büz-*ölvén* (büzlik), szag-*olván* (szaglik).

R mazmûme, azaz ro, ru, rö, rü-vel kezdődő szók:

رست *rüszt: erős, erősen tartó.*

روش *rus (ros): nyilvas.*

Z mekszûre, azaz zï, zi-vel kezdődő szók:

زيلى *zili:* néminemű *szőnyeg.*

Sz meftûhe, azaz sza, sze-vel kezdődő szók:

سپاغ *szapag: nyél,* valaminek a nyele.

سَاتْقُونْ آليبْ *szatkun alïb: megvevén* (oszm. *szatïn alïb).*

ساچيق و ساچيغ و ساچوق *szacsïk, szacsïg, szacsuk:* lakodalomnál *szóratni szokott kis ajándékok* (oszm. *szacsï).*

ساچقونك *szacskung: szórnod kell.*

ساچراب *szacsrab: ugorván.*

سَارْت *szart:* a városi perzsa ember, ki törökül épen nem tud [1]).

سارى *szarï: oldal, rész, fel-é* (ar. *taraf).*

سَارْغَارْدى *szargardï: sárgúla.*

ساريغ و ساريق *szarig, szarïk: sárga, sárig* (p. o. sárig virág).

سَاريغْ آغْريقْ *szarïg agrïk: sárgakórság, sárkór* (ar. *jarkân).*

سَرْقُودْ *szerkud:* a *bor*-ról mondatik [2]).

سراغ *szerag,* perzsával közös szó: *hír, tudósítás.*

سَاسِيغ *szaszïg: rossz szag.*

سَرَاغُج *szeraguds: szalag,* melyet az asszonyok fejükre kötnek.

سَرْكَاكْ *szergeg* (p. *g, g*): *könnyű álom,* melyből az ember hamar felébred, *szundikálás.*

---

[1]) Meg kell jegyezni, hogy a falusi perzsák több mint két harmada csagataj-török nyelvvel él. V.

[2]) A kéziratban így van: a bor minőségéről mondják. Tehát nem kell egyenesen a borra érteni. B.

ساغينيب *s z a g ï n ï b : vélvén, gyanítván.*

ساغينغاج *s z a g ï n g a d s : vélvén, mihelyt vél* v. *vélt.*

ساغينغای‌سيز *s z a g ï n g a j s z ï z : vélnétek, gyanítnátok.*

ساغينما *s z a g ï n m a : ne vélj, ne gyaníts.*

ساغنج *s z a g ï n d s : vélemény, gyanítás.*

ساغينورغه *s z a g ï n u r g a : vélésnek, vélésre, gyanításnak, gyanításra.*

ساغين *s z a g ï n :* A Muh.-lug. szerint három értelme van : 1) *vélni ;* 2) *fejös juh ;* 3) *szerelemtöl való részegség és betegség.*

ساغليغ *s z a g l ï g : a mi fejetik, fejös.*

سَقاق *s z a k a k : a mi áll és nyak között van.*

سَاغِيزْغَانْ *s z a g ï z g a n : szarka.*

سَالُورْدِينْ *s z a l u r d ï n : rázkodásból, ringatásból; küldésből.*

سَالْمَقْ *s z a l m a k : rázkodni, ringatni, küldeni ; a szívdobogás*ról is mondatik.

سَالْقُوجى *s z a l k u d s ï : vető, rázó ; küldő, eresztő.*

سَالْقُونْك *s z a l k u n g* (p. *g*) *: küldened, vetned kell.*

سَالِينْغَاجْ *s z a l ï n g a d s : mihelyt elereszt, elbocsájt,* v. *eleresztett, elbocsájtott.*

سَالْمَقْ *s z a l m a k : tehetetlenség, gyengeség.*

سَالْقَادى *s z a l k a d ï : külde.*

سال *s z a l :* valami a mivel a vízen átkelnek.

سالنجك و سالكنجك *s z e l e n d s e k , s z e l k e n d s e k :* pántlikával *nyakba akasztott taliszman.*

سَالْقينْ *s z a l k ï n : hideg szél ,* mely meleg napokban fú ; szél, mely a vetésekbe ütvén, azokat hullámzásba hozza

سَلْجه *s z e l d s e:* valamely *féreg,* mely az állatok vékonyába ragaszkodik.

سَنِينْ *s z e n i n : lándsa.*

سَانَاغْلِيقْ *s z a n a g l ï k : figyelmesség, őrizkedés, kimélve való bánás, óvakodás.*

سَانَابْ *s z a n a b : őrizkedvén.*

سَانْجِقَایْ *s z a n d s k a j : átszúr.*

سَانْ *s z a n : szám.*

سَانَامَانْ *s z a n a m a n : nem veszek számra, nem számí-* [*tok.*

سَانَاغَانْلَارْ *s z a n a g a n l a r : számítók.*

سَانَارْ *s z a n a r : számít.*

سَاناب *s z a n a b : számítván.*

سَانَایْ *s z a n a j : számítanék, számítsak.*

سَانَاغْلِيقْ *s z a n a g l ï k : kinek gondolni vélni kell, ki gondolni fog; gondolnivaló.*

سَوْغَاتْ *s z a u g a t : ajándék.*

سَاوُرْغَایْ *s z a v u r g a j : díszruhát és ajándékot ád; megajándékoz;* arról is mondják, ha a padisâh részéről valakinek egy föld adatik.

سَيْغُو *s z a j g u :* selyemnek egy neme; *fehér színű.*

سيپْاغُوجی *s z a j p a g u d s ï : elszélesztő.*

سَايپْادی *s z a j p a d ï : elszéleszte.*

سایاب *s z a j a b : számítván.*

سَايْغَهآلْغَانْجَا *s z a j g a - a l g a n d s a : míg számíthat, míg számítani tud.*

سَايْلَانيبْ *s z a j l a n ï b : számíttatván.*

سَايْغَالُور *s z a j g a l u r : számíttatik s elköltetik.*

سَايْغَالْغُودِيكْ *s z a j g a l g u - d i k* (a. *k*) : *a mint számíttatik s elköltetik; számíttatnia kell.*

سَايْغَالْدِى *s z a j g a l d ï : számíttaték.*

سايغاليب *s z a j g a l ï b : számíttatván.*

سَايْغَانَه *s z a j g a n a : számítandó s elköltendő.*

سَايْغَامَاقْ *s z a j g a m a k : elkölteni.*

ساى *s z a j : számíts*, parancsolólag; meg olyan *völgy, hol télen víz foly,* nyáron pedig nem foly.

سَاىْ *s z a j :* csak még egy másik szóval együtt használva, van értelme, p. o. *algan-szaj* = oszm. *aldïkcsa*, *szorgan-szaj* = oszm. *szordukcsa.*

Sz mekszûre, azaz szï, szi-vel kezdődő szók:

سِيپْقَارْدِى *s z ï p k a r d ï : hörpölve ivék, szippanta.*

سِيپْقَارُوبْ *s z ï p k a r u b : hörpölvén.*

سيپتى *s z ï p t ï : csepege* víz vagy valami esőféle.

سِيپَارْغَه *s z ï p a r g a : cseppegni; szórni.*

سِيپَامَاقْ *s z i p a m a k :* ugyanaz.

سيرْكَاكْ *s z i r g e k* (p. *g*, a, *k*) : *álomból való fölébredés.*

سيرْمَادى *s ï r m a d ï (s z i r m e d i) : megkapa, elvőn.*

سِيرْمَادِيمْ *s z ï r m a d ï m :* ugyanaz, 1. személyről.

سِيرَادِى *s z ï r a d ï : énekölni* (tkp. *énekle*).

سِيزْدِى *s z ï z d ï : csiszola; íra.*

سِيزْسَا *s z ï z s z a : ha csiszol; ha ír.*

سِيزْمَاقْ اُوچُونْ *s z ï z m a k u c s u n : csiszolás végett.*

سيزدى *s z i z d i : gyaníta, sejdíte* [1]) (oszm. *szezdi).*

سِيزِيبْ اِيرْدِى *s z i z i b i r d i : sejdített vala.*

سِيزِيبْ *s z ï z ï b : szivárogván, szűrődvén.*

سِيزْغُورُوبْ *s z ï z g u r u b : szivárogtatván, szűrvén; olvasztván, olvasztva tisztítván.*

سِيزْكَانْدِى *s z i z g e n d i* (p. *g*) : álomból *fölébrede, fölserkene.*

سِيغُورْدِى *s z ï g u r d ï : fölkarczola.*

سِيغُورْغَاىْ *s z ï g u r g a j : fölkarczolna, -oljon.*

سيغْنَاقْ *s z ï g n a k :* az írásnak egy neme.

سيغْتَاتْتى *s z ï g t a t t ï : nagyon keservesen megsírata, sírásba hoza.*

سِيكْرِييِدِى *s z i g r i j i d i* (p. *g*) : *ugrála, szökdelle.*

سيكيز *s z i k i z* (a. *k*) : *nyolcz,* számnév.

سيلادى *s z ï l a d ï (s z i l e d i) : törülle, simogata.*

سيلاب *s z ï l a b : simogatván, pödörvén.*

سِينْكِيلْ و شينكلى *s z i n g i l, s i n g l i* (p. *g*) : *kisebbik leánytestvér, húg.*

سينْكَرَامَاكْ *s z i n g r e m e k* (p. *g*, a. *k*) : *titkosan keser-*

---

[1]) Hozzá tehetjük a török magyarázat szerint *(zann ejledi)* még ezt : *véle, vélekedék, azt hivé.* B.

vesen sírni, siránkozni. (Lásd a Muh.-lug.-beli helyet, fentebb a 19. lapon, *ingrendi* alatt.)

سينوقتوردى *s z ï n u k t u r d ï* : *összetöre, széttöre.*

سينغان *s ï n g a n* : *összetörödő, összetörődött.*

سيناليب *s z ï n a l ï b* : *megpróbáltatván.*

سين *s z i n* : *te,* megszólítólag (oszm. *szen*).

سيورغان *s z ï j u r g a n* : valamin *átvonatván.*

سيورغادى *s z ï j u r g a d ï* : *jól tarta, díszruhát és ajándékot ada.*

سيورغال *s z ï r j u r g a l* : ugyanaz (t. i. *jóltartás*).

سيوار *s z i v e r* : *szeret* (oszm. *szever*); meg : *s z ï v a r* : valami festékkel behúz, *megken* (oszm. *szïvar*, a *szïvmak* ige).

سيوكلوك *s z i v g ü l ü k* : *szeretetes, szeretnivaló.*

سيوكان *s z i v g e n* : *szerető.*

سيوكانيم *s z i v g e n i m* : (az én) *szerettem.*

سيوك *s z i v ü k* : *szeretet.*

سيونجى *s z i v ü n d s i* : *jó, örvendetes hír vivője* v. *hozója.*

Sz mazmûme, azaz szo, szu, szö, szü-vel kezdődő szók:

سوت *s z ü t* : *téj.*

سودراسه *s z ü d r e s z e* : *ha üz, ha hajt.*

سودرالدى *s z ü d r e l d i* : *üzeték, hajtaték.*

سودرادى *s z ü d r e d i* : *üze, hajta.*

سودرایی *szüdreji : üzzünk.*

سُودْرَاب *szüdreb : üzvén.*

سُورْکَانیبْ *szürgenib* (p. *g*) : *húzódván, dörzsölődvén.*

سُورْتَاریم *szürterim* : (az én) *üztem.*

سُورْتَا آلْسَامْ *szürte-alszam : ha üzhetek, üzni tudok.*

سُورُوكْ *szürük : csorda.*

سُورْكُومْ *szürgüm* : (p. *g*) : *üznöm kell.*

سُورْدیكْلَارْ *szür-dikler : üzzenek;* megint *szor-dikler : kérdezzenek.*

سُورْقُوتْ *szorkut (szu-) : korty.*

سُورَانْ و سُورُونْ *szüren, szürün* : két ellenséges hadseregnek *nagy lármával egymásra ütése.*

سُورْمَاغینْ بُولْسَه *szormagïn bolsza* : a. m. oszm. *szormadïn olsza (szormak : kérdezni).*

سُورُوقْ *szuruk : karó, rúd, pózna;* meg *sátor oszlopa* is.

سُورْغُوجی *szorgudsï : kérdö, kérdezö.*

سُورَاقْ *szorag : kérdezni való hely.*

سُورُوغْ كُونی *szorug güni : föltámadás napja* (mintegy : kérdés napja).

سُوراغْ *szorag (szu-) : hír, tudósítás.*

سُوزْلَاشْتی *szözlesti : szóla, szólakozék, beszélgete.*

سُوزْلَاتْكَالی *szözletkeli : megszólaltatásra.*

سُوزْلَا *szözle : szólj,* parancsolólag.

سُوزَاوُلْ **szuzavul* : azon ember, ki hadsereg elindú-

lásakor arra vigyáz, hogy senki a városban ne maradjon; egyszersmind ha hátra marad valaki a seregből, megint ahhoz juttatja.

سوزكوج *s z ö z g ü d s (s z ü -) : szürö, szürü.*

سوساب *s z u s z a b : szomjuhozván.*

سوستاتماق *s z u s z t a t m a k* [1]) : *elfáradni, elgyengülni, lankadni.*

سوستاييب *s z u s z t a j ï b : ellankadván.*

سوستادى *s z u s z t a d ï : ellankada.*

سوستايماغينك *s z u s z t a j m a g ï n g : ellankadásod.*

سوغوردى *s z o g u r d ï (s z u -) : kimenete, kihúza.*

سوغوروrغه *s z o g u r u r g a : kihúzásra.*

سوغات *s z o g a t (s z u-) : díszruhát és ajándékot adni.*

سوقات *s z o k a t (s z u -)* : ugyanaz.

سوقور *s z o k u r : sovár, fukar, éhszemü (acs gözlü)*; így használják : *szokur gözlü : sovárszemü.*

سوقسور *s z o k s z u r* : a réczének egy neme.

سوكتى *s z ö k t i* (a. *k*) : valami egészet darabokra, *részekre oszta* v. *olda; s z ö g d i* (p. *g*) : *szida.*

سوكونج *s z ö g ü n d s* (p. *g*) : *szidás.*

سوكسوك *s z ö k s z ü k (s z ü -)*, (a. *k*, *k*) : tavaszkor kisarjadzó *fü, mely nyáron elhervad s megszárad.*

سول *s z o l : bal, baloldal.*

سولاكاى *s z ü l e g e j* : szájból kifolyó *nyál.*

سولدوز **s z u l d u z* : egy csagataji néptörzs.

[1]) *Szusztajmak?* B.

سُولُوقْ *s z u l u k* : tkp. *vizes edény*, azután *víztartó medencze.*

سُولَابْ *s z u l a b : megvizezvén, öntözvén.*

سُونْكْ *s z o n g : vég, utó; azután.*

سُونْكِيجا *s z o n g ï d s a : utána.*

سُونْغِى اويْقُو *s z o n g ï u j k u : halál* (tkp. *utolsó álom, végálom).*

سُونْكَاكْ *s z o n g a k* [1]) (p. *g*, a. *k*) : *csont.*

سُونكاىْ *s z ö n g e j* (p. *g*) : *elalunnék*, *eloltódnék* p. o. gyertya vagy tüz.

سُونْغَارْ *s z o n g a r* : madár, melyet oszm. *szongur*-nak neveznek, *kerecsen.*

سُونْدِى *s z o n d ï : hosszában nyúlék, fekûvék.*

سُونُغَانْ *s z o n g a n : kinyúló, nyújtó.*

سُونَه *s z o n a* : a réczének egy neme.

سُوورْدِى *s z o v u r d ï : levetkezék.*

سُويُورْغَالِى *s z u j u r g a l ï : pénz és ajándékadás végett; jól-tartás végett.*

سُويُورْغَارْ *s z u j u r g a r : jól tart, szivesen lát.*

S meftûhe, azaz sa, se-vel kezdődő szók :

شَفْلَا شَفْلَه *s e f l e : szájjal csattanni.*

---

[1]) Olv. *szöngek*. B.

S mekszure, azaz sï, si-vel kezdődő szók:

شيپال *sïpal* (p. *g*) : egy hösnek a neve; meg : *hös,* [*bátor.*

شيباق *sïbak* (a. *b*) : *a ház födelének kiálló része; fadg;* néminő fü.

شيدورغو *sïdurgu* : egy neme a sásnak.

شيزداغ *sïzdag* : *nyereg alá tett csótár; felsö, bö ujju kaftan,* melyet a csagataji nép visel.

شيرالغه *sïralga* : az ember *dereka fölött való teste;* vadászaton használják a szót elejtett vadakról is, a deréktól fejig való testet jelölvén meg vele.

شيش *sis* : *törülj, húzz vonalt, csiszolj,* parancsolólag.

شيغاول *sïgavul* : *vendéglös, fogadós.*

شيماليب *sïmalïb* : *fölgyürvén, fölgyürekezvén.*

S mazmûme, azaz so, su, sö, sü-vel kezdődő szók:

شوری **surï* : *salpétrom.*

شودرون **sudrun* : *szökövíz;* a perzsában a. m. *éjjeli harmat* is.

T (ط) meftuhe, azaz ta-val kezdődő szók:

طغای *tagaj* : *nagy bátya,* azaz, az anyának bátyja.

T (ط) mazmûme, azaz to, tu-val kezdődő szók:

طولْغا *tolga:* parancsolólag: *jártass körül, forogtass.*

طوىْ *toj: lakoma, tor.*

G (غ) meftûhe, azaz ga-val kezdődő szók:

غان *gan:* még egy másik szóval használtatik, p. o. *bolma-gan* = oszm. *olma-jan,* nem lévő; *kalma-gan* = oszm. *kalma-jan,* nem maradó.

غان *gan: úr, háziúr, házigazda.*

غجزجى و غزرجى *gadsazdsï, gazardsï (ge-): kalaúz, vezető.*

غرواش *garvas:* azon hely, hol a takácsok vászont szőnek; *szövőszék.*

غرو *garau (garav): sás* (a. m. *karagu).*

غه *ga:* még egy másik szóval használtatik, p. o. *fülan-ga* = oszm. *fülan-a,* valaki-*nek.*

G mekszûre, azaz gï-vel kezdődő szók:

غنچى و غونچى *gïncsï, guncsï* (p. *cs*): azon lovaknak, melyek csótárjukat szokták rágni, nyakuk alá egy darab fát kötnek, hogy hozzá ne érhessenek a csótárt rágni; ezt a fát *gïncsï*-nek nevezik; szintén egy fadarab, melyet a kutyának nyakába kötnek, hogy kötelét szét ne harapja, s el ne mehessen.

غينكيشيب *gïngïsïb:* (a kutya) *ordítva szaladván.*

غنه *gine* és *gene*[1]) : kicsinyitő szócska, p. o. *jakhsï-gine : jócska ; hïldsre-gine : szobácska.*

G mazmûme, azaz go, gu-val kezdődő szók :

غول *gol :* egy hadseregbeli *rend, katona-sor, csapat.*

F meftûhe, azaz fa, fe-vel kezdődő szók :

فرياديدين *ferjadïdïn :* (oszm. *ferjadïndan) jaj-gatásától.*

فَلْفُسْ *felfüsz : gyenge, rest.*

F mekszûre, azaz fï, fi-vel kezdődő szók :

فرّست *firreszt :* valamely ellövetett tárgynak röp-tiben való hangja, *surrogása.*

F mazmûme, azaz fo, fu, fö, fü-vel kez-dődő szók :

فُلّه *fülle* (tesdîdes *l*) : *enyv, enyü.*

فُلَانْني *fülannï :* oszm. *fülanï.*

فُلَانْليق *fülanlïk* = oszm. *fülanlï.*

فُلَانْغه *fülanga* = oszm. *fülana.*

فُلَانْقه *fülanka* v. فُلَانْكا *fülanga* (p. *g*) : *példa.*

---

[1]) Csak *gïna (gine).* B.

فُلَانْبيرْلَا *fülan birle* = oszm. *fülan-ile.*

فُلَانْدَا *fülanda* = *fülanda.* (*Fülan* arab szó, egy *néminemü, valaki, valami* jelentésével.)

فرقتيدين *firkatïdïn : csapatjától, falkájától.*

K (ق) **meftûhe, azaz ka-val kezdődő szók:**

قاآن *kaan*, a perzsával közös szó : *khan*, *khakan* (fejedelem, császár).

قبان *kaban : hím disznó, kan.* (Lásd *csörpe* alatt a 59. lapon a Muh.-lug.-beli helyet, mely itt ismételtetik.)

قَاپَاقَاْلغَانْ *kapakalgan* : a mi *körülvétetett, beburkoltatott, őriztetett.*

قَاپْسَاميش *kapszamïs :* hasonló jelentésű.

قَاپْغَامَقْ *kapgamak : bezárni, betenni* (ajtót), *bedugaszolni.*

قاپتان *kaptan : ruha, kaftan.*

قَاپُوزاغ *kapuzak* : (fa-) *héj, bőr, kupak.*

قاتيق , قاتيغ *katïg, katïk : erős, kemény* [1]).

قاتيب *katïb : erős, keménynyé lévén.*

قَاتْقَانْ *katkan : erős, kemény* (lévő).

قَاتْلَا *katla : ujra,* azaz *még egyszer.*

قاجير *kadsïr :* a (mesés) *kerkesz* madár.

قاچقوسی *kacskuszï : elfutnia kell.*

قَادَادی *kadadï : alámeríte ; bedöfe.*

قَادَاليبْ *kadalïb : alámerülvén ; bedöfetvén.*

---

[1]) Meg kell jegyezni, hogy *kat* és *kasz* = kő, *kaja* pedig sziklát jelent. V.

قَرَاغْ *k a r a g :* embernek *szemgolyója, szem.*

قَرَالي *k a r a l ï : nézése, tekintete.*

قراق *k a r a k ,* l. *karag.*

قَارِی و قَارُو *k a r ï , k a r u : kar* (oszm. *kol*).

قَرَاغْ *k a r a g : fekete.*

قَرَاقْ *k a r a k : rablás, megprédálás.*

قَارْغَادِی *k a r g a d ï : káromkodék, szidkozék.*

قَارْغَاغَانْسَاىْ *k a r g a g a n - s z a j : káromkodás közben,* káromkodás *folytában.*

قَارْغِيشْ *k a r g ï s : káromkodás.*

قَارْغَاشْ *k a r g a s : zajos veszekedés, viaskodás, harczo-[lás.*

قَارِی *k a r ï : öreg, koros.*

قَارِيبْ *k a r ï b : öregedvén, korosodván.*

قَارِی *k a r ï : arasz* (oszm. *karïs*).

قَارُو *k a r u : kártérítés, díj.*

قَارَانْكْغُو *k a r a n g g u* (p. *g*) *: sötét.*

قَارَالْغُودِين *k a r a l g u d ï n : megfeketedésből.*

قَرَالُوبْ *k a r a l u b : fekete* v. *feketévé lévén.*

قَاراغوسىدور *k a r a g u s z ï - d u r : feketévé kell lennie.*

قَارالغوسىدور *k a r a l g u s z ï - d u r ,* ugyanaz.

قَارْمَاشِيبْ *k a r m a s ï b : egybekeveredvén, veszekedvén.*

قَارَا بَاسْقَانْ *k a r a b a s z k a n : linkadás, boszorkány-nyomás.*

قَارْمَاقْ *karmak : keverni, zavarni.*

قَارْدِى *kardï : kevere.*

قَارْمَايْغِيلْ *karmajgïl : ne keverj.*

قَارْچِيقَاىْ *karcsïkaj* : egy solyomfaj.

قَزَاقْ *kazak : önkénytes, család és ház nélkül való.*

قَاشْقَاقَانْ *kaskakan : száradván, száradó.*

قَاشِىدَا *kasïda : oldalán, mellett, -nál.*

قَاشِيبْ *kasïb : vakarván.*

قَاقْ *kak:* valami *megszáradt dolog.* Khoraszân és Szamarkandban a dinnyét szárítják, mint egyéb gyümölcsöt is, mit aztán megint vízzel föllágyítnak, midőn szükségük van [reá.

قَالَادِى *kaladï : egymásra raka, halmoza.*

قَالَاىْ دُورْمِينْ *kalaj-durmïn : egymásra raktam; egymásra rakok* (most).

قَالَاغَاىْ *kalagaj :* valamely *vörös szín.*

قَالْپَاغْ *kalpag : kalpak* a tatároknál, börsapka.

قَالِينْ *kalïn : sok.*

قَالْمَاغَاجْ *kalmagads : mihelyt nem marad* v. *marada.*

قَامُوقْ *kamuk : mind, egész, mindnyája.*

قَانْلِيغْ و قَانْلِيقْ *kanlïg, kanlïk : véres.*

قَانَابْ *kanab : vérezvén, vére indúlván.*

قَانَمَاغُونْكْ *kanamagung* (p. *g*) : *nem vérzel.*

قَاوْلَانْكْ *kavlang* (p. *g*) : *üzzetek, kergessetek.*

قَاوْلَارْ *kavlar : kerget.*

قَاوْلَابَانْ *kavlaban: kergetvén, üldözvén.*

قَاوْلَاىْ *kavlaj : kergetnék; kergessek.*

قَاوْغُونْجِى *kavgundsï : följelentő; üldöző, száguldozó had.*

قَاوْغُونْ *kavgun :* ugyanaz.

قَاوْلَامَاغْلِيغْ *kavlamaglïg : üldözés.*

قَاوُرْسُونْ *kavurszun: madártoll vége, tollszár,* melybe a festők a *kïl-kalem*-et (ecset, tkp. szőr-penna) teszik.

قَاوُرْمَاجْ *kavurmads : pörzsölt hús, pörzsölt búza* s egyébféle pörzsölt.

قاوچين و قاوچون *kaucsïn, kaucsun : szállóhely, vendégfogadó* (oszm. *konak).*

قايو *kaju : bú, szomorúság (kajgu).*

قَايْغُولُوقْ *kajguluk : bús, szomorú.*

قَايُو و قَاىْبِيرْ *kaju, kaj-bir: a ki, melyik.*

قَاىْ *kaj : hóval való eső.*

قَايْدِينْ *kajdïn : honnét, honnan.*

قاى سارى *kaj szarï : merre, mely oldal felé.*

قَايْتَارْمَقْ *kajtarmak : forgatni, fordítani.*

قَايْتَارُو *kajtaru : forgass, fordíts,* parancsolólag.

قَايْتِمَايِيبْ *kajtïmajïb : nem fordúlván.*

قَايْتِمَاسُونْ *kajtïmaszun : ne fordúljon.*

قَايْتَارُورْدَا *kajtarurda : forgattában.*

قَايْتَارْدِى *kajtardï : forgata, fordíta.*

قايتالى و قايتغالى *kajtalï, kajtgalï : mióta fordúl; fordúlás végett.*

قايْتارى *kajtarï : fordúlása, az ő fordúlta.*

قايَالْمَقْ *kajalmak :* szintén *fordúlni.*

قايْتِيبْ *kajtïb : fordúlván.*

قايْتارُورْ و قايتانور *kajtarur, kajtanur : forgat.*

قايْتاراىْ *kajtaraj : forgatnék.*

قايْتالْدُونْكْ *kajtaldung* (p. *g*) *: elháríttatál, fordíttatál.*

قايْرِيلُورْ *kajrïlur : hátba sebesíttetik.*

قايْغُورْمَاسْ *kajgurmasz : nem bán* valamit, *nem gondol* valamivel.

قايُوقْ و قايِيقْ *kajuk, kajïk : sajka, hajó.*

قايْغالْدُورُوقْ *kajgalduruk : megczinezett* valami.

K mekszûre, azaz **kï**-vel kezdődő szók:

قِيجيشور *kïdsïsur : viszket.*

قِيجِيشْسَا *kïdsïs-sza : ha viszket.*

قِيچقرِيب *kïcskïrïb : (csavarván), esztergályozván.*

قِيرَاوْ *kïrav (kïrau) : dér*, mely éjjel a levegőből esik le.

قِرَاق *kïrag : szél* (margo).

قِرَاغْ *kïrag :* ugyanaz.

قزيق *k ï z ï k :* a mi *meghevült, megtüzesedett.*

قزشتي *k ï z ï s t ï : megheviile, tüzes, meleg lön.*

قزغان *k ï z g a n : hö, meleg levö.*

قزيتتي *k ï z ï t t ï : hevíte, melegíte.*

قيسقه *k ï s z k a : kurta.*

قيسقاردي *k ï s z k a r d ï : kurtíta.*

قغرات و قغات *k ï g r a t, k ï g a t :* két csagataji néptörzs.

قيلغوجي *k ï l g u d s ï : a tevö.*

قيليق *k ï l ï k : tett, tét.*

قيلغونك *k ï l g u n g : tevél* (sic!) [1]*; tenned kell.*

قيلغولي *k ï l g u l ï : tennivaló; tevö, a ki tartozik tenni.*

قيلا آلمان *k ï l a - a l m a n : nem tehetek.*

قيلغاج *k ï l g a d s : tevén, mihelyt teszen* v. *tön.*

قيلماغان بولسانك و قيلماغين بولسانك *k ï l m a g a n b o l s z a n g, k ï l m a g ï n b o l s z a n g : ha nem teszesz* (szó szerint : ha nem tevö leszesz).

قيلا آلماسينكدين *k ï l a - a l m a s z ï n g d ï n :* (a te) *nem tehettedből, nem tehetésedből.*

قيلغوميزدور *k ï l g u m ï z - d u r : tennünk kell.*

قيلالي *k ï l a l ï : mióta teszen; tegyünk.*

قيلمالي *k ï l m a l ï : nem tevén; nem tennék.*

---

[1]) E jelentésre így kellene : *küldung.* B.

قیلغوم *kïlgum : tennem kell.*

قیلغونك *kïlgung : tenned kell.*

قیلماغوسی *kïlmaguszï : kell hogy ne tegyen.*

قیلغالی *kïlgalï : mióta teszen; tevés végett, tevésre.*

قیلیلور *kïlïlur : tétetik*(oszm. *kïlïnïr).*

قیلاو *kïlav (kïlau) : tennivaló; életrevaló, elszánt és bátor ember;* — átvitelesen, a kardnak *fölötte való élességé*ről.

قین *kïn : büntetés, gyötrés, kínoztatás, kín, baj és viszontagság.*

قینالغودیك *kajnalgu-dik*[1]*: baj, viszontagság, büntetés.*

قینالیب *kajnalïb*[1]*:* szintén *büntetés, fáradozás* értelmében (tkp. *ub, ïb*-féle igealakban).

قینه *kïna :* kicsinyítést fejez ki, de magában nincs értelme, ha nincs még egy másik szóval.

K mazmûme, azaz ko, ku-val kezdődő szók:

قویغه *kujga (ko-) :* kútból vizet merítő *veder.*

قوپتی *koptï : helyéből fölkele, fölálla.*

قوپغای *kopgaj : helyéből fölkelne* v. *fölkeljen.*

قوپماق *kopmak :* valamit *magasra fölemelni.*

---

[1]) Így kell a pontozás szerint olvasnunk. Azonban vagy tévedésből került ez a két szó a „*k* mekszûre" alá, vagy a pontozás hibás s így kell olvasnunk : *kïnalgu-dïk, kïnalïb.* Mind a két szónak a fordítás a török magyarázatot követve csak tőértelmét, nem alakbeli viszonyjelentését is adja. B.

قوپارينك *koparïng* (p. *g*) : *emeljetek.*

قوتور *kotur* : *beteg* kutyáról mondják.

قوتغار *kutgar* : *ments meg, szabadíts* (oszm. *kurtar*).

قوتول *kutul* : *szabadúlj, menekülj.*

قوتغارو *kutgaru* : *szabadíts, ments,* parancsolólag.

قوتولغابيز *kutulgabïz* : *szabadúlunk, menekülünk.*

قوتغولوب *kutgulub* : *szabadúlván.*

قوتلوغ و قوتلوق *kotlug, kotluk* (*ku-*) : *áldott,* [*szent.*

قوچقار *kocskar* (p. *cs*) : *kos.*

قوجاشلانغاج *kodsaslangads* : *egymással ölelkezni.*

قورغان *kurgan* : *vár, kastély.*

قورقوش *korkus* : *félelem.*

قورقونج *korkunds* : szintén *félelem.*

قوريا *kurja* : *száraz.*

قور *kur* : *pajtás, egyenlő társ;* arany vagy ezüst *öv.*

قورغاشون *kurgasun* : *ólom.*

قورچوق *kurcsuk* (*ko-*) : perzsa dervisek kecskebőrből hosszu szíjakat vágnak s azokkal körülkötik fejüket; ezen (fejrevalót) hívják így.

قورچالدى *korcsaldï* : (egyszerre) *magasra növekedék, fölhajta* (növéssel).

قورغال *korgal* : arról mondják, hogy valaminek két feje *egybejő.*

قورون *korun* : *őrizkedjél, óvd meg magadat,* parancso-[lólag.

قوروب *kurub* : *megszáradván.*

قُورُوشْتى *kurustï : megszárada.*

قُورُوغ و قُورُوقْ *kurug, kuruk : száraz.*

قُوزْغَالَانْ *kozgalan (ku-) : ijedség* értelmében (tkp. ki ijedségbe hozatik).

قُوزْغَادِى *kozgadï : ijeszte.*

قُوزْغَانُورْ *kozganur : megijed, megzavarodik.*

قُوزْغَابْ *kozgab : ijesztvén;* ha valamely gyülekezet együtt van s egyszerre fölkelve elszéledik, mondják, hogy *kozgaldï* (mintegy : *szétijede*).

قوش *kus : madár; kos :* társaságban *két tele pohár,* egy *pár* értelmében, mert egyes pohárról nem használják.

قُوشُولْدُورْغُوجى *kosuldurgudsi : egybecsatlakozó,* valakivel *társúl való.*

قوشانمه و قُوشُونْمه *kosanma, kosunma : csatlakozás, vele együttlét.*

قوش قوش *kos kos : együtt, párosan.*

قوشون *kosun : hadsor, csapat.*

قُوشُوقْ *kosuk :* az „orgustek" módjára énekeltető [ének.

قُوطَاقْ *kutak (ko-) : tengelicz* (madár).

قُولْمَقْ *kulmak (ko-) : bocsánatot kérni;* leányt feleségül *megkérve elvenni.*

قُولْ *kol :* hegy óldalán levő *emelkedés,* mely közvetlen a síksággal érintkezik; egyébként : *csatarend, hadsor (szárny)*; meg : *kéz.*

قُولْدَادِى *koldadï : kezét fogá, kezét tartá* valakinek, *segíte, véde.*

قُولْدَانْكِيزْ *koldangïz : fogjatok kezet, segítsetek.*

قُولْدَا *kolda : fogd kezemet.*

قولداديڭ *koldadïng : kezemet fogád, segítél.*

قولداش *koldas : barát és pajtás; segítő, védő.*

قولينبجان *kolïndsan (ku-)* : egy csagataji néptörzs neve.

قولتورماج *kolturmads : a kaftánon való kapocs.*

قونكاردى *kongardï* (p. *g*) : *kitépe.*

قونكاراى *kongaraj : én kitépnék.*

قونكرات *kungrat :* egy csagataji néptörzs.

قونك *kung (ko-) : holló.*

قوناغ *konag : szálláshely, fogadó.*

قوياش *kujas : nap* (sol).

قويون *kujun : forgószél, vihar.*

قويان *kujàn : a mell erei; nyúl* (lepus); *forgószél.*

قويى *koji*[1]) : *le, lefelé.*

قويى *kojï : juh* (oszm. *kojun).*

تويان *kojan*[1]) : szintén *le, lefelé.*

قوى *koj : hagyj.*

قوياى *kojaj : hagynék, hagyjak.*

قويالى *kojalï : hagyjunk.*

قويا بير *koja-bir : hagyj el, ereszsz* (oszm. *koj-vir*).

قويغين *kojgïn : hagyj, hagyj el.*

قويچى *kojcsï : juhász.*

---

[1]) Olv. *kujï; kujan.* B.

K (ك) meftûhe, azaz ke, ge-vel kezdődő szók:

کا *ge* [1]) (p. *g*): még egy másik szóval használtatik p. o. *nime-ge*, *kime-ge*; -*ge* = magy. -*nek*.

کاوُرْکا *kavurga* [2]) (a. *k*, p. *g*): *nagy dob*.

کازْ *gez* (p. *g*): *ék*, *ékszeg*; kis gyermekek *bölcsője*; *szék*, *kerevet*.

کَتَكْ *ketek* (a. *k*): *tyúkól*.

کَتْ *ket* (a. *k*): a perzsával közös szó: Hindusztânban *a király trónját* nevezik így; de egyéb *szék* és *trón*-féléket is.

کَتُونْ *ketün* (a. *k*): *pamut kelméből készült kaftan*.

کَچّه *kecscse* (a. *k*): a perzsával közös szó: egy *perzsa*, *ki a (török?) nyelvet nem tudja*.

کَدایینْ *gedajïn* (p. *g*) *szegényét*, *koldusát*.

کَدایینك *gedajïng*: a te *szegényed*, *koldusod*.

کدایی *gedajï*: *szegénye*, *koldusa*. (Perzsa szó: *geda*.)

کَزَكْ *kezek* (a. *k*, *k*): *rákfene* (betegség).

کَزْ *gez* (p. *k*): *tollatlan nyil*, *vessző*.

کَیکُولُوكْ *kejgülük* (a. *k*, p. *g*, a. *k*): *fölöltenivaló*, [*ruha*.

کَیْ *kej* (a. *k*): ragadozó madár, olyan mint a *fekete* [*sas*.

کَیْنْ *kejn* (a. *k*): *hát*, *sark* (azaz *hátul*, *utána való rész*).

کَیینْ *kejin*: *utána*, *hátulról*.

---

[1]) V. úr szerint még: *ga*.

[2]) Olv. *gevürge*. B.

كَيِنْجه *kejindse : utána, nyomában.*

كَيْمُور *kejmür* (a. *k*) : *födj be, takarj be, rejts.*

كَيْبُور *kejbür : lapos nyilvas.*

K (ك) mekszûre, azaz ki, gi *)-vel kezdődő szók:

كِيتْكُومْ *kitgüm* (a. *k*, p. *g*) : *mennem kell.*

كِيتَارْكَاىْ *kitergej* (a. *k*, p. *g*) : *elmenetne, elindítana; elvenne.*

كِيتْكُولُوكْ *kitgülük: elmenendö, kinek minek mennie kell.*

كيتيب *kitik : menvén, elmenvén.*

كِيتَارْكَا *kiterge* (a. *k*, p. *g*) : *menésre, menetel végett.*

كِيتُورْكَايْلَارْ *kitürgejler* (a. *k*, p. *g*) : *vinnének, hoznának.*

كِيتُورْ *kitür : vigy, hozz.*

كِيچْ قُورُونْ *kics kurun* (a. *k*, p. *cs*) : *este után késö idö.*

كيچيك *kicsik* (a. *k*, *k*) : *kicsi, kicsiny.*

كيچتى *kicsti* (a. *k*, p. *cs*) : a. m. oszm. *gecsdi*, valamennyi jelentésében : *elmúlék, mellette elmene, átkele* stb.

كيچكاىْ *kicskej* (a. *k*, *k*) : *elmúlnék.*

كِيچْكَا *gicsge* (p. *g*, *g*; p. *cs*) : *hátulsó nyak; hátul való rész.*

كرْياس *kirjasz* (a. *k*) : a perzsával közös szó : *ház küszöbe, pitvara.*

---

*) V. úr szerint még : *ke.*

كيرْكَالِي *kirgeli* (a. *k*, p. *g*) : *mióta bemegyen; bemenés végett.*

كيركوكا *kirgüge : míg bemegyen.*

كيركونك *kirgüng : bemenned kell.*

كِيريشْتِي *kiristi : együtt bemene, együtt vala;* de használtatik még más szóval is, p. o. *kïla-kiristi*, a. m. *ejlemege basladï*, hozzá kezde valami tevéshez, belcereszkedék.

كِيريشْكَايْ *kirisgej*, p. o. *tama kirisgej* = oszm. *tamlagha baslaja*, elkezdene cseppegni.

كِيرْدِيدِينْ *kirdidin* (a. *k*) : *újra, vissza, hátra.*

كيز *kiz* (a. *k*) : *nemez.*

كِيزْدِيكْ *kiz-dik*[1]) (a. *k*) : *sétáljon, tegyen útat;* meg: *sétálván.*

كِيسْ *kisz : vágj, mess* valamit, parancsolólag.

كِيسْكُولاَدِي[2]) *kiszküledi : metéle.*

كيسكالي *kiszkeli : vágás végett; mióta vág.*

كيسامُوز *kiszemüz : vágnánk, szabnánk*, p. o. ruhát.

كِيسَاك *kiszek* (a. *k*, *k*) : *tégla.*

كِيلْكَانْ *kilgen* (a. *k*, p. *g*) : *jövő.*

كِيلاَ آلْمَانْ *kile-alman : nem jöhetek.*

كِيلُويِي *kilüji : jövése, jövetele.*

كيل *kil : jöj.*

---

[1]) V. úr ezt *kezdik*-nek olvassa, valamint a *kiszmek* ige alakjait mind *e*-vel : *kesz* stb. B.

[2]) A' kéziratban ki van hagyva az س betü.

كيلادور *k i l e - d u r* : *jö* (most, = oszm. *gelijor)*.

كيلاتورغانين *k i l e - t u r g a n ï n* : (az ő) *jövőben voltát ; jövőjét* (azaz : azt, ki közülök jövőben van).

كيلميشين *k i l m i s i n* : *jöttünk* (tkp. *jöttem)*.

كيليب *k i l i b* : *jövén*.

كيليليب *k i l i l i b* = oszm. *gelinib*, jövetvén (passive).

كيلكونك *k i l g ü n g* (a. *k*, p. *g*, *g*) : *jöned kell*.

كيلتوركالى *k i l t ü r g e l i* (a. *k*, p. *g*) : *mióta hoz ; hozás végett*.

كيمسان *k i m s z e n* : *arany színü bör*, melyet a' tükrösek a' tükrökre alkalmaznak.

كيمه *k i m e* : *hajó* (oszm. *gemi)*.

كيمور *k i m ü r* (a. *k*) : *szén*.

كنه *g e n e* [1]) (p. *g*) : kicsinyítő szócska.

كينكاش *k i n g e s* (a. *k*, p. *g*) : *tanácskozás*.

كيتكاشتى *k i n g e s t i* : *tanácskozék*.

كننك *g e n g* [2]) (p. *g*, *g*) : *tágas, széles*.

كيووردى‌لار *g i v ü r d i l e r* : *hagyának*, *letőnek* (oszm. *kojdular)*.

كييك *k e j i k* [3]) (a. *k*, *k*) : *szarvas, gím*.

---

1) Olv. *gine*. B. 2) Olv. *ging*. B. 3) Olv. *kijik*. B.

K (ك) mazmûme, azaz kö, kü-vel kezdődő szók:

كُوبْ *köp* (a. *k*) : *sok.*

كُوپَلَكْ *köpelek* (a. *k, k*) : *lepke.*

كُوپْرُوكْ *köprük* (a. *k, k*, p. *p*) : *híd.*

كُپْ كُپْ *köp köp* : *erős erős, sok sok (= sokszor).*

كوتارکونك *kötergüng* (a. *k*, p. *g, g*) : *hoznod kell.*

كُوتَارْدى *köterdi* : *hoza.*

كُوتَلْ *kötel*[1]) *(kü-)* (a. *k*) : *vezetékló* (oszm. *gedek* = hátralékló, mit a kerván után vezetnek, annélkül, hogy valaki rá ülne).

كُوجْلُوكْ *güdslük* (p. *g*, a. *ds*, a. *k*) : *erős.*

كوچون *gücsün* (p. *g*) : *erővel, bajjal, alig.*

كوچورکونك *göcsürgüng* (p. *g*) : *koltöztetned kell.*

كُورْكَانْ *görgen (gü-)* (p. *g*) : ha valaki Timur Khan nemzetségéből egy leányt elveszen, azt *görgen*-nek nevezik; meg arról is mondják, ki maga *király nemzetségéből való*, és két király leányt elvett; egy khan leányától és egy khan fiától lett *sehzâde (királyfi).*

كُورْكَانْ *körgen* (a. *k*, p. *g*) : *látó* (oszm. *gören*).

كُورْكُوسى *körgüszi* : *látnia kell.*

كُورَارْدِينْ *körerdin* : *látásból, -ról* stb.

كُورْكَاجْ *körgeds* : *látván* (mihelyt lát v. láta, *görüdsek*).

كُورَاىْ *körej* : *látnék.*

---

[1]) Így van írva a kéziratban; meglehet hogy a végén való *l* helyett *k* akart volna iratni : *kötek.* B.

كورار *k ö r e r : lát.*

كورمايدور ايردى *k ö r m e j - d u r - i r d i : nem látott [vala.*

كوردیك *k ö r - d i k* (a. *k*, *k*) *: lásson* (oszm. *görszün).*

كورماپين *k ö r m e j i n : nem látnék ; míg nem lát.*

كوركوزور *k ö r g ü z ü r : láttat, mutat (göszterir).*

كورمككا *k ö r m e k g e* (a. *k*, *k*, p. *g*) = oszm. *görmege.*

كوركونك *k ö r g ü n g : látnod kell.*

كورماكينكا *k ö r m e g i n g e* (a. *k* , p. *g* , *g*) : *a végett hogy te láss ; a végett hogy téged lássanak* (tkp. látásodra).

كوروك *k ü r ü k (k ö -) : kotló tyúk.*

كوزكالیكا *g ü z k e l i g e* (p. *g*, a. *k*, p. *g*) : *szépségében.*

كورك *g ü r g* (p. *g*, *g*) : *szép, szépség.*

كوركادى *g ü r k e d i* (p. *g*, a. *k*) : *szép vala, szép lön.*

كوركاتيب و كوركاييب *g ü r k e t i b, g ü r k e j i b: széppé tévén ; szép lévén.*

كوركلوك *g ü r g l ü k : szépséges.*

كوركلوكنى *g ü r g l ü k n i : szépségest, szépet.*

كوركه *k ü r e g e (k ö -)* (a. *k*, p. *g*) : *pohárszék.*

كوركه *k ü r e g e (k ö -)* (a. *k*, p. *g*) : sátorfalbeli *póznák ;* a sátorfal különféle szövetből való *függönyei.*

كورچك *k ü r c s e k* (a, *k*, *k*, p. *cs*) : *evező lapát.*

كوزلالى *k ö z l e l i* (a. *k*) : *szemeljünk, vigyázzunk (gözlejelim).*

كوزكو *k ö z g ü : tükör.*

كوزلوك *g ö z l ü k* (p. *g*, a. *k*) : *szemes.*

كوساو *k ö s z e ü : üszök.*

كوكسوك *k ö g s z ü k* (a. *k*, p. *g*, a. *k*) : *mell* (pectus).

كوكلا *k ü k l e* (a. *k*, *k*); *(k ö -)* : *pengess, játszál* (hangszeren).

كوك *k ü k* : szintén *pengetni* (hangszert).

كوكته *k ü k t e* : szintén *pengess*, parancsolólag.

A' Muh.-lug.-ben Nevai a' كوك szót több értelemre magyarázza : 1) *k ö k : coelum ;* 2) *k ü k : zene ;* 3) *k ö k : gyökér ;* 4) *hegy* (?) ; 5) réten való *zöldség* (?).

كوكراك *k ü g r e k* (a. *k*, p. *g*, a. *k*) : *máj.*

كوكومتول *k ö k ü m t ü l* (a. *k*, *k*) : *sötét kékes (göm-gök).*

كوكاركونجه *k ö g e r g ü n d s e* (a. *k*, p. *g*, *g*) : *míg kékül.*

كوكولتاش *k ö k ü l - t a s* (a. *k*, *k*) : ha valakinek fia dajkájának fia van, s mind a két fiu ugyanazt a tejet szopja s egymás mellett fölnövekszik , a dajka fiát nevezik ama névvel. (Tkp. *kebel-társ* = milchbruder).

كولاكه *k ü l e g e* (a. *k*, p. *g*) : *árnyék.*

كولاكانك *k ü l e g e n g : árnyékod.*

كولاك *g ö l e k* (p. *g*, a. *k*) : *(g ü -) tengerhullám.*

كولوملو *k ü l ü m l ü* (a. *k*) : *nevetnivaló, nevetséges.*

كولكو *k ü l g ü* (a. *k*, p. *g*) : *nevetés.*

كولاكاج يوزلوك *k ü l e g e d s j ü z l ü k : nevető mosolygó arczú.*

كول كوموك *k ö l - k ö m ü k* (a. *k*, *k*, *k*) : *egész kék ; sötétkék* (oszm. *gömgök*).

كول *g ü l (g ö l)* (p. *g*) : *mezítelen.*

كُومُورْدِى *k ö m ü r d i* (a. *k*) : tetemet vagy egyéb valamit *eltemete, elása.*

كُومُوكْلُوكْ *k ö m ü k l ü k : eltemettetett, elásatott* valami.

كُومَاكْ *k ö m e k* (a. *k*, *k*) : *nyak; buzgóság, tisztelet, segítés.*

كُومْرَاكْ *k ö m r e k* (a. *k*, *k*) : *vékony*, *lágyék* (az ember testén).

كُونْكَرَانْمَا *k ö n g r e n m e : ne rágódjál.*

كُونْجِىلِيكْ *k ü n d s i l i k* (a. *k*, *k*, a. *ds*) : *minden nap.*

كُونس *k ü n e s z* : *nap* (*günes*, sol); *fölötte meleg nap* (dies).

كُونَجْ *g ö n e d s* (p. *g*) : *öröm, dicsekedés.*

كُونَانْجى *g ö n e n d s i* (p. *g*) : *örüle, dicsekvék.*

كُونَانْدُورُوبْ *g ö n e n d ü r ü b : örültete, dicsekedtete.*

كُويْمَانْدى *k ö j m e n d i* (a. *k*) : *ürügyle, vonakodék.*

كويْمَانْمَا *k ö j m e n m e : ne ürügyelj, ne vonakodjál.*

كُويْمَانيبْ *k ö j m e n i b : ürügyelvén.*

كُويْدى *k ö j d i* (a. *k*) : *ége.*

كُويْكَاىْ *k ö j g e j* (a. *k*, p. *g*) : *égne.*

كُويْكُوجى *k ö j g ü d s i : égő.*

كُويْكَانْكَا *k ö j g e n g e : égettnek.*

كُويْدُورْكَالى *k ö j d ü r g e l i : égessünk, gyújtsunk.*

كُويْدُورْكَاىْ *k ö j d ü r g e j : égetne.*

كويْكَانَاكْ *k ö j k e n e k* (a. *k*, *k*, *k*) : egy madár (*kácsér?*).

كُويَاوْ *k ö j e ü : vö* (vej-e ; oszm. *göjegü*).

L meftûhe, azaz la, le-vel kezdődő szók:

لاَشْ *les: holttest, dög.*

لاَ *la (le): óh! jaj!*

L mekszûre, azaz lï, li-vel kezdődő szók:

لِيكْ *lik* (a. *k*), ليق ليغ *lïg, lïk:* ezek még egy másik szóval használtatnak: *fülan-lï.* (A *lïk, lik* képző = oszm. *lï, li (lu, lü),* mely mellékneveket képez, mint magy. *os, es).*

لِجَكْ *licsek* (a. *k*) : *kendő, kezkenő.*

L mazmûme, azaz lo, lu, lö, lü-vel kezdődő szók:

لُنْكْ *lünk: elökötö, kötény.*

لُوكْ *lük* (a. *k*) : *vastag, kövér.*

M meftûhe, azaz ma, me-vel kezdődő szók:

مَرَلْ *merel: nöstény szarvas.* — A Muh.-lug. szerint a török a hímszarvast *bugu,* a nöstényt *merel*-nek hívja.

مَاشْمِلْ *masmil:* perzsa, kinek a *dülbend* (turban) kötője hátulról lelóg.

مَاشَابْ *masab: néminemű szövet, dervisruha.*

مَاغ *mag:* galamb, melynek feje, farka, szárnya egyszínű, akár fekete, akár fehér; a miszerint aztán *sziâh-*

mag (fekete), *bejaz-mag* (fehér)-nek nevezik, s akármely más színnel hasonlóképen.

مَلَشْ *meles* : *enyelgő, kecses szép leány*; egy csagataji néptörzs.

مَامُوغْ *mamug* : *pamut.*

منكا *manga* (p. *g*) : *nekem.*

مننينك *mening* (p. *g*) : oszm. *benim* (a *ben* = *én*, genitivusa).

مانكلا *mangla* (p. *g*) : *homlok.*

مَانْكرَا *mangra* (p. *g*) (*mengre*) : a juh, ökör, s egyéb állatok *bögése*, *bégetésé*-ről mondatik, s parancsolólag : *bőgj.*

مانْكيشْ *mangïs* (p. *g*) : a szép nők *kecses, enyelgő mozdúlata.*

مايْرُوقْ *majruk* : *görbe, hibás, szégyenes.*

مايُوقْ *majuk* : *gyümölcsön* vagy *virágon való pehely.*

M mekszûre, azaz mï, mi-vel kezdődő szók:

ميكلجين *mikedsin* (a. *k*, *ds*) : *nöstény disznó.*

مِنَايْ *menej* [1]) : *lóra ülő.*

مِينْ *min* : *ülj föl.*

مِينْمِينْ *menmen* [1]) : *fölülnék* (én).

مينك *ming* (p. *g*) : *ezer*, számnév.

مِيكيكْ *migig* (p. *g*, *g*) : *szeplő* (az arczon).

مينجاق *mïndsak* : *apróság, apró ajándék.*

---

[1]) Olv. *minej*; *minmin* (*minemin?*). B.

مندو *mendev*[2]) : *a ló vállán való föltúrt bőr.*

مینکیز *mingiz* (p. *g*) : *arcz színe, színbőr.*

مینکیزتّی *mingizitti* (p. *g*) : *hasonlíta.*

M mazmûme, azaz mo, mu, mö, mü-vel kezdődő szók:

مُوندو **mondu:* vadászoktól fölállított *vadfogók, török,* melyekbe a vadak beléesvén, átszúrják magukat.

مُونداق *mundak* : *ilyen.*

مونکدیك *mung-dik* (p. *g*, a. *k*) : *ekképen, mint ez.*

مُوندا *munda* : *itt.*

مُونك *mung* : oszm. *bunung* (*bu* = *ez* genitivusa).

مُونکوز *monguz* (p. *g*) : *szarv.*

مُونك *mung* (p. *g*) : *baj, nyomor, munka* (régibb jelentésében véve: labor, aerumna).

مونکالدی *mungaldï* : *bajlódék.*

مُونکلاشتی *munglasdï* : *együtt valakivel bajlódék, nyomorkodék.*

مُونکرا *mungra:* a juh, ökör *bögése, bégetés*éről mondják.

مُونکورغاب *mungurgab:* ugyanaz (t. i. *bögvén*).

مُول **mol* (*mul*) : *szükséglő, szegény.*

مُولدور **moldur* : *harmat.*

مُوچك *möcsek* (*mü-*) : *csók.*

---

[1]) Olv. *mindeü* (*mindev*). B.

مُوشْكْ *müsek (mö-) : kanál (?).*

مُوشُوكْ *mosuk*[1]) *: macska.*

موز *muz : fagy, jég.*

مو *mu* ez is egy olyan szó, mely csak egy másikkal együtt véve tiszta értelmet nyer, *fülan-mu ikin?* (kérdő szócska = magy. -e, -é?)

مُورِى **murï : ablak; vízvezető csotorna.*

مُورْچَلْ *mürcsel (mö-) : vár őr (?)*

مُونْجَه *mundsa : ennyi.*

N meftûhe, azaz na, ne-vel kezdődő szók:

ناغو *nagu : miért.*

نارى *narï : túl, azontúl, azólta.*

نارىراقْ *narïrak : túlsóbbra, odébb.*

ناقْجى *nakdsi : a kâdi (biró)-nak helyettevalója.*

ناجُو *nadsu : fenyüfa.*

نَيتى *nejti : mi vala* (oszm. *ne idi).*

N mekszûre, azaz nï, ni-vel kezdődő szók:

نِيمَه *nime : valami.*

نيتاى *nitej : mit mondjak.*

نى اِيرْدِى اِيكِينْ *ni irdi igin* (p. g) *: mi vala.*

---

[1]) Olv. *mösük.* B.

نی *nï, ni :* (accusativus ragja) p. o. *fülan-nï.*

نیتاك *nitek* (a. *k*) : *néhánya.*

نیکا *nige* (p. *g*) : *minek, mivégett.*

نیلاکامین *nejlegemin* (p. *g*) : *mit tennék, mit te-* [*gyek.*

نیتتی *nitti : mit tőn.*

نیچوك *nicsük* (a. *k*) : *hogyan, mikép; miért.*

نی *ni : mi* (oszm. *ne*).

نیلار *niler : mit teszen.*

نیتوك *nitük* (a. *k*) : *hogyan, mikép, mint.*

نیشه *nise : mint, minthogy.*

نینك *nïng, ning :* genitivus ragja.

N mazmûme, azaz no, nu, nö, nü-vel kezdődő szók :

نوتوقچی *nutukcsï : solyomkápa.*

H (ه) meftûhe, azaz ha, he-vel kezdődő szók :

هاردی *hardï : elfárada, lakada.*

هاو *hau : igen, igenis.*

H mekszûre, azaz hï, hi-vel kezdődő szók :

هیرول و هراول *hïrul, hïravul :* az örök után küldött *segédőrcsapat; előcsatározók.*

H mazmûme, azaz ho, hu hö, hü-vel kezdődő szók:

هورار *hurar: fúj.*

J meftûhe, azaz ja, je-vel kezdődő szók:

يَاسَانْك *jaszang* (p. *g*) : *kiterjedt, tágas, lapos.*
ياش *jas: kis gyermek.*

يَاتيشْ *jatïs:* azok, *kik éjjel a padisáhot őrzik.*

يامْ *jam: futár számára való ló* (melyet állomásonként vált).

يامْچى *jamcsï: futár.*
ياقتى *jaktï: ráhatást tőn, nyomot, jegyet hagya.*

يَاقَارْ *jakar: hatást teszen.*

يَاقْمَاىْ *jakmaj: nem tesz hatást.*

يَاقمق *jakmak: tulajdonítani, fölróni.*

يَاقْمَا *jakma: ne vádolj, ne tüntess föl vétkesnek.*

يَالَانْك *jalang* (p. *g*) : *mezítelen; még föl nem öltett ruhaszövet.*

يَارْمَاقْ *jarmak: pénz (akcsa).*

ياندى *jandï: fordúla.*

يَانْ *jan: oldal.*

ياندُورْ *jandur: fordít* (valami felé).

يَارُوتُونْك *jarutung: ragyogtassatok, fényeltessetek.*

يَارُوتْقَاجْ *jarutkads: fényessé tevén, mihelyt fényessé tesz* vagy *tett.*

ياروت (javitsd így: ياروب) *jarub: fényes lévén, fényelvén.*

يَارُوشْتِي *jarustï: fényes vala, fénylék.*

يَارُوغْ و يَارُوقْ *jarug, jaruk: fényes.*

يات *jat: idegen.*

يَاتْلِيقْ *jatlïk: leány.*

يَاغْدُو *jagdu: fény.*

يَاسَارْ *jaszar: egyenlít, kiterít.*

يَاسَاىْ آلور *jaszaj alur: egyenlíthet.*

يَاوُقْ *javuk: közel, közelvaló.*

يَاوْدِي *jaudï: közel vala, közeledék.*

يَاوْسَا *jausza: ha közel lesz.*

يَاوْشُورْ *jausur: közeledik.*

يَاوُومَانْك *javumang: ne menjetek közel, ne közeledjetek.*

يَانْكِي *jangï* (p. *g*): *uj.*

يَانْكَلَابْ *janglab* (p. *g*): *ujítván (?)*

يَانْدَاشْتَاىْ *jandastaj: hozzá közeledne,* azaz *melléje menne.*

يَاشُورُونْ *jasurun: elrejtett, titkos.*

يَاشُورْغُوسِي *jasurguszï: rejtenie kell.*

يَاشُورَاىْ *jasuraj: rejteném* (én).

يَاشِينْ و يَاشُونْ *j a s ï n, j a s u n : légy rejtve, rejtközzél.*

يانكاق و يانكاغ *j a n g a k, j a n g a g : orcza.*

يَاراَشَا *j a r a s a : illendö, alkalmas.*

يَاراَشْ *j a r a s :* két ellenség *egyezkedése.*

يَاتْقُورْدِى *j a t k u r d ï : fektete.*

يَسَالْ **j e s z a l : hadcsapat.*

يِسَاوُل *j a s z a v u l : csaus.*

يَالاَوْ و يَالاَوُزْ [1] *j a l a u, j a l a v u z : fénylés, villogás.*

يَاوْمَاسْ *j a u m a s z : nem közeledik.*

يَاوِىآلْمَاسْ *j a v ï - a l m a z : nem közeledhetik.*

يَاوُوتُوپْدُورْ *j a v u t u p - d u r : közelített, közelvalóvá [tett.*

يَاوُتْسَا *j a v u t s z a : ha közelít.*

يَارْغُو *j a r g u : megtámadás, harcz.*

يَاقْتُو *j a k t u : lealdozás* (a napé ; p. o. *mihr jaktuszï,* nap lemente.)

يَارْمَانِيبْ *j a r m a n ï b :* magas helyre *fölkapaszkodván.*

يَاتُوقْ و يَاتُوغْ *j a t u k, j a t u g : zenehangbeli leszállás és harmonia.*

يَاوْچِينْ *j a u c s i n : vendégfogadó (konak).*

يانكليغ *j a n g l ï g* (p. *g*) : *-ként, gyanánt.*

يَارْغُوجَاقْ *j a r g u d s a k : kézi malom.*

---

[1]) A kéziratban hibásan ez van : يامالاو *jamalau ;* az idézett versek ugyanis csak *jalau-*t adnak, a mi különben is a *jalavuz* mellett könnyen mint egyedül helyes ismerhető föl. B.

ياراغاج و يارْغَاجْ *jargads, jaragads : érendő, mi valamit ér.*

يَازيغْلِيغْ *jazïglïg : írott, a mi íratott, írva van.*

يَاوُقْ *javuk : a mi elveszett, eltűnt.*

يَاوُنُوبْ *javunub : elvesztetvén, elveszvén.*

يَادْ اِيتتى *jad itti : elgyengíte.*

يَادَامَانْ *jadaman : nem leszek gyenge, el nem gyengülök.*

يَانْجِيلْقَانْ و يَانْجِقَانْ *jandsïkan, jandsïlkan : a mi összegyűretik* v. *gyűretett.*

يانا *jana : más; ujra, megint.*

يانايى *janajï : más.*

يانا *jana : ujra, megint; még egyszer* (v. ö. *katla*).

يَازْغُورْمَانْك *jazgur mang : ne vétkezzetek, ne sértsetek, ne károsítsatok.*

يَالِيقْدِى *jalïkdï :* hogyha a *fölötte nagy zajtól bedugúl a fül, megsüketűl.*

يَالِينْمَاقْ *jalïnmak : magát megalázván hizelegni.*

يَاوْغَانْ *jaugan : a mi dörzsöltetett, összegyűretett.*

يَاوَانْ *javan (jeven) : étel.*

يَاسَالْدِى *jaszaldï : egyenlítteték.*

يَاقْغُونْك *jakgung : égetned, gyújtanod kell.*

يَالِينْ *jalïn :* hogyha a kutya höség miatt *nyelvét kilógatja;* meg : *fénylő tűz, láng.*

يَارْغَاغْ *jargag : börruha.*

یَاپُورْغَانْ *japurgan : levél* (oszm. *japrak).*

یَارَایْ *jaraj : érnék* (valamit).

یَانْ *jan : fordúlj.*

یَامْغُورْ *jamgur : eső* (pluvia ; = oszm. *jaghmur).*

یَاغِینْ *jagïn :* szintén *eső.*

یَاغِیشْ *jagïs : esőzés.*

یَادَارْمُوایِرْکِینْ *jadar-mu irkin : gyenge, beteg-e?*

یَاقْتِی *jaktï :* valami tettet valakire *rávetni, ráróvni.*

یَاوُوشَانْ و یَاوُشْقَانْ *javusan, javuskan : közeledő.*

J mekszûre, azaz jï, ji [1])-vel kezdődő szók:

یتی *jitti : juta, érkezék; elvesze; fordíta; hét,* számnév.

یِیتْکُورُوبْ *jitkürüb : juttatván* valahová, mintegy: *érkeztetvén.*

یِتِلِیبْدُورْ *jitilib-dur : érkezett, ért* valahová.

یِیکُولُوكْ *jigülük* (p. *g,* a. *k*) : *ennivaló.*

یِیپَارْدِی *jiperdi : külde.*

یینك *jeng* [2]) (p. *g*) : *ruha-ujj;* meg : *győzz.*

یِیپْ *jip : evén.*

یِیشِیلْدِی *jisildi : oldaték.*

---

[1]) V. úr szerint még: *je.* [2]) Olv. *jing.* B.

يِيغَاجْ *jïgads : fa; mérföldmutató; röf, öl.*

يِيلَاكْ *jelek* [1]) (a. *k*) : egyszerű *mellény.*

يِيمْرِولُورْ *jemrilür* [2]) *(jïmrïlur) : aprittatik (?).*

ييلدجى‌ليق *jïldsïlïk : évi út, évi járó.*

ييغى *jïgï : sírás; gyüjtemény, rakás; visszatartóztatás.*

ييغ *jïg : tartóztass vissza;* parancsolólag.

يِيغلَاىْ *jïglaj : sírnék; sírván.*

ييكان *jigen : evő.*

يتكُورْكُونْجَا *jitkürgündse : míg juttat* valahová.

يتكُورْلينْ [3]) *jitkürlin : juttatnék, juttassak.*

يِتْكَانْدِيكْ *jitken-dik : a mint érkezék.*

يِيتَاكْديكْ *jitek-dik : elveszendő; elveszett, s minek veszni kell,* azaz valami *értéktelen dolog.*

يِينْكِيلْ *jingil : könnyü,* azaz *súlytalan.*

يِيرْلِيغْ و يِيرْلِيكْ *jïrlïg, jirlik : alávaló; porbavaló.*

يِيوُتْتِى *jivütti (jïvuttï) : változtata.*

يِيپْ *jip : kötél, fonal (gyep*-lö).

يى *jï, ji :* csak még egy másik szón előfordúló végzet, p. o. *dúâ-jï-dïn : imádság-á-tól, khuda-jï-dïn : ur-á-tól.*

---

[1]) Olv. *jilek.* [2]) *jirimlür.* B.

[3]) Vajjon nem يتكوراى *jitkürej* helyett olvasta-e a fent kiírt alakot az eredeti kézirat másolója ? B.

J mazmûme azaz jo, ju, jö, jü-vel kezdődő szók:

يُورُوشْ *j ü r ü s : járás, utazás.*

يُوسُونْ **j o s z u n (j ü s z ü n) : jegy; szabály, szokás, törvény; alak, termet.*

يُومَالَاتيبْ *j u m a l a t ï b : hengerítvén, gördítvén.*

يُولُوقْتى *j o l u k t ï : találkozék.*

يُولُوقُوشْتِى *j o l u k u s t ï :* szintén *találkozék.*

يُولُوتْقُونْجَا *j o l u t k u n d s a* (sic! *j o l u k k u n d s a*, ت helyett ق?): *míg találkozik.*

يُورُونْ **j o r u n : ruha-folt.*

يُورَایْ *j ü r e j : járnék, járjak.*

يُومْرَانْ *j u m r a n : a ki látott, pillantott.*

يُولُوبْ *j o l u b : útat találván, jövén.*

يُولْدَابَانْ *j o l d a b a n : útnak indítani, utalni* (tkp. *utalván*).

يولدادى *j o l d a d ï : útat mutata.*

يُوكلاب *j ü k l e b : terhelvén.*

يُوزكِينَه *j ü z g i n e* (p. *g*),

يُوزغينه *j u z - g ï n a : arczocska,* kicsinyitéssel.

يُوقْلَامِيشْ *j o k l a m ï s : érintett, tapogatott.*

يُوقْتِى *j o k t ï : érinte, tapogata, üte.*

يُوقَقَارى *j o k k a r ï : fent, fentvaló.*

يِيرْلَاى *j ï r l a j : énekelne.*

يُوزْلَانْدِى *jüzlendï : arczát tartá,* azaz *fordúla* valamerre.

يُوكُورْدى *jügürdi : futa, szalada.*

يوركوروكونك *jürgürügüng : futnod kell.*

يوغان *jugan :* valamit vízzel *mosó;* meg : *jogan,* oszm. *joghun : vastag.*

يُوبْ *jub :* valamit vízzel *mosván.*

يُوغَاىْ *jugaj : mosnék.*

يُوَالِى *jualï : mossunk.*

يُوقَارْ *jokar : érint, reáhat.*

يوقْ اِيرْسَا *jok irsze : ha nincs; különben.*

يُومَاىْ *jumaj :* valami nyíltan valót *becsuknék; mosnék* [1]).

---

[1]) Sic! de azt várnók : *nem mosnék,* s hibásan van a török magyarázatban *jujaïn* a *jumajaïn* helyett.

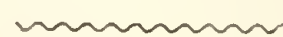
م م
م

Sajtóhibák.

Lap	sor		olvasd
4.	2.	felülről	Nazm-*ül-dse*vâhir
5.	1.	„	fü*gg*eszsz
6.	16.	alúlról	*Nesz*âim-ül-muhabbet
	12.	„	Fevâid-ül-k*i*br, M*i*zân-ül-evzân
14.	8.	„	ïs*z*ïtmïs
15.	12.	„	ایشاری *iseri*
	11.	„	اشتان *ïstan*
18.	4.	„	ایلینسام
21.	11.	„	ott*ï*
	10.	„	*ö*trük-gine
22.	1.	„	اوچار
23.	5.	felülről	o*kh*saszï
26.	12.	alúlról	ol*d*sar
	2.	„	ül*d*ser, öl*d*ser
29.	9.	„	ba*kh*sï
35.	1.	felülről	بوتمانکز
36.	5.	„	بوزلادی
39.	8.	alúlról	az*az*
42.	1.	„	tav*u*s
47.	13.	felülről	ne akadalyo*zz*
52.	15.	„	توکان
56.	1.	alúlról	csi*d*sen
57.	16.	felülről	csï*kk*u-dik-dur
58.	4.	„	cs*i*nedi
59.	11.	alúlról	چوقتی, össze*gy*üle
61.	6.	felülről	de*vv*ads
65.	8.	alúlról	سَرَاغُجْ
88.	10.	felülről	kiti*b*
90.	5.	alúlról	کبینك
91.	1.	felülről	kö, kü, *gö*, *gü*

Az Abuskabeli csagatajtörök szók rendje.

Lap

THE LIBRARY OF CONGRESS

LIBRARY OF CONGRESS
0 022 054 039 A